

VAPAAEHTOISTOIMINTA DISKURSSEISSA

Vapaaehtoisten kokemuksia Parasta Lapsille ry:n monikulttuurisista perheleireistä

Riikka Suopellonmäki

Pro gradu-tutkielma

Yhteiskuntapolitiikka/Kansalaisyhteiskunnan asiantuntijuuden maisteriohjelma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

kevät 2014

VAPAAEHTOISTOIMINTA DISKURSSSEISSA

Vapaaehtoisten kokemuksia Parasta Lapsille ry:n monikulttuurisista perheleireistä

Riikka Suopellonmäki

Yhteiskuntapolitiikka/Kansalaisyhteiskunnan asiantuntijuuden maisteriohjelma

Pro gradu-tutkielma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Ohjaaja: Pertti Lappalainen

Kevät 2014

Sivumäärä: 84 sivua + liitteet 3 sivua

Pro gradu -tutkielmani tehtävänä on kuvata ja selittää vapaaehtoisten kokemuksia Parasta Lapsille ry:n monikulttuurisista perheleireistä. Tarkoitukseni on selvittää, millaisilla selonteoilla vapaaehtoiset tekevät vapaaehtoistoimintaansa ymmärrettäväksi järjestön monikulttuurisessa perheleiritoiminnassa. Tutkimuksen näkökulma perustuu funktionaaliseen kielikäsitykseen, jonka mukaan kielelliset merkitykset ovat tilannesidonnaisia ja syntyvät siten sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Näin kielen käytön voidaan nähdä muokkaavan ja uusintavan yhteistä sosiaalista todellisuutta.

Tutkielmani aineiston muodostaa kahdeksan yksilöteemahaastattelua. Olen haastatellut Parasta Lapsille ry:n monikulttuurisille perheleireille osallistuneita vapaaehtoisia. Lähestyn aineistoa laadullisella, aineistolähtöisellä tutkimustavalla. Tutkimuksen analyysimenetelmänä on käytetty diskurssianalyysia, jolla olen pyrkinyt tuomaan esiin aineiston moniäänisyyden. Olen ensin teemoitellut aineiston, jonka jälkeen olen nostanut siitä esiin kolme diskurssia. Nämä olen nimennyt erilaisuuden huomioimiseksi, yhteisöllisyyden luomiseksi sekä kokemuksen jakamiseksi. Näiden diskurssien kautta kuvaan haastateltavien tuottamia selontekoja vapaaehtoistoiminnastaan järjestön monikulttuurisessa perheleiritoiminnassa.

Kokonaisuudessaan haastateltavien kokemukset vapaaehtoistoiminnasta olivat positiivisia. Yksi tärkeä tarkastelun kohde tutkielmassani on haastateltavien antamat määritelmät ja kuvaukset kulttuurien erilaisuudesta ja monikulttuurisuudesta erityisesti perheleirien kontekstissa. Monikulttuurisuuden osalta haastateltavien puhe viittasi laajemmin myös kulttuurien tunnustamisen käsitteeseen. Toiseksi haastateltavat keskittyivät vapaaehtoistoiminnan määritelmiin ja siihen liittyvään pohdintaan. He nostivat esille vapaaehtoistoiminnan taustalla olleita individualistisia syitä, mutta myös altruismiin tähtääviä motiiveja. Lisäksi toiminnassa korostui sosiaalisten suhteiden merkitys osana toiminnasta saatua kokemusta, mikä viittaa vapaaehtoistoiminnan vaikuttavuuteen sosiaalisen pääoman muodostumisessa. Kaikissa kolmessa diskurssissa haastateltavat rakensivat selvästi toisistaan erilaisia identiteettejä, jotka kuvasivat heidän asemoitumistaan suhteessa käsiteltävään diskurssiin ja sen laajempiin yhteyksiin. Leiritoiminta tuotti erityisesti maahanmuuttajien elämään ja sosioekonomiseen asemaan liittyvää tietoa sekä pohdintaa. Osa haastateltavista koki toiminnan tuottaneen sellaisia sosiaalisia kontakteja, joita ei välttämättä vapaaehtoistoiminnan ulkopuolella olisi luonut.

Avainsanat: Vapaaehtoistoiminta, leiritoiminta, monikulttuurisuus, diskurssianalyysi, Parasta Lapsille ry

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO.....	3
2 PARASTA LAPSILLE RY.....	4
3 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHTA JA TEOREETTINEN TAUSTA.....	8
3.1 Tutkimuskysymys.....	8
3.2 Vapaaehtoistoiminta.....	9
3.2.1 Vapaaehtoistoiminta osana kansalaisyhteiskuntaa.....	12
3.2.2 Suomalaisen vapaaehtoistoiminnan tutkimus.....	17
3.3 Monikulttuurisuus.....	20
3.3.1 Monikulttuurinen Suomi.....	24
3.3.2 Kulttuurien tunnustaminen.....	27
3.4 Identiteetti.....	29
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	32
4.1 Aineisto ja sen hankinta.....	32
4.2 Lähestymistapana laadullinen tutkimus.....	34
4.3 Tutkimusmenetelmänä diskurssianalyysi.....	37
5 VAPAAEHTOISTOIMINTA MONIKULTTUURISILLA PERHELEIREILLÄ.....	42
5.1 Motiivit vapaaehtoistoiminnan taustalla.....	42
5.2 Vapaaehtoistoiminnan määrittelyä.....	47
5.3 Monikulttuurisuuden määrittelyä.....	51
5.4 Kokemukset monikulttuurisista perheleireistä.....	54
5.5 Vapaaehtoistoiminnan merkitykset.....	58
6 VAPAAEHTOISTOIMINNASTA TUOTETUT DISKURSSIT.....	61
6.1 Erilaisuuden huomioiminen.....	62
6.2 Yhteisöllisyyden luominen.....	67
6.3 Kokemuksen jakaminen.....	72
7 YHTEENVETO.....	76
LÄHTEET.....	79
LIITTEET.....	85
Liite 1. Haastattelupyyntö.....	85
Liite 2. Haastattelurunko.....	86

1 JOHDANTO

Monikulttuurisuus ei nykyään ole harvinaista postmoderneissa yhteiskunnissa ja etnisten kulttuurien kirjo on arkea Suomessakin. Eri kulttuuriryhmien hyvinvointi yhteiskunnassa riippuu yleisestä asenneilmapiiristä sekä konkreettisista käytännöistä, joilla eri kulttuurien olemassaolo huomioidaan. Kansalaisyhteiskunta ja tarkemmin vapaaehtoistoiminta voivat osaltaan vaikuttaa molempiin tekijöihin. Siksi haluan tutkielmassani perehtyä vapaaehtoistoimintaan, joka kohdistuu erityisesti monikulttuurisille perheille.

Tutkielmani tavoitteena on kuvata, selittää ja tulkita vapaaehtoisten kokemuksia Parasta Lapsille ry:n monikulttuurisista perheleireistä. Painotan tässä siis vapaaehtoisten näkemyksiä ja kokemuksia vapaaehtoistoinnasta monikulttuurisessa ympäristössä. Toteutan tutkielmani laadullisena tutkimuksena, jossa aineisto on hankittu teemahaastatteluilla ja niiden analysoinnissa on käytetty apuna teemoittelua ja diskurssianalyysia. Esitän tulokset teemojen ja kolmen diskurssin muodossa.

Koska tutkielmani käsittelee Parasta Lapsille ry:n monikulttuurisia perheleirejä, selvitän ensimmäiseksi luvussa 2 järjestön taustaa ja erityisesti sen leiritoimintaa. Siten aineisto saa kontekstin siinä esiintyville haastatteluille. Sen jälkeen siirryn tarkastelemaan tutkielmani teoreettista kontekstia luvussa 3. Tarkennan tutkielmani tavoitteen tutkimuskysymykseksi ja käsitelen sitten olennaisia käsitteitä, jotka ovat vapaaehtoistoiminta, monikulttuurisuus sekä identiteetti. Teoreettinen tausta antaa tukea myöhemmin analyysiini ja auttaa suhteuttamaan tuloksia laajempaan, yhteiskunnalliseen tasoon. Luku 4 keskittyy analyysin toteuttamisen kannalta tärkeään teorian tarkasteluun. Ensin selvitän tarkemmin aineiston laatua ja sen hankintatapaa, jonka jälkeen perehdyn valitsemaani analyysimenetelmään. Luvut 5 ja 6 ovat tutkielmani varsinaisia analyysilukuja. Luvussa 5 olen teemoitellut tutkimusaineiston, mikä auttaa kartoittamaan haastattelujen sisällöt haastattelutilanteissa käytyjen aihepiirien kautta. Luvussa 6 keskityn diskursseihin, jotka olen nostanut aineistosta esille diskurssianalyysimenetelmää apuna käyttäen. Tarkastelen analyysini tuloksia suhteessa aiemmin käsittelemääni teoriaan läpi analyysin, mutta vedän tulosten tulkinnan yhteen viimeisessä luvussa 7.

2 PARASTA LAPSILLE RY

Parasta Lapsille ry on valtakunnallinen lastensuojelujärjestö ja sen tavoitteena on lisätä lasten, nuorten ja lapsiperheiden jaksamista. Järjestö pyrkii myös ehkäisemään näiden syrjäytymistä ja sosiaalisia ongelmia sekä vahvistamaan monikulttuurisuutta ja moniäänisyyttä yhteiskunnassa. Parasta Lapsille ry:n toiminnassa painotetaan YK:n Lapsen Oikeuksien Sopimuksen sitovuutta ja merkitystä lasten hyvinvoinnin edistämisessä. Käytännössä Parasta Lapsille ry:n muodostavat itsenäiset paikallisyhdistykset ja järjestön kouluttamat vapaaehtoiset ympäri Suomen. Järjestön toimintaa ovat lasten, nuorten ja lapsiperheiden leiritoiminta, perhetoiminta, lastensuojelun kehittämishankkeet, kansainvälinen avustustoiminta sekä leirikeskusten ylläpitäminen. Parasta Lapsille ry tekee myös yhteistyötä muiden lasten ja perheiden parissa toimivien järjestöjen, viranomaisten ja oppilaitosten kanssa. (Parasta Lapsille toimintasuunnitelma 2012 2011, 3.) Tutkielmassani tarkastelen järjestön vapaaehtoisten toimintaa ja kokemuksia sen monikulttuurisilla perheleireillä, joten keskityn siksi myös tässä luvussa Parasta Lapsille ry:n virkistystoiminnan, erityisesti lapsiperheiden ja leiritoiminnan, kehitykseen ja olemukseen tänä päivänä.

Hanna Sirénin ja Anu Järvisen (2005) mukaan Parasta Lapsille ry perustettiin toisen maailmansodan jälkeen vuonna 1945. Järjestön toiminta-ajatuksena oli parantaa lasten terveyttä: kohottaa heidän fyysistä ja henkistä kuntoa sekä vähentää aliravitsemusta. Järjestössä korostettiin, että sen päämääränä ei ole yksilöllinen avustus- tai hyväntekeväisyystyö, vaan sen tehtävänä on lasten elinolojen ja aseman parantaminen yhteiskunnassa. Järjestö halusi kiinnittää huomiota lastenhuoltotyössä havaittuihin epäkohtiin sekä tehdä ja mahdollisesti toimeenpanna aloitteita tällaisten epäkohtien poistamiseksi. (Sirén & Järvinen 2005; 10, 22.)

Leiritoiminta on Parasta Lapsille ry:n keskeisin toimintamuoto ja on ollut sitä Sirénin ja Järvisen mukaan alusta alkaen. Virkistystoiminnan järjestäminen koettiin tärkeäksi ja ajankohtaiseksi sotien jälkeisen huonon elintarviketilanteen vuoksi, joten järjestössä aloitettiin lapsille suunnattu kesävirikistystoiminta siirtolatoiminnan muodossa vuonna 1946. 1950-luvun puolivälissä järjestön vaikuttamis- ja valistustyö kasvoivat myös tärkeäksi osaksi järjestön toimintaa, mutta 1960-luvulle tultaessa leiritoiminta oli edelleen sen näkyvin toimintamuoto. (Sirén & Järvinen 2005; 35, 43, 46, 49.)

Virkistystoimintaa laajennettiin ja monipuolistettiin 1970-luvulla lastentalvilomaleirien ja perhelomien myötä. Vuonna 1983 Parasta Lapsille ry:n toiminta-alue laajennettiin virallisesti koskemaan lasten lisäksi nuoria ja lapsiperheitä. 1980-luvulla järjestö alkoikin järjestää nuorisoleirejä sekä taloudellisesti tuettuja perhelomajaksoja. Kasvatustoiminnassaan Parasta Lapsille ry halusi edistää rauhaa, kansainvälisyyttä, terveitä elämäntapoja ja ympäristönsuojelua. (Sirén & Järvinen 2005; 87, 99–100.)

Sirénin ja Järvisen mukaan 1990-luvulla järjestössä huolestuttiin monien lapsiperheiden kohtaamista vaikeuksista, joihin kuului esimerkiksi työttömyyttä, ylivelkaantumista ja pienituloisuutta. Siksi Parasta Lapsille ry ryhtyi kohdentamaan toimintaansa toimeentulotukea saaviin lapsiperheisiin, lastensuojelun asiakasperheisiin sekä ylivelkaantuneisiin lapsiperheisiin. Lisäksi maahanmuuttajien ja pakolaisten määrä oli selvästi noussut Suomessa ja se näkyi myös lastensuojelussa, jossa maahanmuuttajalapsista ja -perheistä kasvoi erityistä huomiota vaativa ryhmä. Pakolais- ja maahanmuuttajaperheet otettiin järjestön toiminnan kohteeksi, kun se aloitti pakolaislasten leirit vuonna 1994 ja pakolaisperheiden lomatoiminnan vuonna 1996. Myös järjestön yhteistyökumppaneiksi tuli pakolaisten ja maahanmuuttajien kanssa työskenteleviä viranomaisia. (Sirén & Järvinen 2005; 97, 125.)

1990-luvun muutokset, kuten lasten lisääntynyt pahoinvointi, pakolaislasten ja -perheiden määrän kasvu sekä uudet toimintamuodot asettivat vapaaehtoisille suurempia vaatimuksia, joten erityisesti silloin vapaaehtoisten koulutusta lisättiin ja monipuolistettiin (Sirén & Järvinen 2005; 110, 125–126). Järjestön toiminnan perustana on edelleen vapaaehtoisuus; leirien suunnittelusta ja sujumisesta huolehtivat vapaaehtoiset yhdessä palkallisen leiritöiminnan johtajan kanssa (Vapaaehtoisena Parasta Lapsille -perheessä 2011; 9, 12). Parasta Lapsille ry:ssä toimivat vapaaehtoiset ovat monen ikäisiä ja eri ammattitaustoja edustavia ihmisiä, jotka ovat sitoutuneet toimimaan järjestön arvojen ja toimintaperiaatteiden mukaisesti. Vuonna 2011 vapaaehtoisrekisterissä oli 600 henkilön tiedot, ja järjestön mukaan suuri osa heistä osallistuu vuosittain johonkin sen toimintaan. (Parasta Lapsille toimintasuunnitelma 2012 2011, 8.)

Sirén ja Järvinen tiivistävät Parasta Lapsille ry:n lomatoiminnan historian sanoessaan, että toiminnalla on haluttu tarjota palveluja sellaisille lapsille, nuorille ja lapsiperheille, joilla ei ole ollut mahdollisuuksia viettää lomaa ja vapaa-aikaa kotiympäristönsä ulkopuolella

(Sirén & Järvinen 2005, 101). Niinpä tänäkin päivänä järjestö kohdentaa leirit lapsille ja lapsiperheille, joilla ei esimerkiksi pienituloisuuden vuoksi ole mahdollisuuksia irtautua arjesta. Parasta Lapsille ry:ssä kuitenkin korostetaan, että se on lasten ja perheiden hyvinvoinnista huolta pitävä kansalaisjärjestö eikä sen toiminta korvaa tai täydennä julkisia palveluja. (Vapaaehtoisena Parasta Lapsille -perheessä 2011; 9, 12.)

Tällä hetkellä lasten leiritoimintaa ovat lasten- ja nuortenleirit, päiväleirit ja lasten viikonloppuryhmät. Perhetoiminnan muotoja sen sijaan ovat lapsiperheiden leirit, viikonlopputoiminnan perheryhmät ja iltaryhmät. Leireillä halutaan tarjota muun muassa virkistymistä, elämyksiä, turvallisia olosuhteita ja mahdollisuuksia uusien ystävien tapaamiseen toiminnallisuuden ja yhdessä tekemisen kautta. Monikulttuurisessa perhetoiminnassa korostuu järjestön mukaan turvallinen ympäristö yhteisöllisyydelle, toiminnallisuudelle sekä suomen kielen oppimiselle ja puhumiselle. (Vapaaehtoisena Parasta Lapsille -perheessä 2011, 12–13, 15.) Lapsiperheiden toiminnan tarkoituksena on, että lapset voivat viettää aikaa yhdessä omien vanhempiansa sekä toisten lasten kanssa. Myös vanhemmat pääsevät tutustumaan toisiinsa ja vaihtamaan kokemuksiaan keskenään. (Parasta Lapsille toimintasuunnitelma 2012 2011, 9.)

Parasta Lapsille ry:ssä leireille on yhteinen hakukäytäntö: valinnat perustuvat hakemuksessa ilmoitettuihin taloudellisiin, sosiaalisiin tai terveydellisiin syihin. Leireillä lapsiperheiden lapset ovat iältään 0–16-vuotta ja ohjaajia on jokaisella leirillä yksi ohjaaja kuutta lasta kohden. Ohjaajat ovat täysi-ikäisiä, mutta 16–17-vuotias voi toimia ohjaajaharjoittelijana. (Parasta Lapsille toimintasuunnitelma 2012 2011, 9.)

Parasta Lapsille ry:n oma rahoitus koostuu toiminnasta perittävistä leirimaksuista ja lomakeskusten ulosmyynnistä saatavista tuotoista. Järjestön talous pohjautuu kuitenkin pääosin Lasten Päivän Säätiön ja Raha-automaattiyhdistyksen (RAY) toiminta-avustuksiin. (Parasta Lapsille toimintasuunnitelma 2012 2011, 14.) Rekisteröitymisensä jälkeen järjestö hyväksyttiin jäseneksi Suomen Lastensuojelun ja Nuorisohuollon Keskusliittoon, jonka myötä se pääsi osalliseksi Lasten Päivän järjestelyihin ja tuloihin. Siten Parasta Lapsille ry loi myös pohjaa yhteistyölle muiden lastensuojelujärjestöjen kanssa. Raha-automaattiyhdistyksen jäseneksi Parasta Lapsille ry hyväksyttiin vuonna 1965. (Sirén & Järvinen 2005; 18–19, 55.)

Parasta Lapsille ry oli alkuaikoinaan sitoutunut työväenliikkeeseen, kun se toimi yhteistyössä kansandemokraattiseen liikkeeseen kuuluvien järjestöjen kanssa. 1980-luvulla yhteistyö väheni ja 1990-luvulla järjestö pyrki tietoisesti poliittiseen sitoutumattomuuteen. Sen sijaan yhteistyökumppanuuksia luotiin muiden lomatoimintaa järjestävien järjestöjen kanssa. Nykyisin järjestö on poliittisesti sitoutumaton lastensuojelujärjestö, joka on toiminnallaan yrittänyt vaikuttaa suomalaiseen lastensuojelutyöhön ja lasten oikeuksien toteutumiseen Suomessa. (Sirén & Järvinen 2005; 97, 135.)

Seuraavassa luvussa tarkastelen tutkielmani teoreettista taustaa. Haastattelemi vapaaehtoiset määrittelevät puheissaan monikulttuurisuuden ja vapaaehtoistoiminnan käsitteitä suhteessa toimintaansa Parasta Lapsille ry:n monikulttuurisilla perheleireillä. Analyysissäni tulen erittelemään erilaisia tapoja ymmärtää näitä käsitteitä, joten aluksi on tarpeen perehtyä näiden laajojen käsitteiden taustoihin. Ennen sitä tarkennan vielä tutkielmani lähtökohdan ja tavoitteen.

3 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHTA JA TEOREETTINEN TAUSTA

Tässä luvussa perehdyn työni kannalta oleellisiin teoreettisiin taustoihin ja aiheisiin. Tarkoitukseni on tuoda esiin sitä teoriaa, joka osaltaan avaa analyysissä käsiteltäviä ilmiöitä. Aloitan kuitenkin tarkentamalla tutkielmani tarkoituksen ja tehtävän tutkimuskysymyksen muotoon, johon pyrin saamaan vastauksen analyysin kuluessa.

Ensimmäinen keskeinen käsite tutkielmassani on vapaaehtoistoiminta. Avaan käsitteeseen liittyvää keskustelua alaluvussa 3.2. Laajennan sen jälkeen vapaaehtoistoiminnan tarkastelua toiminnan kenttään eli kansalaisyhteiskuntaan. Käyn myös hieman läpi suomalaisesta vapaaehtoistoiminnasta tehtyä tutkimusta. Toinen luonteva ja laaja käsite tutkielmassani on monikulttuurisuus, jota on myös tarpeen avata ennen analyysia. Keskityn käsitteeseen alaluvussa 3.3. Tarkastelen myös suomalaisen yhteiskunnan monikulttuurisuutta, ja selvitän monikulttuurisuuteen liittyvää ja tutkielmani analyysissäkin esille nousevaa käsitettä kulttuurien tunnustaminen. Lopuksi, ennen kuin siirryn analyysiini, käsittelen lyhyesti identiteettiin liittyvää pohdintaa ja määrittelyä. Tutkielmassani tarkastellaan haastateltavien itselleen ja muille antamia identiteettejä, joten tätäkin on syytä tarkastella ensin teorian kautta. Tässä luvussa käsitelty teoreettinen tausta heijastuu myöhemmin omaan tutkimukseeni, joka osaltaan tukeutuu tähän jo aiemmin tuotettuun tietoon vapaaehtoistoiminnasta, monikulttuurisuudesta sekä identiteetistä.

3.1 Tutkimuskysymys

Johdannossa kerroin jo lyhyesti tutkielmani tavoitteista, mutta tässä vaiheessa haluan tarkentaa tutkielmani tehtävän. Olen kiinnostunut selvittämään, millaisia kokemuksia Parasta Lapsille ry:n vapaaehtoiset ovat saaneet osallistumastaan monikulttuurisesta perheleiritöinnasta. Millaisena he näkevät toiminnan ja millä tavalla se vaikuttaa heidän näkemyksiinsä monikulttuurisuudesta? Tutkielmassani pyrin siten selvittämään, kuvaamaan ja tulkitsemaan Parasta Lapsille ry:n vapaaehtoisten kokemuksia monikulttuurisista perheleireistä ja heidän toiminnastaan siellä. Olen tarkentanut tutkielmani tavoitteen yhteen tutkimuskysymykseen:

Millaisilla selonteoilla vapaaehtoiset tekevät toimintaansa ymmärrettäväksi monikulttuurisilla perheleireillä?

Olen selvittänyt vapaaehtoisten kokemuksia haastattelemalla kahdeksaa Parasta Lapsille ry:n vapaaehtoista, jotka ovat toimineet järjestön monikulttuurisilla perheleireillä. Haastattelut soveltuvat siten hyvin aineistoksi vastaamaan tutkimuskysymykseeni. Lähestyn kysymystä kahdella tavalla: Aluksi käyn läpi aineiston jakamalla sen teemoihin ja tarkastelemalla vapaaehtoisten vastausten sisältöjä aihepiireittäin. Vertaan niitä samalla muihin suomalaisten vapaaehtoistyöntekijöiden kokemuksista tehtyihin tutkimuksiin. Toiseksi vastaan kysymykseen diskurssianalyysin avulla. Siinä vapaaehtoisten puheen sisällön sijaan keskitytään puheen tapoihin ja pyritään siten löytämään vastausten taustalla olevia diskursseja, jotka representoivat sosiaalisia suhteita ja käytäntöjä. Ennen analyysia perehdyn kuitenkin teoreettiseen taustaan, jonka aloitan vapaaehtoistoiminnan määrittelyllä.

3.2 Vapaaehtoistoiminta

Tarkastelen seuraavaksi vapaaehtoistoiminnan käsitettä ja siihen kuuluvia ominaisuuksia. Käsitettä on tarpeellista avata, sillä sille voidaan tilanteesta riippuen antaa hyvin erilaisia määritelmiä. Lisäksi vapaaehtoistoimintaa voidaan harjoittaa monessa muodossa, mikä voi myös vaikuttaa erilaisiin tapoihin ymmärtää käsite. Vapaaehtoistoiminnasta puhuttaessa onkin huomioitava siihen kuuluvat eri käsitykset toiminnan luonteesta. Lisäksi Paul Dekker ja Loek Halman (2003) huomauttavat, että määritelmissä ja niiden konnotaatioissa on vaihtelua myös maittain (Dekker & Halman 2003, 2).

Virginia A. Hodgkinson (2003) määrittää vapaaehtoisuuden sen kolmen ominaisuuden kautta: se on työn tekemistä ilman palkkaa, sitä tehdään vapaaehtoisesti kenenkään pakottamatta ja sen kautta tarjotaan hyötyä toisille eikä ainoastaan itselle, perheenjäsenille tai sukulaisille. Näin vapaaehtoistoimintaa voidaan tehdä ystäville, yhteisölle, koululle jne. (Hodgkinson 2003, 38.) Anne Birgitta Yeung (2002) sen sijaan sanoo, että monissa akateemisissa tutkimuksissa käsitteeseen liitetään palkattomuuden ja vapaaehtoisuuden lisäksi organisoitu toiminta. Sosiaali- ja terveystieteiden yhteistyöyhdistys YTY ry:n teettämän

tutkimuksen mukaan suomalaisten mielestä kuitenkin esimerkiksi talkoot ja naapuriapu kuuluvat myös tähän käsitteeseen. (Yeung 2002, 16.)

Yleisimmät vapaaehtoistoimintaan liitetyt määritelmät, palkattomuus ja vapaaehtoisuus, eivät nekään ole itsestään selviä. Dekkerin ja Halmanin mukaan vapaaehtoisuuden rajapintaan osuvat esimerkiksi vapaaehtoistyö opintopisteiden eteen, yhdyskuntapalvelu tai taloudellisen pakotteen vuoksi tehty vapaaehtoistoiminta, joissa henkilö ei voi kieltäytyä vapaaehtoistyöstä. He kyseenalaistavat myös palkattomuuden yksiselitteisen luonteen: milloin suorien kulujen korvaaminen muuttuu alipalkatuksi työksi? Dekker ja Halman kritisoivat erityisesti joissain määritelmissä annettua organisoidun toiminnan vaatimusta ristiriitaisena. Tosin monissa vapaaehtoisuuden määritelmissä huomioidaan myös epävirallinen vapaaehtoistyö. (Dekker & Halman 2003, 2.)

Briitta Koskiahon (2001) mukaan käsitteen valinnassa kamppaillaan tietyn toiminnan määrittämisestä ja siihen liittyvästä mielikuvan muodostamisesta. Siksi Koskiahon erottaa neljä toisiinsa läheisesti liittyvää käsitettä tarkentaakseen niiden välisiä eroja. Nämä ovat vapaaehtoistyö, vapaaehtoistoiminta, kolmas sektori ja kansalaisyhteiskunta. Vapaaehtoistyö on yksilöiden tai ryhmien konkreettista toimintaa, jossa yksilö tekee toiminnastaan oman vapaan tahdon päätöksen. Sen sijaan vapaaehtoistoiminta on vapaaehtoistyötä organisoivien järjestöjen toimintaa. Näin vapaaehtoistyö on osa laajempaa organisoitua intentionaalista toimintaa. Ilman tätä, Koskiahon mukaan, esimerkiksi omaisen tai naapurin auttaminen olisi yksilön arkipäiväistä toimintaa. (Koskiahon 2001, 16.) Aineistossani haastateltavat pohtivat tämän määritelmän mukaista vapaaehtoistyön ja arkipäiväisen toiminnan eroa erityisesti silloin, kun he kertoivat aiemmin tekemästään vapaaehtoistyöstä. Jos toimintaa ei koettu ”viralliseksi”, sitä ei välttämättä mielletty oikeanlaiseksi vapaaehtoistyöksi. Haastateltavien vapaaehtoisuuden määritelmiä tarkastellaan lähemmin luvussa 5.2.

Koska vapaaehtoistyö on Koskiahon mukaan sosiaalisyhteiskunnallista toimintaa, se liittyy läheisesti käsitteeseen kolmas sektori, jolla kuvataan yhdistysten ja järjestöjen toimintaa. Se sisältää myös oma-aputoiminnallisia tukimuotoja, kuten osuuskuntia tai esimerkiksi työttömien omia yhdistyksiä. Kansalaisyhteiskunta on vapaaehtoistoiminnan, kolmannen sektorin ja poliittisen omaehtoisen toiminnan kokoava käsite, kollektiivinen alue, jossa yksilöt eli kansalaiset, toimivat epävirallisesti. Se on abstrakti käsite, joka on vastakohta

julkista sektoria ja taloudellista toimintaa edellyttävälle yhteiskunnalliselle toiminnalle. (Koskiahho 2001, 16–17.)

En kuitenkaan tee tutkielmassani Koskiahon mukaisesti eroa vapaaehtoistyön ja vapaaehtoistoiminnan välillä, vaan käytän niitä synonyymeina. Pirkko Hakkarainen ja Kaisli Syrjänen (2003) eivät myöskään tee tällaista erottelua ja he puhuvatkin vain vapaaehtoistoinnasta. He korostavat vielä, että vapaaehtoistoiminnan tärkeä ominaispiirre on toimiminen oman jaksamisen ja kiinnostuksen mukaan, tavallisen ihmisen tiedoilla ja taidoilla. (Hakkarainen & Syrjänen 2003, 13–14.) Myös Yeung liittyy vapaaehtoistoiminnan käsitteeseen ei-ammattimaisuuden ja lisäksi muun muassa vastavuoroisuuden ja luottamuksellisuuden periaatteet; vapaaehtoistojen on yhteistyökumppani, vaitiolovelvollinen, puolueeton ja hänen tulee saada tukea toimintaansa. (Yeung 2002, 11.)

Leena Kurjen (2001) mukaan vapaaehtoistoiminnalla on kolme tasoa. Ensimmäinen on vahvasti tunteisiin painottuva intuitiivinen, maaginen tai uskonnollinen taso. Toinen taso liittyy rationaalisuuteen: projekti näkyy ulospäin rationaalisena toimintana, jossa sillä on tekniset ja taloudelliset tavoitteet. Kolmas on kriittinen tai poliittinen taso, jossa korostuu tilanteen analyysi, ymmärtäminen ja toimintojen arviointi. Siinä painotetaan myös muun muassa yksilöiden ja yhteisöjen vapautusta. (Kurki 2001, 83.) Tässä tapauksessa haastateltavien puheissa esimerkiksi kolmanteen, kriittiseen tasoon liittyy erityisesti monikulttuurisuus ja sen heijastuminen leiritoimintaan ja laajemmin yhteiskuntaan. Myös muut tasot esiintyvät tässä aineistossa ja niitä tarkastellaan diskursseja käsiteltäessä.

Kuten edellä on käynyt ilmi, vapaaehtoistoimintaa voidaan tehdä monella tavalla. Ronald Inglehart (2003) on jakanut vapaaehtoisuuden kolmen ulottuvuuteen. Ensimmäinen ulottuvuus käsittää vapaaehtoisuuden yhdistyksissä, jotka keskittyvät terveyteen tai hyvinvointipalvelujen tarjoamiseen vanhuksille, vammaisille tai puutteessa eläville. Lisäksi siihen kuuluu luonnonsuojeluyhdistykset, rauhan liikkeet ja vapaaehtoistyö yhdistyksissä, jotka pyrkivät edistämään köyhien maiden kehitystä tai ihmisoikeuksia. Toiseksi ulottuvuudeksi Inglehart erottaa vapaaehtoisuuden ammattiliitoissa tai poliittisissa puolueissa. Kolmantena vapaaehtoisuuden muotona on vapaaehtoisuus uskonnollisissa tai kirkkoon liittyvissä yhdistyksissä, mutta siihen kuuluu myös nuorisotyö, urheiluryhmät ja opetus- ja kulttuuriyhdistykset. (Inglehart 2003, 63.)

Olen tässä selvittänyt vapaaehtoistoiminnan käsitteeseen liitettyjä määritelmiä ja sen eri muotoja. On kuitenkin tarpeellista perehtyä tarkemmin siihen toimintakenttään, jossa vapaaehtoistoiminta tapahtuu, eli kansalaisyhteiskuntaan, sillä sen kautta yksilö vaikuttaa koko ympäröivään yhteiskuntaan. Kansalaisyhteiskunnan käsitettä on syytä tarkentaa ja samalla tarkastella sen monitahoisuutta. Vapaaehtoistoimintaan voi liittyä myös sellaisia käsitteitä, kuten solidaarisuus, altruismi ja sosiaalinen pääoma. Pysin seuraavaksi avaamaan myös näiden merkitystä vapaaehtoistoiminnassa ja kansalaisyhteiskunnassa. Ennen kuin siirryn selvittämään monikulttuurisuuteen liittyvää teoretisointia, käsittelen vielä suomalaisesta vapaaehtoistoiminnasta saatua tutkimustietoa.

3.2.1 Vapaaehtoistoiminta osana kansalaisyhteiskuntaa

Briitta Koskiahon (1999) mukaan kansalaisyhteiskunta viittaa länsimaiseen, liberaaliseen käsitykseen yhteiskunnasta, jossa on erilaisia toimijoita (Koskiahon 1999, 150). Miikka Pyykkönen ja Tuomas Martikainen (2013) tarkentavat, että nykyisin kansalaisyhteiskunta, markkinat ja julkinen sektori eli valtio on käsitteellisesti erotettu toisistaan. Yhdessä nämä muodostavat yhteiskunnan perusalueet: ensimmäisen, toisen ja kolmannen sektorin. Intiimien suhteiden alue, johon kuuluu esimerkiksi perhe, sijoittuu silti kansalaisyhteiskunnan ulkopuolelle, joten sitä kutsutaan neljänneksi sektoriksi. (Pyykkönen & Martikainen 2013, 281.) Koskiahon (2001) huomauttaa, että perheissä ja lähiyhteisöissä tehty työ voi olla samanlaista kuin vapaaehtoistyössä, mutta se ei ole organisoitua toimintaa (Koskiahon 2001, 17).

Sen sijaan kansalaisyhteiskuntaan sisällytetään erilaiset liikkeet ja yhdistykset. Näitä ovat Pyykkösen ja Martikaisen mukaan rekisteröidyt ja rekisteröitymättömät yhdistykset, yhteiskunnalliset liikkeet, uskonnolliset yhdyskunnat, säätiöt sekä voittoa tavoittelemattomat osuuskunnat ja yritykset. Kansalaisyhteiskunnan toimijoille on ominaista, että ne ovat riippumattomia julkisesta vallasta, ne eivät ensisijaisesti tavoittele taloudellista voittoa ja suurin osa niistä perustuu vapaaehtoistyöhön. (Pyykkönen & Martikainen 2013, 282.)

Myös Fred Powell (2000) toteaa, että kansalaisyhteiskunta nähdään usein vapaaehtoisena tai ei-valtiollisena sektorina. Hän silti korostaa, että kansalaisyhteiskunnan konseptia voidaan laajentaa pohtimalla kattavammin kansalaisuuden merkitystä yhteiskunnassa. (Powell

2000, 90.) Koskiaho tarkasteleekin kansalaisyhteiskuntaa neljästä näkökulmasta. Ensimmäiseksi se voidaan nähdä poliittisena käsitteenä. Silloin tarkastellaan demokratiaan liittyviä aiheita, kuten esimerkiksi kansalaisten edustuksellista valtaa ja toisaalta mahdollisuuksia suoraan päätöksentekoon omissa ja poliittista yhteisöä koskevissa asioissa. Lisäksi demokratiaan liittyy yhteiskunnan asioiden julkisuuteen liittyviä kysymyksiä. Tällä Koskiaho tarkoittaa sitä, mitkä asiat kuuluvat julkisen sfäärin käsiteltäväksi ja mitkä ovat intiimien suhteiden alueella ratkaistavia. Vaikka kansalaisyhteiskunnan piirissä tulisi käsitellä vain julkisen sfäärin kysymyksiä, näiden kahden alueen erottaminen ei ole aina helppoa. (Koskiaho 1999, 150.)

Kansalaisyhteiskuntaan liittyvän vapaaehtoisen osallistumisen vuoksi Paul Dekker ja Loek Halman (2003) nimittävät tätä sosiaalseksi sfääriksi, joka toimii markkinoiden ja valtion toimintojen ja velvollisuuksien sekä toisaalta yksityiselämän intiimien ja epämuodollisten suhteiden välissä (Dekker & Halman 2003, 8). Sosiaalista näkökulmaa painottaa myös Koskiahon toinen tapa tarkastella kansalaisyhteiskuntaa, jossa korostuu kommunitarismien käsite. Poliittisen yhteisön toimintaan liittyen tässä vertaillaan yhteisöllisyyttä ja yksilöllisyyttä sekä käsitellään kysymystä kansalaisten osallistumisesta ja osallistumisjärjestelmissä. Kolmanneksi kansalaisyhteiskunta voidaan nähdä taloudellisesta näkökulmasta. Tällöin se liitetään sosiaali- eli yhteisötalouteen, joka eroaa yksityisen ja julkisen talouden toiminnasta. Kansalaisyhteiskunta toimii yhteiskunnan talouden piirissä esimerkiksi osuuskuntien tai kollektiivisen työyhteisön toiminnan kautta. (Koskiaho 1999, 150–151.)

Neljännessä näkökulmassa korostuu Koskiahon mukaan vapaaehtoistoiminta. Silloin kansalaisyhteiskunnasta keskustellaan suhteessa julkiseen toimintaan sekä tarkastellaan yksityisiä ja yhteisöllisiä palveluja ja toimintoja julkisten palvelujen vaihtoehtona. Tällöin voidaan puhua myös välitasosta, joka toimii yksityisen auttamistoiminnan ja julkisten järjestelmien toiminnan välissä. (Koskiaho 1999, 151.)

Koskiahon mukaan hyvinvointivaltiota vastustavassa kritiikissä on arvosteltu julkisen vallan kykyä reagoida yhteiskunnan muuttuneisiin tarpeisiin. Sen sijaan kansalaisyhteiskunta on tullut keskeiseksi sosiaalipoliittiseksi toimijaksi yhdessä markkinoiden kanssa. Siksi Koskiahon mielestä myös kansalaisten vapaaehtoisen sosiaalisen toiminnan suhdetta kansalaisyhteiskuntaan on mietittävä uudelleen. Hän painottaa, että sosiaalipoliittikkaa tai vapaaehtoistyötä ei voida tarkastella ainoastaan yksilöiden elämässä mikrotasolla, sillä mak-

rotasolla tapahtuvat poliittiset ja taloudelliset muutokset muokkaavat toiminnan mahdollisuuksia myös mikrotasolla. Toisaalta kansalaisten kansalaisyhteiskunnallinen toiminta on yhteydessä yhteiskunnallisiin päämääriin ja siten tietoisella toiminnalla saadaan aikaan kollektiivisia seurauksia. (Koskiaho 2001, 25–26, 33.)

Vapaaehtoistoimintaa 47 maassa tutkinut Virginia A. Hodgkinson (2003) toteaa analyysissaan, että vapaaehtoistyöntekijät ovat johdonmukaisesti aktiivisempia yhteiskunnan jäseniä verrattuna niihin, jotka eivät tee vapaaehtoistyötä (Hodgkinson 2003, 51). Leena Kurki (2001) pitääkin vapaaehtoistyötä tärkeänä tekijänä kansalaisuuteen ja demokratiaan kasvatamisessa: sen kautta opitaan kriittisesti arvioimaan yhteiskunnan ekonomisia ja sosiaalisia rakenteita suhteuttamalla omia kokemuksia niiden laajempiin yhteyksiin, kehittämällä itseilmaisua sekä tunnistamalla omia arvoja. Kurki varoittaa vielä, että ilman kriittistä ajattelua kansalaisyhteiskunnan nopea voimistuminen voi aiheuttaa illuusion aidosta osallistumisesta, vaikka oikeastaan sitä ohjaavat erilaiset piilovaikuttajat. (Kurki 2001, 90–91.)

Myös Dekker ja Halman korostavat arvojen merkitystä, kun määritetään vapaaehtoistoiminnan tasoja yhteiskunnassa. He toteavat, että arvojen ja kulttuurin muutos näkyy myös vapaaehtoisuudessa ja erityisesti individualisoituminen on keskeinen vapaaehtoisuuteen vaikuttanut arvon muutos. Tämän seurauksena ihmiset eivät ehkä enää ole organisaatiokollisia, mutta kuten Dekker ja Halman sanovat, se ei tarkoita, etteivät he sitoutuisi tehtäviinsä; ihmisten toimintaa ei ohjaa vain heidän intohimonsa ja itsekkyytensä, vaan myös arvot, normit ja uskomusjärjestelmät. (Dekker & Halman 2003, 6–8.) Powell on samaa mieltä todetessaan, että vaikka sirpaloituminen ja individualisoituminen kuvaavat postmoderneja yhteiskuntia, joissa yksilöt voivat suvereenisti valita elämäntyyliinsä, niin sosiaaliin suhteisiin liittyvät rakkaus, luottamus, empatia, hyväntekeväisyys, altruismi ja vastavuoroisuus ovat pitäneet yllä solidaarisuutta (Powell 2000; 92, 110).

Dekkerin ja Halmanin mielestä vapaaehtoistoiminta on yleisempää yhteiskunnissa, joissa voidaan katsoa olevan solidaarisuuden henki. Lisäksi individualistisemmissä yhteiskunnissa hyväntekeväisyysjärjestöjä voidaan pitää tarpeellisempina kuin kollektiivisissa yhteiskunnissa. (Dekker & Halman 2003, 7.) Samaan viittaa Lars Trägårdh (2011), joka käsittelee sosiaalisen luottamuksen esiintymistä erityisesti Pohjoismaissa. Hän sanoo, että usein ulkopuoliset havainnoijat pitävät Pohjoismaissa esiintyneen sosiaalisen solidaarisuuden syynä sitä, että maat ovat kyenneet alistamaan yksilölliset intressit kollektiiviselle rationaa-

lisuudelle. Hänen mielestään sosiaalisen solidaarisuuden, kollektiivisen eetoksen ja sosiaalisten liikkeiden toiminnan takana näkyy kuitenkin myös vahva individuaalisuus, joka määrittää sosiaalisia suhteita ja poliittisia instituutioita Pohjoismaissa. Yhteiskunnan perusyksikkönä pidetään yksilöä, jonka autonomiaa Trägårdhin mukaan tulisi poliittisesti edistää. (Trägårdh 2011, 316.)

Dekkerin ja Halmanin mukaan muita vapaaehtoistoimintaan liittyviä arvoja ovat altruismi, vastavuoroisuus, tasa-arvo ja uskonnolliset arvot. He sanovat, että kollektiiviset arvot ovat tärkeitä vapaaehtoisuudessa. (Dekker & Halman 2003, 6–7.) Powell lisää, että sirpaloituudessa yhteiskunnassa kansalaishyveen ytimenä ilmenevät toisaalta utilitaristiset arvot, esimerkiksi oma-apuun liittyen, ja toisaalta sitoutuminen altruismiin ja vastavuoroisuuteen. Kansalaisyhteiskunta yhdistää nämä haarat ja vastaa siinä mielessä nykyisiin sosiaalisiin ongelmiin. (Powell 2000, 110.) Niinpä Dekker ja Halman tulevat siihen tulokseen, että vapaaehtoistyö voi olla ideaali media liittämään modernin yhteiskunnan yhteen, kun perinteiset integroivat kehykset ovat kadonneet ja ihmiset luovat suhteita jaettujen tavoitteiden ja yhteisten intressien pohjalta. Niille, jotka haluavat tehdä yleisten tavoitteiden puitteissa jotain epäitsekästä toisille ihmisille, vapaaehtoisuus on erinomainen toimintamuoto. (Dekker & Halman 2003, 10–11.)

Anne Birgitta Pessin (2011) mukaan vapaaehtoistoiminnan yksi keskeisistä elementeistä on sen sosiaalinen luonne, mikä ilmenee myös omassa tutkielmassani selkeästi. Toimintaan liittyy monenlaiset sosiaaliset kohtaamiset sekä ystävien että uusien tuttavien kanssa. Lisäksi vapaaehtoistoimintaa pidetään sosiaalisen vuorovaikutuksen edistämisen kanavana. Tällä Pessi tarkoittaa vapaaehtoisten tahtoa toimia esimerkiksi altruismin, välittämisen ja kohtaamisen puolesta. Tällä tavoin vapaaehtoistoiminta osana kansalaisyhteiskunnan toimintaa auttaa ylläpitämään yhteiskunnan keskeisiä rakenteita ja erityisesti sosiaalista pääomaa. (Pessi 2011; 182–183, 185.) Dekker ja Halman lisäävät, että vapaaehtoisorganisaatioiden neuvottelu- ja yhteistyöprosesseissa opitut sosiaaliset taidot ovat tärkeitä demokrati-an toimivuudelle, ja sosiaalinen pääoma nähdään laajasti tahattomana kollektiivisena hyötynä vapaaehtoisuudesta (Dekker & Halman 2003, 8–9).

Pekka Mäkelän ja Floora Ruokosen (2005) mukaan sosiaalinen pääoma on siihen liittyneessä keskustelussa tiivistetysti kuvattu sosiaalisiksi rakenteiksi, jotka tuottavat ja tukevat yhteiskunnan toimintakykyä, luottamusta ja tiedonkulkua. Se esimerkiksi kehittää yhteis-

työtä yksilöiden ja yhteiskunnallisten ryhmien välillä sekä edistää vastavuoroista sosiaalista tukea yhteisöissä. (Mäkelä & Ruokonen 2005, 21.) Reino Hjerppe (2005) lisää, että sosiaalinen pääoma kansalaisyhteiskuntaan liittyen voi tarkoittaa muun muassa henkilöiden välistä luottamusta, yhteistoimintaan johtavaa normistoa ja sellaisia sosiaalisia ryhmäsiteitä, jotka tuottavat tai hävittävät sosiaalista pääomaa (Hjerppe 2005, 114).

Sosiaalisen pääoman käsite pohjautuu Pierre Bourdieun ja Robert Putnamin edustamiin traditioihin. Pertti Jokivuoren (2005) mukaan Bourdieun edustama ranskalainen traditio on käsitellyt sosiaalista pääomaa vallankäytön välineenä, kun taas Putnamin edustamassa tutkimustraditiossa sitä on tarkasteltu yhteistyöhön ja luottamukseen liittyvänä kollektiivisena resurssina (Jokivuori 2005, 9). Martti Siisiäinen (2005) sen sijaan sanoo, että siinä missä Bourdieun käsite kytkeytyy sosiologisen teorian ydinkäsitteisiin, Putnamin käyttämänä käsite on enemmän empiirinen yleistys (Siisiäinen 2005, 90). Hjerpen mukaan sosiaalisesta pääomasta voidaan myös erottaa kapea ja laaja määritelmä. Kapeassa määritelmässä sosiaalinen pääoma sisältää ihmisten omaksumat normit ja vuorovaikutusverkostot. Laajassa määritelmässä siihen liitetään ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa ilmentyvät suhteet, arvot, asenteet ja instituutiot. (Hjerppe 2005, 107.) Omassa analyysissäni tarkastelen sosiaalista pääomaa diskurssien yhteydessä luvussa 6. Käsittelen siinä erityisesti leirien tuottamia vuorovaikutustilanteita ja niihin liittyviä sosiaalisia kohtaamisia, toimintatapoja ja haastateltavien käsityksiä niiden annista.

Hjerpen mukaan sosiaalinen pääoma voi suoraan vaikuttaa yhteiskunnan hyvinvointiin. Positiivinen vuorovaikutus yhteisössä lisää ihmisten hyvinvointia jo itsessään, mutta palvelujen tuottamiseen liittyessään se on tärkeää myös koko yhteiskunnan hyvinvoinnille: sosiaaliset siteet auttavat huolehtimaan syrjäytyneistä ja heikossa asemassa olevista kansalaisista. Näin yhteiskunta pystyy hallitsemaan tehokkaammin sosiaalisia riskejä. Lisäksi yhdessä toimivat yhteisöt pystyvät koordinoimaan resurssiensa käyttöä ja vaikuttamaan paremmin myös ylätasolla toimiviin auktoriteetteihin. Hjerppe kuitenkin huomauttaa, että ryhmäintresseihin rajoittuessaan sosiaalinen pääoma voi vahingoittaa yhteiskuntaa. Empiirisillä tutkimustuloksilla voidaan silti hänen mukaansa osoittaa sosiaalisen pääoman merkitys tuotannontekijänä: se korreloi muun muassa tulotason, taloudellisen kasvun, terveyden ja koulutuksen kanssa. (Hjerppe 2005; 118–119, 127.)

Analyysissäni vapaaehtoisuuteen liittyviä arvoja ja merkityksiä käsitellään hieman jo teemojen yhteydessä, mutta tarkastelen vapaaehtoistoimintaa laajemmin suhteessa kansalaisyhteiskuntaan erityisesti analyysin loppupuolella diskursseissa ja yhteenvedossa. Seuraavaksi perehdyn lyhyesti suomalaiseen vapaaehtoistoimintaan siitä tehtyjen tutkimusten avulla. Siten voin myöhemmin vertailla tutkimustietoa vapaaehtoisten kokemuksista niihin merkityksiin, joita haastateltavat tässä aineistossa ovat nostaneet esiin.

3.2.2 Suomalaisen vapaaehtoistoiminnan tutkimus

Anne Birgitta Yeung (2002) kertoo vapaaehtoissektorin nousseen erityisen keskustelun aiheeksi 1990-luvun alun talouslaman aikana, kun vapaaehtoistoiminnan tarve ja arvostus kasvoi (Yeung 2002, 11). Yeung (1999) lisää, että tuolloin vapaaehtoistyön tutkimus muotoutui myös omaksi tutkimusalakseen, jolloin aihepiiri oli kansainvälisestikin nousussa (Yeung 1999, 15–16). Voitto Helanderin ja Harri Laaksosen (2000) mukaan kolmannen sektorin ympärillä käytyä yhteiskunnallista keskustelua ja tutkimusta on haitannut käsitteiden epämääräisyys ja epätietoisuus niin kotimaisissa kuin kansainvälisissäkin yhteyksissä. Kolmatta sektoria on tutkittu muun muassa politologisesta, sosiaalitieteellisestä ja taloustieteellisestä näkökulmasta, ja juuri tutkimusalan monitieteisyys on erityisesti korostanut näitä käsitteistöön liittyviä ongelmia. (Helander & Laaksonen 2000, 14–15.) Yeungin mukaan sosiaalinen pääoma on ollut hyvä näkökulma vapaaehtoistoiminnan tarkasteluun, ja sen avulla voidaan selvittää esimerkiksi sitä, saavatko vapaaehtoistyöhön hakeutuvat ihmiset toiminnasta onnistuneita sosiaalisia kontakteja ja verkostoja (Yeung 2002, 12).

Anne Birgitta Pessin ja Tomi Oravasaaren (2010) mukaan vapaaehtoistyön kansainvälinen arvostus on kasvanut koko ajan viime vuosina. YK:n vapaaehtoistoiminnan kansainvälinen teemavuosi oli vuonna 2001, minkä aikana vapaaehtoistoimintaa pyrittiin tekemään tunnetuksi ja tunnustetuksi. Samalla organisaatioiden voimavaroja haluttiin yhdistää ja siten vahvistaa niiden yhteistä perustaa. Lisäksi vapaaehtoistoiminnalle asetettuja odotuksia pyrittiin selkiyttämään ja tekemään toiminnasta entistä näkyvämpää. (Pessi & Oravasaari 2010, 7.)

RAY:lle tekemässään tutkimuksessa Anne Birgitta Pessi (2008) selvitti suomalaisten luottamusta yhteiskunnan instituutioihin sekä samalla heidän omaa auttamishalukkuuttaan.

Hänen tuloksissaan ilmenee, että hyvinvointityön osalta suomalaiset kokevat järjestöjen roolin liittyvän kansalaisten konkreettiseen auttamiseen ja vapaaehtoistoiminnan järjestämiseen eikä niinkään esimerkiksi ostopalveluihin. Järjestöjen tärkeimpinä tehtävinä pidettiin siis kansalaisten auttamista ja tukemisesta. Lisäksi järjestöjen odotettiin toimivan vapaaehtoistoiminnan areenana, hyvinvointia vaarantavien uhkien ja ongelmien ehkäisijöinä sekä asiantuntijoina erityisryhmiin liittyvissä tilanteissa. Pessin mukaan suomalaiset ovat tyytyväisiä kansalaisjärjestöjen tämän hetkiseen hyvinvointivastuuseen ja lähes puolet toivoi, että niiden vastuu pysyy samalla tasolla. (Pessi 2008; 4, 34, 54.)

Yeungin vapaaehtoistoimintaa koskevassa selvityksessä on tarkasteltu muun muassa suomalaisten mielikuvia vapaaehtoistoiminnasta. Mielleyhtymät olivat tutkimuksen mukaan monipuolisia, jotka vaihtelivat perinteisistä auttamistavoista, kuten hyväntekeväisyydestä ja talkoista vapaamuotoisiin ja moderneihin toimintamuotoihin saakka. Vastauksissa ei kuitenkaan mainittu kovin usein ammattiyhdistys- ja pakolaistoimintaa, eläinten- ja luonnonsuojelua tai kulttuuriin, taiteisiin ja etnisiin yhdistyksiin liittyvää vapaaehtoistoimintaa. Yeungin mukaan nämä ovat kuitenkin niin spesifejä toiminnanmuotoja, etteivät ne siksi tule ensimmäisenä mieleen vapaaehtoistoiminnasta. Yeung lisää, että suomalaisten käsitykset vapaaehtoistoiminnasta orientoituvat tiettyihin kohteisiin sekä työmuotoihin, ja tyypillisesti kuvitelmat liittyvät altruismiin, kuten auttamiseen ja hyväntekeväisyyteen. (Yeung 2002; 15, 19, 21–22.)

Pirkko Hakkaraisen ja Kaisli Syrjäsen (2003) mukaan myös syyt vapaaehtoistoimintaan osallistumiselle ovat moninaisia. Motiivit voivat liittyä henkilökohtaisiin elämäntilanteisiin, kokemuksiin, tarpeisiin ja kiinnostuksen kohteisiin tai ympärillä tapahtuviin ajankohdattaisiin asioihin. Hakkarainen ja Syrjäsen huomioivat, että nämä ovat sellaisia tekijöitä, jotka vaikuttavat ihmisten tunteisiin, ajatteluun ja siten myös toimintaan. Kuten edellisessä luvussa kävi ilmi, vapaaehtoistoimintaan liittyy usein toimijan arvot, ihmiskuva sekä maailmankatsomus. Vapaaehtoistoiminnan kautta voidaan saada tilaa toteuttaa jotain sellaista, mitä elämältään haluaa. Se voi olla yhteisöllisyyttä, oikeudenmukaisuutta tai sisältää omaan elämään. On hyvä huomata myös se, että eri elämänvaiheissa vapaaehtoistoiminnan merkitykset voivat muuttua. (Hakkarainen & Syrjäsen 2003, 21.)

YTY ry:n teettämässä tutkimuksessa Yeung on määritellyt Hakkaraista ja Syrjästä tarkemmin vapaaehtoistoimintaan motivoivia tekijöitä. Hänen kyselyssään yleisimmäksi

syiksi suomalaiset kertoivat halun auttaa muita ihmisiä. Seuraavaksi yleisin, mutta huomattavasti pienempi motiivi oli ylimääräisen vapaa-ajan käyttäminen hyödylliseksi koettuun toimintaan. Muiksi syiksi mainittiin tuttavien pyyntö lähteä mukaan, toive tavata uusia ihmisiä sekä halu oppia ja kokea uusia asioita. Yeung tähdentää, että sekä motiiveissa että mielikuvissa vapaaehtoistoimintaan liitetään toiminnan sosiaalinen ulottuvuus, mikä on kiinnostava huomio sosiaalisen pääoman muodostumista selvitetessä. (Yeung 2002, 32–34.)

Hakkarainen ja Syrjänen toteavat, että edellä mainittu auttamishalua koskeva motiivi liittyy vahvasti henkilön arvomaailmaan, ja perusteet toiminnalle voivat olla moraalisia, uskonnollisia sekä ideologisia. Ajanvietteen sijasta toiminta voi siis koskettaa enemmän yksilön vastuun- ja velvollisuudentuntoa toisten hyvinvoinnin edistämiseksi. Toisaalta uusien asioiden kokeileminen auttaa vapaaehtoistyöntekijää oppimaan jotain uutta myös itsestään. Siten vapaaehtoistoiminnan kautta voidaan toivoa esimerkiksi itsetunnon ja oman kuvan vahvistusta sekä keinoa toteuttaa omia taipumuksia. Lopuksi vapaaehtoistyöllä voi olla merkitystä myös työuran kannalta, sillä se voi antaa hyödyllisiä kokemuksia, jotka edistävät työuraa tai pääsyä työmarkkinoille. (Hakkarainen & Syrjänen 2003, 22–23.) Anne Birgitta Pessi ja Juho Saari (2008) lisäävät, että vapaaehtoistoiminnalla ja yksilön omalla roolilla siinä on myös yhteiskunnallisesti merkitystä: se osallistaa ja voimaannuttaa yksilöä tämän elämämpiirissä. Näin vapaaehtoistoiminta poistaa merkittävästi sivullisuuden kokemusta. (Pessi & Saari 2008, 146.)

Eri motivaatioiden tapaan on olemassa myös erilaisia tapoja toimia vapaaehtoisorganisaatioissa. Kaisli Syrjänen (2003) on erotellut eri tyyppisiä sen perusteella, mitkä tekijät pitävät vapaaehtoiset toiminnassa mukana ja auttavat heitä jaksamaan vapaaehtoistyössä. Ihmiset voivat toimia esimerkiksi vision voimalla, velvollisuuden vuoksi, itseään kehittääkseen tai ympäristöstä heijastuvien tunteiden pohjalta. Joillekin on tärkeää saada toiminnastaan kiitosta tai hyväksyntää, kun taas toisia kannustaa työn tekeminen muiden kanssa tai näiden puolesta. Syrjänen huomauttaa, että vapaaehtoistyöntekijän jaksamisen kannalta onkin tärkeää nähdä toiminta kokonaisuutena, johon liittyy muun muassa toiminnan toimintaedellytykset, roolien ja tavoitteiden selkeys sekä toimijan elämäntilanne ja arvot. (Syrjänen 2003, 33–35.) Aineistossani vapaaehtoistoimintaan liittyvät motiivit ja perustelut toiminnassa jatkamiselle, tai päinvastoin toiminnan lopettamiselle, linkittyvät läheisesti yhteen. Vertailen näitä vaikuttimia keskenään erityisesti teemoja käsitellessäni, jolloin va-

vapaehtoistoiminnasta voidaan muodostaa eräänlainen kaari toiminnan aloittamisesta aina leiritoiminnan jälkeiseen arviointiin.

Pessi ja Saari ovat tutkimustuloksissaan tulleet johtopäätökseen, että ihmisten auttamishalukkuuteen vaikuttaa muiden ihmisten sosiaalinen läheisyys ja samankaltaisuus. Siksi he pohtivat vielä, millä tavalla globalisoitumisen myötä korostunut monikulttuurisuus vaikuttaa altruismin eri ilmenemismuotoihin, jotka siis keskeisesti liitetään vapaaehtoistoiintaan. He sanovat, että Suomessa kansalaisjärjestöt ovat osoittaneet kykyä tuoda niin sanottua kantaväestöä ja maahanmuuttajia yhteen, mutta edelleen suomalainen auttaa heidän mukaansa ennemmin toista ”suomalaista” kuin maahanmuuttajaa. He toteavatkin, että kotouttamispolitiikalle tällaisten erojen poistaminen on haaste, mikäli yhteiskunnassa halutaan edistää sosiaalista yhteenkuuluvuutta. (Pessi & Saari 2008, 240.) Seuraavaksi perehdyinkin tarkemmin monikulttuurisuuden käsitteeseen ja sen ympärillä käytyyn keskusteluun. Samalla yritän selventää, miten monikulttuurisuus ilmenee suomalaisessa yhteiskunnassa ja minkä kontekstin se siten antaa aineistossa tuotetuille puheille.

3.3 Monikulttuurisuus

Globalisaation seurauksena muun muassa kulttuuriset käytännöt ovat alkaneet sekoittua yhä nopeammin, ja Petri Hautaniemen (2001) mukaan yhteiskuntaan on vaikea asettaa selkeästi rajattua yhteisöä, jossa kulttuuri kehittyisi. Hän käyttää esimerkkinä siirtolaisuutta, jonka myötä erilaisissa kotitaustoissa kasvaneet ihmiset kohtaavat toisensa ja neuvottelevat uusia yhteisiä tapoja. Ihanteellisesti monikulttuurinen yhteiskunta yrittää vastata tällaiseen etnisen monimuotoisuuden haasteeseen. Yhteiskunnallisten instituutioiden kannalta ei kuitenkaan ole yksiselitteistä, millaisena etnisyys ja kulttuuri ihmisryhmien osalta nähdään, sillä käytännön toimenpiteet itsessään aiheuttavat muutoksia ja erilaisia seurauksia yksilöille, ryhmille ja koko yhteiskunnalle. (Hautaniemi 2001, 28–29.)

Monikulttuurisella yhteiskunnalla voidaan tarkoittaa eri asioita ja Outi Lepola (2000) kritisoikin sitä, että julkisessa keskustelussa ei yleensä määritellä tarkasti, mitä milloinkin tarkoitetaan. Yhteistä eri käsityksille on hänen mukaansa oletus siitä, että yhteiskunnassa esiintyy jollain tavalla toisistaan erottuvia kulttuureja, joiden suhdetta jonkinlaiseen yleiseen kansalaisuuteen sitten tarkastellaan. Lepola myöntää, että käsitteeseen liittyy monia

asioita, joita on vaikea määritellä. (Lepola 2000, 200.) Myös Tuuli Anna Mähönen ja Inga Jasinskaja-Lahti (2013) pitävät etnisten ryhmäsuhteiden kuvaamista yhteiskunnan tasolla vaikeana, koska tarkastelun näkökulma ja aikajänne voivat muokata kuvausta joko myönteisemmäksi tai kielteisemmäksi (Mähönen & Jasinskaja-Lahti 2013, 247).

Annika Forsanderin (2001) mukaan tällä epämääräisellä monikulttuurisuuden käsitteellä tarkoitetaan kulttuurista moninaisuutta, jossa ihmiset kuuluvat samanaikaisesti useampaan kulttuuriseen kokonaisuuteen, kuten erilaisiin kulttuuriin ryhmiin sekä laajempaan yhteiskuntaan. Tällä määritelmällä monet yhteiskunnat ovat monikulttuurisia, sillä yleensä postmoderneissa yhteiskunnissa elää etnisiä kulttuureja ja alakulttuurisia ryhmiä rinnakkain eikä täysin yhtenäistä normi- ja arvopohjaa voi olla. Niinpä monikulttuurisuus toteaa yhteiskunnan tilan, mutta ei kerro mitään kulttuurien välisistä suhteista. (Forsander 2001, 44.)

Tuomas Martikainen, Teppo Sintonen ja Pirkko Pitkänen (2006) ovat erottaneet kolme tapaa tarkastella monikulttuurisuuden käsitettä. Ensimmäiseksi sillä voidaan viitata kulttuuripiirteiltään erilaisten ryhmien olemassaoloon maailmanlaajuisesti: eri puolilla maailmaa ihmisillä on erilaisia elämäntapoja ja -tyylejä. Toiseksi monikulttuurisuudella on tarkoitettu yhteiskuntien sisällä olevia etnisiä ryhmittymiä ja niiden rinnakkaiseloja. Tällaisia ryhmiä ovat esimerkiksi suomenruotsalaiset tai Espanjan baskit. Tässä käsityksessä korostuu näkemys valtion väestöstä pienempinä, toisistaan erottuvina ryhmittyminä. Siten monikulttuurista valtiota voidaan jossain määrin pitää kansallisvaltion vastakohtana. Martikainen ym. huomauttavat, että edellä mainituissa kahdessa näkökulmassa monikulttuurisuus nähdään maailman tai yhteiskunnan empiirisenä tilana, ja tämä korostuu myös aineistossani haastateltavien puheessa. Sen sijaan kolmannessa näkökulmassa on ideologinen ulottuvuus, sillä siinä monikulttuurisuutta pidetään eräänlaisena yhteiskunnan ideaalisena tilana, jota tavoitellaan yhteiskuntapoliittisilla keinoilla. Silloin monikulttuurisuus viittaa yhteiskunnan harjoittamaan politiikkaan, jolla pyritään tietoisesti pitämään yllä vallitsevaa etnistä ja kulttuurista erilaisuutta. Tästä Martikainen ym. käyttävät esimerkkinä Kanadan valtion toteuttamaa monikulttuurisuuspolitiikkaa. (Martikainen, Sintonen & Pitkänen 2006, 14.)

Sen sijaan Stuart Hall (2003a) on lähestynyt monikulttuurisuutta erottamalla sen käsitteestä monikulttuurinen. Adjektiivi ”monikulttuurinen” kuvaa sellaisia sosiaalisia piirteitä ja hallintaan liittyviä ongelmia yhteiskunnissa, joissa eri kulttuuriset yhteisöt yrittävät rakentaa

yhteistä elämää ja samanaikaisesti säilyttää aineksia niin sanotusta alkuperäisestä identiteetistään. Substantiivi ”monikulttuurisuus” sitä vastoin viittaa monikulttuurisissa yhteiskunnissa käytettyihin strategioihin ja menettelytapoihin, joilla pyritään hallitsemaan moninaisuuden ja monimuotoisuuden liittyviä ongelmia. (Hall 2003a, 233–234.)

Hall kuitenkin myöntää, että nämä kaksi termiä ovat nykyään niin kietoutuneita toisiinsa, että niitä on lähes mahdotonta erottaa toisistaan. Lisäksi erilaisten monikulttuuristen yhteiskuntien tavoin on olemassa myös erilaisia ”monikulttuurisuuksia”, kuten esimerkiksi konservatiivinen, liberaali, pluralistinen ja kriittinen monikulttuurisuus. Monikulttuurisuus ei siis ole selkeä, yksittäinen oppi, vaan se kuvaa monia poliittisia prosesseja ja strategioita. (Hall 2003a, 234–235.)

Martikainen ym. sanovat, että monikulttuurisuuden käsitteelle annetut eri merkitykset riippuvat sen taustalla olevasta kulttuurikäsitteestä, joten myös kulttuurin käsitettä on hyvä tarkastella hieman lähemmin. Laajimmillaan voidaan puhua inhimillisestä kulttuurista, joka erottaa ihmiset eläimistä. Sen sijaan esimerkiksi nationalistisessa ajattelussa korostuu näkemys kansallisista kulttuureista ja näiden erityisyydestä. Usein kuitenkin länsimaisessa arkikielessä kulttuuri viittaa niin sanottuun korkeakulttuuriin, johon sisältyy muun muassa tieteet ja taiteet sekä niihin liittyvät instituutiot. Martikainen ym. jatkavat, että monikulttuurisuuskäsitteet ovat usein perustuneet perinteiseen näkemykseen kulttuurista, jossa etnisten ryhmien kulttuurisia eroja tarkastellaan esineellisten ja näkyvien kulttuuripiirteiden perusteella. Etnisellä ryhmällä he viittaavat yhteiseen biologiseen alkuperään, kulttuuriin, yhteenkuuluvuuden tunteeseen ja sosiaalisten suhteiden verkostoon. Etnisyys ymmärretään kuitenkin eri tavoin tieteenalasta riippuen; esimerkiksi sosiologisessa tutkimuksessa etniset ryhmät nähdään usein yhteiskuntien sisäisinä ryhmittyminä, koska tutkimuskohteina ovat perinteisesti olleet länsimaiset kansallisvaltiot sekä sosiaaliset ryhmät niiden sisällä. (Martikainen ym. 2006, 12–17.)

Tässä tutkielmassa viitataan kuitenkin käsitteen antropologiseen tulkintaan. Martikaisen ym. mukaan kulttuuri nähdään siinä abstraktina järjestelmänä, johon kuuluu sekä näkyviä että näkymättömiä ominaisuuksia. Näkyviä piirteitä ovat esimerkiksi ruokatavat ja pukeutuminen, kun taas näkymättömiä ovat muun muassa arvot, moraalit ja uskonto. Kulttuuri voi näin ainakin jossain määrin ohjata ihmisten toimintaa ja ajattelua. Antropologista kulttuurin käsitettä on käytetty myös ”kansan” tai ”yhteisön” synonyymeinä. Silloin kulttuuri

viittaa johonkin tiettyyn ryhmään, jonka jäsenet jakavat yhtenäisen kulttuurin eli samanlaiset piirteet ja arvot. Samalla yhteisesti jaetut kulttuuripiirteet erottavat yhteisön muista ryhmistä. (Martikainen ym. 2006, 12.)

Forsander pitää ongelmallisena sitä, että arkisessa puheessa monikulttuurisuudella viitataan vain etnisesti erilaisten kulttuuritaustaisten ihmisten rinnakkaineloon, koska silloin yksilöitä pidetään kulttuurin kantajina eikä välttämättä huomata ilmiöiden kulttuurista moninaisuutta; yhteiskunnissa elää limittäin esimerkiksi sukupuolisia, uskonnollisia ja poliittisia kulttuureita. Lisäksi Forsanderin mielestä monikulttuurisuuskeskustelussa erilaisuus nostetaan usein arvoksi itsessään, ja kulttuurin nähdään tuottavan pikemminkin erilaisuutta kuin yhteisyyttä. Tähän liittyy myös näkemys erilaisuuden pysyvyydestä yhteiskunnassa, jossa ”erikulttuuriset” ihmiset elävät erillisinä valtaväestöstä. Forsanderin mukaan tämä näkemys lokeroi erilaisuuden ja tuottaa kliseisiä käsityksiä etnisistä vähemmistöistä. (Forsander 2001, 44.) Tutkielmassani kulttuurinen erilaisuus korostuu haastateltavien määriteltäessä monikulttuurisuutta, mutta tarkempaa erilaisuuteen ja yhteisyyteen liittyvää pohdintaa käsitellään tutkielmassa diskurssien yhteydessä. Leiritoiminnasta saatuihin kokemuksiin vaikuttivat tärkeällä tavalla juuri muiden leiriläisten ja ohjaajien kanssa jaetut erilaisuuteen sekä yhteisyyteen liittyvät tunteet, jotka ilmenivät haastateltavien puheissa limittäin.

Martikainen ym. huomauttavatkin, että 1990-luvulta alkaen monikulttuurista yhteiskuntaa on enenevässä määrin pidetty sellaisena yhteiskuntamuotona, joka perustuu monimuotoisiin identiteetteihin. Tällä he tarkoittavat, että ihmisten identifioituminen tiettyyn ryhmään ei perustu näkyviin ja erotteleviin kulttuuripiirteisiin, vaan olennaisempaa on se, millaisia luokittelukriteerejä ihmiset käyttävät ryhmiä muodostaessaan. Ryhmänmuodostuksessa tarkastellaan identiteettiin liittyviä peruskysymyksiä, kuten keitä me olemme jonkin ryhmän jäseninä. Prosessissa siis erottaudutaan ja yhdistytään eri ryhmiin merkitysneuvottelujen kautta. Siten monikulttuurinen yhteiskunta voidaan nähdä tällaisten merkitysneuvottelujen kontekstina. (Martikainen ym. 2006, 15.)

Hautaniemi huomauttaa silti, että monietnisessä yhteiskunnassa kulttuuria ja etnisyyttä koskeva keskustelu ei voi keskittyä vain filosofiseen pohdintaan ihmisen yhteenkuuluvuuden tunteesta. Poliittisesti monikulttuurisuuteen liittyy myös erilaiset käsitykset kansalaisuudesta, demokratiasta ja kansalaisyhteiskunnasta. Näiden oikeuksien takaamiseksi voidaan erottaa erilaisia monikulttuurisia malleja, joissa ääripäät liikkuvat voimakkaasti assimilo-

vista eli sulattavista malleista eriyttäviin yhteiskuntarakenteisiin. Siksi on tärkeää tarkastella, miten kansallisvaltio pystyy yhdenmukaistamaan tavoitteensa rakentaa valtion sisäistä, mutta toisaalta myös eri kansanryhmien samankaltaisuutta. (Hautaniemi 2001, 29–30.) Käsittelen Hautaniemen pohdintaan osittain liittyvää tunnustamisen politiikkaa tarkemmin alaluvussa 3.3.2.

Lopuksi on syytä selvittää joitain ulkomailta Suomeen muuttaneille annettuja nimikkeitä, sillä näitä käsitteitä käytetään myös tutkielmani aineistossa. Parasta Lapsille ry:n monikulttuuriset perheleirit suunnataan taustaltaan maahanmuuttajaperheille ja haastattelevat käyttävätkin usein tätä nimitystä. Martikaisen ym. mukaan maahanmuuttaja on laaja käsite, joka sisältää kaikki eri syistä Suomeen muuttaneet. Sen sijaan siirtolaisuudella tarkoitetaan nykymerkityksessään ensi sijassa työperäistä maahanmuuttoa. Turvapaikanhakija hakee maasta itsenäisesti turvapaikkaa eri syistä johtuen, kun taas pakolainen viittaa YK:n tarkoin rajattuun pakolaismääritelmään, ja Suomessa niin sanottuihin kiintiöpakolaisiin. Paluumuuttaja on aikaisemmin ollut Suomen kansalainen tai hänellä on suomalaiset sukujuuret. Ulkomaalainen on henkilö, jolla ei ole Suomen kansalaisuutta, ja sitä vastoin kantaväestöllä viitataan Suomen kansalaisiin, joilla ei ole ollenkaan maahanmuuttajataustaa. (Martikainen ym. 2006, 25–26.) Haastateltavilta ei ole kysytty heidän ulkomaalaistaustaansa, mutta heidän kertomansa perusteella heidät voisi näiden määritelmien mukaan lukea paluumuuttajiksi tai osaksi kantaväestöä.

Olen tässä selvittänyt monikulttuurisuuden käsitteeseen liittyvää keskustelua ja erilaisia määritelmiä. Seuraavaksi keskityn tarkemmin monikulttuurisuuteen Suomessa, sen historiaan ja nykyisiin keskusteluihin sen ympärillä. Suomessa monikulttuurisuuden historiaa pidetään jokseenkin lyhyenä, mutta nykyään maasta löytyy laaja kirjo erilaisia etnisiä kulttuureja. Siksi on myös pohdittava, miten valtio julkisten instituutioiden kautta pyrkii takaamaan kansalaisten tasa-arvon monikulttuurisessa yhteiskunnassa.

3.3.1 Monikulttuurinen Suomi

Tuomas Martikaisen, Teppo Sintosen ja Pirkko Pitkäsén (2006) mukaan Suomi on nykyään väestöllisesti moninaisempi kuin koskaan ennen ja tämä kehitys näyttäisi jatkuvan myös tulevaisuudessa. Samoin kuin muuallakin maailmassa, myös Suomessa monikulttuurisuus

on noussut näkyvästi esiin viimeisten vuosikymmenten aikana. Muihin Euroopan maihin verrattuna maahanmuutto ja etninen moninaisuus ovat olleet Suomessa vähäistä, mutta se on silti kasvanut maassa näkyväksi osaksi arkea, mikä on merkityksellistä myös poliittisesti. (Martikainen, Sintonen & Pitkänen 2006, 9.)

Pasi Saukkonen (2013) sanoo, että suomalaiset on perinteisesti nähty kulttuurisesti ja etnisesti yhtenäisenä kansakuntana, joita muun muassa kieli, kansallisuus ja näkemys yhteisestä alkuperästä ovat sitoneet yhteen. Suomi ei olekaan ollut merkittävä kohdemaamaailmanlaajuisille muuttoliikkeille, mutta silti maassa on kautta historian asunut eri kieli- ja kulttuuriyhteisöjä. Lainsäädäntöön ja julkiseen keskusteluun maahanmuutto tuli kuitenkin varsin myöhään: vasta 1980–1990-luvuilla siitä tuli jatkuva ja aiempaa laajempi ilmiö, joka sitten heijastui myös politiikkaan. (Saukkonen 2013; 86, 90, 96.) Martikaisen ym. mukaan talouselämän koettelema virallinen Suomi ei kuitenkaan ollut vielä 1990-luvulla valmistautunut kohtaamaan vuosikymmenen alussa nopeasti kasvanutta maahanmuuttoa, vaikka erityisesti pakolaisten myötä julkinen diskurssi käsitteli jo monikulttuurista Suomea (Martikainen ym. 2006, 32).

Tuomas Martikaisen, Matti Saaren ja Jouni Korkiasaaren (2013) mukaan maahanmuuttajaväestön määrä on kasvanut Suomessa nopeasti vuosina 1990–2010. Tätä kehitystä on seurattu tilastokeskuksesta saatujen, yleisesti käytettyjen kriteerien perusteella, joita ovat kieli, kansalaisuus sekä syntymävaltio. (Martikainen, Saari & Korkiasaari 2013, 38.) Martikainen ym. huomauttavat, että mikään näistä kriteereistä ei yksin anna selkeää kuvausta siitä, kuinka paljon eri etnisiin ryhmiin kuuluvia ihmisiä asuu Suomessa. Esimerkiksi kansalaisuutta määritettäessä pois jäävät sellaiset ulkomaalaistaustaiset henkilöt, joilla on jo Suomen kansalaisuus. Tilastoja yhdistelemällä voidaan kuitenkin saada kohtalaisen hyvä käsitys maahanmuuton kokoluokasta. (Martikainen ym. 2006, 30.)

Saukkonen toteaa, että Suomeen ja muualle Eurooppaan suuntautuvan muuttoliikkeen keskeisiä muotoja ovat työ-, perhe- ja turvapaikkaperusteinen muutto (Saukkonen 2013, 96). Martikaisen ym. mukaan Suomen maahanmuuttajaväestö jakaantuu karkeasti länsimaista saapuneisiin, entisen Neuvostoliiton ja Itä-Euroopan alueelta muuttaneisiin sekä muihin maahanmuuttajiin (Martikainen ym. 2006, 31). Suurin osa maahanmuuttajista on siis koitoisin Suomen lähialueilta (Martikainen, Saari & Korkiasaari 2013, 38). Tässä vaiheessa on kuitenkin huomioitava, että monikulttuurisuus ei käsitä vain maahanmuuttoa. Mikko Leh-

tonen ja Olli Löytty (2003) huomauttavatkin, että monikulttuurisessa keskustelussa keskittään usein maahan muuttaneisiin eikä niinkään Suomen perinteisiin kulttuurisiin vähemmistöihin (Lehtonen & Löytty 2003, 7).

Suomalainen keskustelu monikulttuurisuudesta, maahanmuutosta ja maahanmuuttajista on Tuuli Anna Mähösen ja Inga Jasinskaja-Lahden (2013) mukaan jakautunut asenteiltaan ja poliittisilta ideologioiltaan kahteen vastakkaiseen leiriin. Heidän mielestään yhteiskunnallisessa keskustelussa ilmenee joskus liiallisia yleistyksiä, jotka voivat johtaa mielikuviin maahanmuuttajista uhkana suomalaiselle kulttuurille ja elämäntavalle. Yleistyksset voivat siis vahvistaa enemmistön jäsenten uhkakuvia sekä samalla viestittää maahanmuuttajille, ettei heidän moniäänisyyttään kuulla eikä heihin haluta tutustua. Mähösen ja Jasinskaja-Lahti haluavatkin, että Suomessa pohdittaisiin mahdollisia ratkaisuja kulttuuriryhmien välisiin ja suomalaisenemmistön sisäisiin ristiriitoihin ennen kuin nämä kärjistyvät. (Mähönen & Jasinskaja-Lahti 2013, 261.)

Myös Saukkonen huomaa maahanmuuttoon ja sen seurauksiin kriittisesti asennoituvan liikehdinnän voimistuneen suomalaisessa kansalaisyhteiskunnassa. Hän käyttää esimerkkinä joidenkin perussuomalaisten poliitikkojen allekirjoittamaa ”Nuivaa vaalimanifestia” syksyllä 2010, jossa kritisoi erityisesti turvapaikanhakijoiden ja muiden maahanmuuttajien vaikutusta suomalaiseen yhteiskuntaan. Manifesti sisällytettiin lähes kokonaan puolueen kevään 2011 eduskuntavaaliohjelmaan. Monilla muillakin puolueilla on tänä päivänä jonkinlainen maahanmuutto- tai kotouttamispoliittinen ohjelma. Saukkonen sanoo, että kun maahanmuuttoon kriittisesti suhtautuvien liikkeiden ja puolueiden kannatus on kasvanut, monien maiden hallitukset ovat alkaneet myötäillä niiden näkemyksiä rajoittamalla maahanmuuttoa sekä tiukentamalla oleskeluluvan ja kansalaisuuden saamisen ehtoja. Vaikka Suomessakin suhtaudutaan aiempaa varauksellisemmin esimerkiksi ulkomaalaisten työntekijöiden rekrytointiin, niin julkisen maahanmuuttopoliittisen linjan tavoitteina on vielä rakentaa suvaitsevaa, moniarvoista ja turvallista Suomea sekä lisätä kansainvälistä kilpailukykyä. Hallitusohjelmaan sisällytettiin Maahanmuuton tulevaisuus 2020 -hanke, jossa selvitetään Suomeen suuntautuvaa muuttoliikettä lähitulevaisuudessa sekä määritetään maahanmuuttoon, kotoutumistoimiin, korkeakouluihin ja työmarkkinoihin liittyviä tavoitteita. (Saukkonen 2013, 89–90.)

Vesa Puuronen (2006) kritisoi suomalaista hyvinvointivaltiota siitä, että se pakottaa maahanmuuttajille vieraita identiteettejä. Tällä hän tarkoittaa sitä, että maahanmuuttajilta vaaditaan kielen vaihtamista sekä kulttuurin ja uskonnon muokkaamista siten, että he sopisivat suomalaisten palvelujärjestelmien identiteettivaatimuksiin. (Puuronen 2006, 51.) Seuraavaksi onkin hyvä perehtyä tarkemmin siihen, millä tavoin yhteiskunnan instituutiot voivat huomioida ihmisten kulttuurisen erilaisuuden.

3.3.2 Kulttuurien tunnustaminen

Aineistossani haastateltavat käsittelevät puheissaan paljon erilaisuutta ja sitä, millä tavalla se otetaan leiritoiminnassa huomioon tai jätetään huomiotta. Mikko Lehtonen ja Olli Löytty (2003) sanovat, että kun ihmiset jaetaan meihin ja muihin, kummankin tuotetun osapuolen moneus häivytetään. Silti he myöntävät, että eri kulttuurien ja ihmisryhmien väliset ja sisäiset erot ovat realiteetteja ja ne on siksi huomioitava sekä ihmisten keskinäisessä kanssakäymisessä että laajemmin poliittisissa linjauksissa. (Lehtonen & Löytty 2003, 7.) Haluan siksi perehtyä tässä lyhyesti siihen, kuinka väestön kulttuuriseen erilaisuuteen voidaan poliittisesti suhtautua ja miten yhteiskunnassa mahdollisesti huomioidaan etniset erot.

Tärkeä termi monikulttuurisista yhteiskunnista keskusteltaessa on kulttuurien tunnustaminen (engl. *recognition*). Muita suomenkielisiä käännöksiä voi olla tunnistaminen tai huomioiminen. Itse käytän tässä tutkielmassa pääasiassa termiä tunnustaminen. Erityisesti keskityn Charles Taylorin (1994) tunnustamisen politiikkaa käsittelevään esseeseen. Hänen mukaansa monikulttuuriset yhteiskunnat ovat huokoisempia eli ne ovat avoimempia monikansalliselle migraatiolle. Hänen ajatuksensa on, että eri kulttuurien tasa-arvoisuus yhteiskunnassa tulisi tunnustaa. (Taylor 1994, 63–64.)

Amy Gutmann (1994) pohjustaa Taylorin tekstiä pohtimalla, miten eri kulttuuriset identiteetit tunnustetaan pluralistisessa yhteiskunnassa. Hänen mukaansa liberalismissa tuetaan ajatusta, että erilaisuuksia ei edusteta julkisissa instituutioissa. Tämän taustalla on näkemys siitä, että identifikaation puuttuminen julkisista instituutioista, eli niiden puolueettomuus ja persoonattomuus, takaa kansalaisten kohtelemisen tasa-arvoisina riippumatta esimerkiksi heidän etnisestä, uskonnollisesta tai seksuaalisesta identiteetistään. Ihmisten tulisi siis hyväksyä tämä tullakseen yhteiskunnassa kohdelluiksi tasa-arvoisina kansalaisina. Gutmann

sanoo, että tämän näkökulman mukaisesti kansalaisten vapaus ja tasa-arvo viittaavat silloin heidän yhteisiin ominaisuuksiin eli universaaleihin tarpeisiin, jotka he jakavat kulttuurisesta identiteetistään huolimatta. Näitä ovat muun muassa tarve toimeentuloon, koulutukseen, terveydenhuoltoon, oikeuteen äänestää sekä ajattelun ja sananvapauteen. Niinpä julkisten instituutioiden ei tarvitse pyrkiä tunnistamaan ja tunnustamaan kansalaisten kulttuurisia identiteettejä kohdellakseen heitä vapaina ja tasa-arvoisina. (Gutmann 1994, 4.)

Gutmann on kuitenkin sitä mieltä, että turvallinen kulttuurinen konteksti on tärkeä perustarve hyvään elämään ihmisille, joille se antaa tarkoituksen ja ohjausta elämään. Näin ollen kansalaisia voidaan kohdella tasa-arvoisina, kun julkisilta instituutioilta vaaditaan ennemmin kansalaisten kulttuuristen eroavuuksien huomioimista kuin niiden huomiotta jättämistä. Tämä koskee ainakin niitä henkilöitä, joiden itseymmärrys riippuu heidän kulttuurinsa elinvoimaisuudesta. Tällaiseen universalismiin liittyy siis käsitys kulttuurisen yksilöllisyyden tunnustamisesta, jossa kulttuurinen konteksti nähdään yksilöiden perusintressinä. Niinpä monet demokraattiset ja demokratisoituvat yhteiskunnat joutuvat miettimään, pitäisikö politiikassa tunnustaa kulttuuriset ryhmät ja millä tavalla. (Gutmann 1994, 5.)

Taylor sanookin, että kaksi erilaista tasa-arvoiseen kunnioitukseen perustuvaa politiikan tapaa ovat konfliktissa. Ensimmäinen on ensin mainittu tapa kohdella kansalaisia eroille sokealla tavalla, jossa kunnioitus perustuu siihen, mikä ihmisissä on samaa. Toinen tapa on tunnustaa ja jopa vaalia ihmisten yksilöllisyyttä. (Taylor 1994, 43.)

Taylor huomauttaa, että kulttuurien tunnustaminen tai sen puute on osittain muokannut yksilöiden identiteettiä. Toisten väärintunnistaminen, jossa yksilöihin heijastetaan rajoittava tai alistava kuva heistä itsestään, voi aiheuttaa vahinkoa ja vääristää heidän käsitystään itsestään. Siten tunnustamatta jättäminen tai väärintunnistaminen voi olla yksi alistamisen muoto. Siksi asianmukainen tunnustaminen on ihmisille elintärkeä tarve. Tunnustaminen liittyy siis selkeästi individualistiseen identiteettiin, jossa tarkastellaan, mikä on minulle tärkeää ja miten minä löydän itseni. Erilaisuutta korostavassa politiikassa painotetaan ajatusta siitä, että kaikki pitäisi tunnistaa heidän ainutlaatuisen identiteettinsä perusteella sekä sillä, mitkä ovat heidän eronsa suhteessa muihin. Näin autenttisuuteen tähtäävässä ideaalisessa kaikkien sulauttaminen olisi väärin. Taylorin mukaan tunnustamisen politiikka on huomioitu intiimillä tasolla siten, että ihmiset ovat tietoisempia siitä, kuinka identiteetit muotoutuvat sosiaalisessa kanssakäymisessä. (Taylor 1994; 25–26, 28, 36, 38.)

Steven C. Rockefeller (1994) huomauttaa kuitenkin vielä, että demokraattisesta näkökulmasta yksilön etninen identiteetti ei ole hänen ensisijainen identiteettinsä. Siksi se ei myöskään ole tasa-arvoisen tunnustamisen ja oikeuksien perusta, vaikka moninaisuuden kunnioittaminen on tärkeää monikulttuurisissa yhteiskunnissa. Hän sanoo, että demokraattisessa yhteiskunnassa kaikki ihmiset ovat universaalien ihmisluonnon omaavina tasa-arvoisia ja ansaitsevat siten tasa-arvoisen kunnioituksen ja mahdollisuuden toteuttaa itseään. Niinpä demokraattisesta näkökulmasta katsottuna ihmisellä on oikeus tasa-arvoiseen tunnustamiseen nimenomaan hänen universaalien ihmisyytensä ja potentiaalinsa perusteella eikä ensisijaisesti tämän etnisen identiteetin perusteella. (Rockefeller 1994, 88.)

Kuten edellä on käynyt ilmi, identiteetit ja niiden muodostuminen liittyvät läheisesti keskusteluun monikulttuurisuudesta ja erilaisuudesta. Siksi selvitän seuraavaksi hieman myös identiteetin käsitteeseen liittyvää määrittelyä ja pohdintaa. Siten myös aineiston analyysissa haastateltavien puheista nousevia identiteettejä ei voi ohittaa, vaikka se ei olekaan keskeinen osa analyysiani.

3.4 Identiteetti

Olen aiemmin tutkielmassani jo sivunnut hieman identiteetin käsitettä, joka liittyy tässä tutkielmassa erityisesti monikulttuurisuuskeskusteluun. Identiteetti voidaan liittää läheisesti myös käyttämäni analyysimenetelmään, sillä Arja Jokisen ja Kirsi Juhilan (1999) mukaan se on yksi diskurssianalyysin yleisimmistä tutkimuksen kohteista. He sanovat, että diskurssianalyysissa identiteetillä viitataan siihen, miten ihmiset määrittelevät itseään ja toisiaan kielenkäytössä. Siten identiteetit ovat moninaisia ja tilannekohtaisesti vaihtuvia. (Jokinen & Juhila 1999, 68.) Tähän käsitteeseen on siksi syytä perehtyä hieman tarkemmin.

Sari Pietikäinen, Hannele Dufva ja Sirkka Laihiala-Kankainen (2002) huomauttavat heti, että identiteettitutkimuksessa identiteettejä voidaan määritellä useasta näkökulmasta, ja sille voidaan siten antaa monia päällekkäisiä ja ristiriitaisiakin määritelmiä. Pietikäisen ym. mukaan identiteetti koostuu kuitenkin pääasiassa samankaltaisuudesta ja erilaisuudesta: käsitteellä määritellään, keitä me olemme, mutta erottaudutaan samalla ”toisista”. Siispä

identiteettimääritelmiin liittyy olennaisesti rajan käsite. Johonkin tiettyyn kohtaan asetetun rajan yhdellä puolella on identiteettiin sisällytettävät piirteet ja toisella puolella ulkopuolelle jätetyt piirteet. (Pietikäinen, Dufva & Laihiala-Kankainen 2002; 9, 11, 13.)

Käsitys identiteetin luonteen muuttuvuudesta on jakanut mielipiteitä ja esimerkiksi Anne Ollila (1998, 127) näkee identiteetin suhteellisen staattisena, kun taas Vilho Harle ja Sami Moisio (2000, 12) pitävät sitä muuttuvana. Myös Stuart Hall (1999) toteaa, että identiteetit ovat vaihtelevia ja ristiriitaisia eikä täysin johdonmukaista ja yhtenäistä identiteettiä siksi ole (Hall 1999, 23). Erilaiset käsitykset identiteetistä, onko se pysyvä vai muuttuva, voidaan Pietikäisen ym. mukaan jakaa kahteen näkemykseen. Nämä ovat essentialistinen ja ei-essentialistinen identiteettikäsitelmä. Essentialistinen lähestymistapa näkee identiteetin suhteellisen tarkkana ja muuttumattomana. Sen mukaan ryhmän jäsenet jakavat selkeät tunnusmerkit, kuten esimerkiksi kielen, kansallisuuden, yhteisen menneisyyden tai jopa fyysiset piirteet. Siten identiteettiä pidetään pysyvänä tai ainakin hitaasti muuttuvana. Yleensä tähän näkemykseen liittyy myös idea yhdestä, varjeltavasta identiteetistä, jolloin identiteetin jakavien ryhmän jäsenten samanlaisuus on olennaista. (Pietikäinen ym. 2002, 11.) Analyysissäni tästä selkeä esimerkki on käsitys kansallisesta identiteetistä, joka usein nähdään yksilön pysyvänä ominaisuutena.

Toinen näkökulma, ei-essentialistinen näkemys, pitää identiteettiä joustavana, muuttuvana ja monimuotoisena. Esimerkiksi suomalaisuudesta voi olla samanaikaisesti erilaisia käsityksiä. Ei-essentialistinen lähestymistapa tarkastelee silloin näiden käsitysten kamppailua tulla legitimoiduiksi selvittämällä identiteeteissä tapahtuneita muutoksia sekä niiden syitä ja seurauksia. (Pietikäinen ym. 2002, 12.)

Aineistossani haastateltavat kuvasivat usein identiteettejään suhteessa käsitykseen jostain laajemmasta ihmisryhmästä, kuten suomalaisista. Tutkielmassani en voikaan ohittaa yksilöiden identiteettiä tarkastelematta ryhmien sosiaalista identiteettiä, sillä kuten Diana Petkova (2005) sanoo, yksilön ja ryhmän identiteetit ovat läheisesti tekemisissä toistensa kanssa. Yksilöllinen käsitys ”itsestä” perustuu paitsi kysymyksille, keitä yksilöt ovat ja keitä he luulevat olevansa, myös sille pohjalle, johon he kuuluvat eli sosiaalisiin ryhmiin. (Petkova 2005, 11–12.) Ollilan mukaan ryhmä voi perustua esimerkiksi kielen, maantieteellisen alueen tai sosiaalisen luokan eroille, mutta identiteetin käsite riippuu silti subjektiivisesta näkökulmasta suhteessa ryhmäjäsenyyteen. Ollila sanoo, että sosiaalisella identi-

teetillä yksilö identifioituu tiettyihin toisiin yksilöihin, sisäistää ryhmän strategiat sen erityispiirteiden ylläpitämiseksi ja korostamiseksi sekä omaksuu käsitykset ryhmänsä historiasta ja tulevaisuudesta. (Ollila 1998, 127.) Charles Taylor (1994) korostaa identiteetin ja koko ihmiselämän dialogista luonnetta: Omaksumalla kielen ihminen pystyy ymmärtämään itseään ja siten määrittelemään identiteettiään. Kieltä ei voi kuitenkaan oppia yksin vaan muiden kanssa dialogissa. Muina ilmaisun muotoina hän mainitsee vielä muun muassa taiteet ja eleet. (Taylor 1994; 32, 34.)

Pietikäisen ym. mukaan ryhmien identiteettejä sekä niiden välisiä eroja määritellään jatkuvasti uudelleen. Määrittely voi olla poliittista, johon liittyy neuvottelut tai kamppailut todellisista tai oletetuista samankaltaisuuksista ja erilaisuuksista. Tällaista kamppailua identiteetin sisällöstä käydään aina globaalilta tasolta henkilökohtaiselle tasolle saakka. (Pietikäinen ym. 2002, 9.)

Tähän liittyy myös identiteettipolitiikka, joka Tuomas Martikaisen, Teppo Sintosen ja Pirkko Pitkäsén (2006) mukaan käsittelee kysymystä siitä, millaisia mielikuvia eri ryhmitymistä tuotetaan yhteiskunnassa ja ennen kaikkea kenellä on valta niiden esittämiseen ja muokkaamiseen. Identiteetin muotoutumisen kannalta tämä on tärkeää, sillä ne yhteiskunnalliset tavat, joilla eri kulttuurisia ryhmiä esitetään, vaikuttavat käsityksiin näistä kulttuuriryhmistä ja lopulta asemoivat niitä yhteiskunnallisesti. Martikainen ym. huomauttavat Taylorin tapaan (ks. luku 3.3.2), että monikulttuurisissa yhteiskunnissa eri kulttuuriryhmien julkinen huomioiminen on osa poliittista vallankäyttöä. He käyttävät esimerkkinä saamelaisia ja romaneja, joiden historia ollut unohtunut suomalaisista historiankirjoista tai joskus jätetty osin tarkoituksellakin pois. He toteavat vielä, että vaikka monikulttuurisissa yhteiskunnissa nopeasti sekoittuvat kulttuuripiirteet eivät voi enää määrittää etnisyyttä, niin ihmisten yksilölliseen ja kollektiiviseen käsitykseen itsestään sisältyy silti moninaisia ryhmiin kuulumisen ominaisuuksia. (Martikainen, Sintonen & Pitkänen 2006, 18–19.)

Olen käsitellyt tässä tutkielmani kannalta tärkeitä käsitteitä, joita ovat ennen kaikkea vapaaehtoistoiminta ja monikulttuurisuus, mutta myös identiteetti, sosiaalinen pääoma ja kulttuurien tunnustaminen. Tulen tarkastelemaan näitä käsitteitä myöhemmin analyysissäni ja erityisesti diskursseja käsittelevissä osioissa. Ensin kuitenkin perehdyn tutkimukseni toteuttamiseen liittyvään menetelmään ja aineistoon.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Ennen aineiston analyysia on syytä perehtyä lähemmin tutkielman aineistoon ja analyysimenetelmään. Tutkielmani on laadullinen tutkimus, jossa olen tuottanut aineiston teema-haastatteluilla. Analyysimenetelmäksi olen valinnut diskurssianalyysin.

Ensimmäisessä alaluvussa käyn läpi tutkielmani aineiston ja sen hankintaan liittyvät seikat. Olen tuottanut aineiston haastatteluilla selkeästi siitä syystä, että uskon sen olleen tutkielmani tarkoitukseen sopivin tapa saada aineisto, joka pystyy vastaamaan tutkimuskysymykseeni. Haastateltavilla on tarvittava tieto ja kokemus aiheesta, ja aineiston keruu teema-haastatteluilla on mahdollistanut aineiston syväluotaavan analyysin laadullisin menetelmin.

Alaluvussa 4.2 selvitän laadullisen tutkimuksen periaatteita. Mielestäni se on oleellista, sillä kvalitatiivinen lähestymistapa ohjaa muun muassa tutkimukseni näkökulmaa ja toteutukseen liittyviä valintoja. Tässä vaiheessa on hyvä huomioida myös tutkimuksen eettisyyteen liittyviä kysymyksiä, kuten millaisia merkityksiä tekemilläni valinnoilla on ja miten ne vaikuttavat tulkintoihini aiheesta.

Kolmannessa alaluvussa perehdyn valitsemaani analyysimenetelmään, diskurssianalyysiin, ja siihen, mitä sillä pyritään löytämään aineistosta. Diskurssianalyysi on mielestäni mielenkiintoinen ja tarkoituksenmukainen keino lähestyä aineistoa, jossa tarkastellaan vapaaehtoisten kokemuksia ja näkemyksiä vapaaehtoistoiminnasta: analyysin avulla voidaan tulkita haastateltavien antamia merkityksiä vapaaehtoisuudelle monikulttuurisessa leiritoiminnassa. Lisäksi analyysissa on mahdollista kiinnittää huomio myös näiden merkitysten kulttuuriseen ja yhteiskunnalliseen makrotasoon.

4.1 Aineisto ja sen hankinta

Tutkimustani varten olen haastatellut Parasta Lapsille ry:n monikulttuurisille perheleireille vapaaehtoisesti osallistuneita ohjaajia. Kaikki Parasta Lapsille ry:n toiminta on avointa maahanmuuttajataustaisille lapsille ja perheille, mutta rajasin tutkielmani koskemaan vain niitä järjestön toimintamuotoja, jotka on suunnattu erityisesti heille. Siksi hain haastateltaviksi järjestön vapaaehtoisia, jotka ovat toimineet ohjaajina joko järjestön monikulttuurisil-

la perheleireillä tai monikulttuurisille perheille tarkoitettuun viikonlopputoimintaan. Haastateltavat olen saanut järjestön kautta: haastattelupyyntöni ohjattiin postitse monikulttuurisessa toiminnassa mukana olleille vapaaehtoisille (ks. liite 1). Haastattelupyyntöön sain kahdeksan vastausta, joka on mielestäni sopiva määrä tutkielmani tarkoitukseen ja analyysiin. Jari Eskolan ja Juha Suorannan (2008) mukaan laadullisessa tutkimuksessa aineiston kriteerinä ei ole sen määrä vaan laatu, ja siksi siinä käytetään usein pientä määrää tapauksia, joita analysoidaan mahdollisimman perusteellisesti. Tutkimuskohdetta pyritään siis kuvaamaan tarkasti ja sijoittamaan se sitten yhteiskunnallisiin yhteyksiinsä. (Eskola & Suoranta 2008, 18.)

Haastateltavat ovat Parasta Lapsille ry:ssä toimivia vapaaehtoisia eri puolilta Suomea. Kuusi heistä on naisia ja kaksi on miehiä. Kaikki haastateltaviksi ilmoittautuneet ovat olleet mukana monikulttuurisilla perheleireillä, mutta ei viikonlopputoiminnassa. Näin ollen olen tarkentanut tutkimukseni koskemaan vain monikulttuurista leiritoimintaa ja jättänyt viikonlopputoiminnan tutkimuksen ulkopuolelle. Vapaaehtoiset ovat toimineet ohjaajina viikon mittaisilla monikulttuurisilla perheleireillä 1–8 kertaa vuosina 2009–2012.

Haastattelut olen tehnyt teemahaastatteluilla eli puolistrukturoiduilla haastatteluilla. Liisa Tiittulan ja Johanna Ruusuvuoren (2005) mukaan teemahaastattelussa haastateltavien kanssa käydään läpi samat, ennalta valitut teemat, mutta tarvittaessa kysymysten järjestystä ja muotoilua voidaan vaihdella (Tiittula & Ruusuvuori 2005, 11). Suoritin haastattelut siis aiemmin suunnittelemini aihepiirien mukaisesti (ks. liite 2), mutta teemojen järjestys ja laajuus vaihtelivat haastatteluissa sen mukaan, mikä sopi haastateltaville parhaiten. Joidenkin haastateltavien kanssa haastattelu käytiin suurpiirteisemmin teemojen mukaan ja toisten kanssa tarkemmin kysymyskohtaisesti. Jouni Tuomi ja Anneli Sarajärvi (2009) huomauttavat, että perinteisesti teemahaastatteluun liittyvässä keskustelussa on pohdittu muun muassa sitä, pitääkö kaikille tiedonantajille esittää kaikki haastatteluun valikoidut kysymykset sekä pitääkö ne esittää kaikille samassa järjestyksessä ja samoilla sanamuodoilla. Heidän mielestään kysymysten yhdenmukaisuus haastattelussa on kuitenkin makuasia, ja vaihtelee tutkimusten välillä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75.) Itse olen halunnut haastattelun sujuvuuden ja keskustelun luontevuuden vuoksi edetä kysymysten suhteen joustavasti.

Tutkielmassani tarkastelen haastateltavien puhetta sosiaalisen todellisuuden tuottamisena tiettyyn ilmiöön liittyen, joten on tärkeää että aineistossa käytetyillä haastateltavilla on

aiheesta ennalta tietoa. Teemahaastattelun avulla tuotettu aineisto mahdollistaa tällaiseen diskurssianalyysiin kuuluvan tarkan analyysin, sillä kuten Anu Puusa (2011a) sanoo, teemahaastatteluun on mahdollista saada haastateltaviksi henkilöitä, joilla tiedetään olevan kokemusta tutkittavasta aiheesta. Hän nimittää tätä tarkoituksenmukaiseksi tai harkinnanvaraiseksi näytteeksi. (Puusa 2011a, 76.) Myös Jari Eskola (2007) muistuttaa, että teemahaastattelulla hankittu aineisto ei ole yleensä otos vaan näyte, jota hän kuvaa enemmän tai vähemmän sattumanvaraisesti valikoituneeksi joukoksi haastateltavia (Eskola 2007, 41).

Haastattelut olen tehnyt loka–marraskuussa 2012. Haastattelut vaihtelivat 35 minuutista 72 minuuttiin. Nauhoitetut haastattelut litteroin kirjalliseksi aineistoksi, josta olen sisällyttänyt suoria lainauksia tekstiin analyysin tueksi. Lukemisen selkeyttämiseksi lainaukset on erotettu tekstistä kursivoinnilla. Analyysia varten en ole katsonut tarpeelliseksi erotella haastateltavia tarkemmin esimerkiksi iän tai sukupuolen mukaan ja heidän anonymiteettinsa säilyttämiseksi olen nimennyt haastateltavat juoksevalla numeroinnilla. Näin tutkimuksessa haastateltavat ovat haastateltava 1, haastateltava 2 jne.

Haastateltavien henkilötiedot eivät ole analyysini kannalta olennaisia, sillä tässä tapauksessa tutkimuskohteena eivät ole haastateltavat yksilöt vaan heidän kielen käyttönsä ja niillä tuotetut merkitykset. Seuraavaksi tarkastelen lähemmin metodologisia valintojani tutkimusta varten. Aluksi selvitän yleisemmin laadullisen eli kvantitatiivisen tutkimuksen periaatteita ja sen jälkeen tässäkin hieman sivuttua diskurssianalyysia.

4.2 Lähestymistapana laadullinen tutkimus

Tutkielmassani korostuu haastateltavien kokemukset ja heidän niille antamat merkitykset. Siksi mielestäni on sopivinta lähestyä aineistoa laadullisin menetelmin, tarkemmin aineistolähtöisen diskurssianalyysin keinoin. Sari Pietikäinen ja Anne Mäntynen (2009) määrittelevät laadullisen tutkimuksen väljäksi nimitykseksi monille tutkimustavoille, joilla selvitetään ihmisten käyttäytymistä ja merkitysmaailmaa: tutkimuksessa havainnoidaan ihmisten vuorovaikutuksessa rakentamia tulkintoja ja merkityksiä ympäröivästä maailmasta. Diskurssianalyysi on luontevasti laadullinen menetelmä, sillä siinä keskitytään siihen, miten merkityksiä rakennetaan sosiaalisessa ja kielellisessä toiminnassa. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 139–140.)

Anu Puusa ja Pauli Juuti (2011a) kertovat, että monet tutkimuskohteista ovat abstrakteja, aikaan ja paikkaan sidottuja ilmiöitä, jotka syntyvät ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa ja heidän tulkinnoissaan. Siksi ihmistutkimuksessa ei ole mahdollista löytää yhtä universaalista totuutta, vaan ilmiöistä löytyy aina uusia tulkintoja. Laadullisen tutkimuksen kautta tällaisiin ilmiöihin päästään käsiksi, sillä siinä voidaan huomioida tutkimuskohteiden eri näkökulmat ja moniäänisyys. Kaikkia ilmiöitä, erityisesti ihmisen käyttäytymiseen liittyviä, ei voida selittää matemaattisilla kaavoilla tai yleistää tilastollisesti. (Puusa & Juuti, 2011a, 31.) Myös Jouni Tuomi ja Anneli Sarajärvi (2009) huomauttavat, ettei laadullisella lähestymistavalla pyritä tekemään tilastollisia yleistyksiä; sen tarkoituksena on kuvata jotain tapahtumaa, ymmärtää tiettyä toimintaa ja antaa tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä teoreettisesti mielekäs tulkinta (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85).

Puusa ja Juuti (2011b) kuitenkin muistuttavat, että laadullinen tutkimus ei välttämättä ole määrällisen eli kvantitatiivisen tutkimuksen vastakohta, vaikka niitä usein verrataan toisiinsa siten. Heidän mielestään tärkeä ero näiden välillä on, että määrällisessä tutkimuksessa oletetaan kohteen olevan teoriasta ja tutkijasta riippumaton, kun taas laadullisessa tutkimuksessa tutkijan etäisyys hänen tuottamaansa aineistoon ja tutkimuskohteeseen on yleensä pieni. Koska laadullisessa lähestymistavassa tieto ja todellisuus nähdään keskeisesti subjektiivisena tulkintana, siinä tarkastellaan yksittäisiä tapauksia ja huomioidaan tutkijan vuorovaikutus yksittäisen havainnon kanssa. (Puusa & Juuti 2011b, 47–48.)

Tutkielmassani käytän aineistolähtöistä analyysia. Tuomen ja Sarajärven mukaan aineistolähtöisessä tutkimuksessa aineistosta pyritään luomaan teoreettinen kokonaisuus, jolloin analyysiyksiköt eivät ole etukäteen harkittuja, vaan ne valitaan aineistosta tutkimuksen tarkoituksen ja tehtävänasettelun ohjaamina (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95). Puusa ja Juuti kuitenkin huomauttavat, että teorian merkitys on tärkeä kaikessa laadullisessa tutkimuksessa. Aineiston tuottaman tiedon on käytävä vuoropuhelua aiemman teoreettisen tiedon kanssa ja siksi erittäin harvoin tehdään puhtaasti aineistolähtöistä tutkimusta. (Puusa & Juuti 2011b, 52–53.) Tämän vuoksi olen tarkastellut tutkielmani teoreettisia lähtökohtia luvussa 3. Siten voin suhteuttaa tutkimukseni tulokset aiheesta aiemmin tiedettyyn tietoon. Aineistosta valitsemani diskurssit olen valinnut aineistolähtöisesti, mutta tulosten tulkinta olisi irrallinen ilman keskustelua teorian kanssa.

Ennen kuin hahmotan tutkimusaineistoa diskurssianalyysin avulla, kartoitan aineistoa teemoittelulla. Tuomi ja Sarajärvi sanovat, että teemoittelun avulla laadullinen aineisto pilkotaan ryhmiin erilaisten aihepiirien mukaan. Tällä tavoin teemojen esiintymistä aineistossa voidaan vertailla. Teemoja ei kuitenkaan tiivistetä yleistyksiksi tai tyyppiesimerkeiksi kuten tyyppittelyssä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93.)

Anu Puusa (2011b) erottaa kolme tapaa teemojen muodostamiselle: ne voidaan suunnitella etukäteen, hahmottaa aineiston keruuvaiheessa tai aineistosta voidaan nostaa kokonaan uusia teemoja (Puusa 2011b, 121). Tässä tapauksessa olen valinnut teemat haastattelurungon perusteella, sillä haastattelut kulkivat luontevasti siinä käsiteltyjen aihepiirien sisällä. Aluksi haastateltavilta on kysytty heidän taustastaan järjestössä eli miksi ja miten he ovat tulleet järjestöön ja sen monikulttuuriseen toimintaan mukaan. Heidän käsityksiään monikulttuurisuudesta ja vapaaehtoistoiminnasta on myös selvitetty, sillä käsitteet toistuvat useasti haastatteluissa. Sen jälkeen haastateltavat ovat kertoneet tarkemmin kokemuksistaan järjestön monikulttuurisilla perheleireillä. Lopuksi tarkasteltiin näiden kokemusten merkityksiä vapaaehtoisille ja heitä pyydettiin arvioimaan toiminnan merkityksiä myös muille toimintaan osallistuneille. Teemat on esitetty tarkemmin luvussa 5.

Pertti Alasuutari (1994) muistuttaa, että tieteellisessä tutkimuksessa empiirisen tutkimuksen havainnot eivät koskaan itsessään ole tuloksia. Havaintoja pyritään siksi tulkitsemaan ja ne erotetaan tuloksista selkeällä tutkimusmenetelmällä, joka on tässä tapauksessa diskurssianalyysi. Menetelmä sisältää käytännöt, joilla havaintoja tuotetaan sekä säännöt, joiden mukaan havainnot muokataan ja tulkitaan siten, että niiden merkitystä voidaan arvioida suhteessa tarkasteltuun ilmiöön. (Alasuutari 1994; 68, 72.) Tutkielmassani olen pyrkinyt siihen, että aineistoon liittyviä havaintoja ja tulkintoja niistä esitetään jokaisessa analyysiluvussa erikseen. Lopulliset tulokset ja yhteenveto analyysistä esitetään kuitenkin luvussa 7.

Jo tässä vaiheessa on syytä muistaa, että valitsemani analyysimenetelmä ohjaa näkökulmani tutkimukseen. Olen alussa määritellyt tutkielmani tavoitteeksi kuvata, selittää ja tulkita vapaaehtoisten kokemuksia monikulttuurisilla perheleireillä. Mutta vaikka tavoitteena olisi vain kuvata ilmiötä, Anneli Pohjolan (2007) mukaan tutkimukset saavat aikaan seurauksia ja muuttavat käsityksiä, sillä ne tuottavat uusia näkökulmia ja jäsenystapoja sekä paljastavat yhteyksiä ilmiöiden välillä. Hän korostaa, että tutkimuksen näkökulman määrittäminen on siis myös tutkimuksen eettinen ratkaisu. Vaikka pyrin suhtautumaan

tutkimuskysymykseen avoimesti ennusteita tekemättä, enkä esimerkiksi orientoidu aineistoon ongelmalähtöisesti, Pohjola korostaa, että mahdollisimman neutraaliksikin tarkoitettu tutkimus ottaa kantaa näkökulmallaan ja lähtökohdallaan, sanomalla tai sanomatta jättämisellä. (Pohjola 2007; 18, 24–25.)

Selvitettyäni nyt yleisiä huomioita laadullisesta tutkimuksesta, käsittelen seuraavaksi varsinaista analyysimenetelmää, diskurssianalyysia. Kuten aiemmin mainitsin, diskurssianalyysi on luonteva laadullinen menetelmä ja siksi tässä mainitsemani periaatteet pätevät hyvin myös siihen. Selvitän silti tarkemmin diskurssianalyysiin kuuluvaa tapaa lukea ja käsitellä aineistoa ennen kuin siirryn varsinaiseen analyysiin.

4.3 Tutkimusmenetelmänä diskurssianalyysi

Ihmisten kielen käyttö on Eero Suonisen (2001) mukaan vaihtelevaa, moniäänistä ja ristiriitaistakin; diskurssianalyysi kohdistaa huomion juuri kielen jännitteiseen rikkauteen. Kielen avulla tehdään erilaisia asioita eli tuotetaan monenlaisia funktioita, joilla voi olla tarkoituksellisia ja huomaamattomia sekä tilannekohtaisia ja kauaskantoisia seurauksia. (Suoninen 2001, 66.) Norman Fairclough'n (1997) mukaan puhe ja teksti rakentavat aina samanaikaisesti sosiaalisia identiteettejä, sosiaalisia suhteita, sekä tieto- ja uskomusjärjestelmiä. Jokainen puhe muotoilee osaltaan näitä yhteiskunnallisia ja kulttuurisia aspekteja. Sen lisäksi se voi uudistaa ja muuttaa niitä luovasti toisenlaisiksi. Fairclough nimittää diskurssiksi sitä kieltä, jolla tietty sosiaalinen käytäntö representoidaan tietystä näkökulmasta. (Fairclough 1997, 76–77.)

Sari Pietikäisen ja Anne Mäntysen (2009) mukaan diskurssintutkimus pohjautuu funktionaaliseen kielikäsitteeseen, jonka mukaan kielelliset merkitykset syntyvät sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja ovat näin tilannesidonnaisia. Näin ajateltuna kieli ei ole vain lingvistinen järjestelmä, joka rakentuu ainoastaan kieliopin sääntöjen mukaan. Se järjestäytyy myös diskursiivisten ja sosiaalisten normien ja arvojen mukaisesti. Tilannesidonnaisuudella Pietikäinen ja Mäntynen tarkoittavat, että kieli on joustava resurssi, jota käytetään eri tilanteissa eri tavoin eikä minkään sanan, tekstin tai diskurssin merkitys ole pysyvästi sama, vaan se muuttuu dynaamisesti kontekstista riippuen. Diskurssintutkimuksessa ei pyritä selvittämään, mikä merkityksellistämisen versioista on ”totuudellisin”, vaan siinä tarkastel-

laan eri versioiden painoarvoa eli sitä, millaiset merkitykset sillä hetkellä ovat vallalla, marginaalissa tai puuttuvia. Koska kielen tavat järjestäytyä ovat sosiaalisia ja kulttuurisia, kieltä tarkastelemalla voidaan tutkia sitä ympäröivää yhteiskuntaa ja kulttuuria. (Pietikäinen & Mäntynen 2009; 13–14, 28.)

Pietikäinen ja Mäntynen sanovat, että diskurssianalyysissa keskitytään tuotettuihin merkityksiin. Analyysissa pyritään siis selvittämään, millaisia merkityksiä tutkittavasta ilmiöstä annetaan, miten merkitykset muuttuvat ja mitkä puuttuvat kokonaan. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 167.) Arja Jokinen ja Kirsi Juhila (1999) korostavat, että diskurssianalyysissa tarkastellaan erityisesti ilmiöiden kulttuurisia merkityksiä sekä niitä koskevaa yhteisen sosiaalisen todellisuuden rakentumista. Tämä tarkoittaa myös sitä, että merkityksiä ei pidetä abstrakteina kuvauksina ilmiöstä, vaan ne liitetään ihmisten keskinäiseen vuorovaikutukseen. (Jokinen & Juhila 1999, 54.)

Suoninen (1999) pitää kielenkäyttöä tekemisenä, jolla ihmiset muokkaavat ja uusintavat sitä kulttuuria, jonka kautta ilmiötä eri aikoina kuvataan (Suoninen 1999, 19). Vesa Puuronen (2006) kuitenkin kritisoi tätä konstruktionistisen tutkimuksen keskeistä todellisuuteen liitettyä oletusta. Hän sanoo, että jos vain kieli tai puhe tuottaisi todellisuutta, niin tuota todellisuutta olisi helppoa muuttaa puhetta ja siihen kuuluvia käsitteitä vaihtamalla. Hän silti lisää, että yleensä tutkijat eivät mene päätelmissään näin pitkälle, sillä ihmisten toimintaan kuuluu muutakin kuin puhetta. Lisäksi kielen ulkoiset asiat, kuten institutionaaliset ja taloudelliset seikat, vaikuttavat todellisuuden ilmiöihin. (Puuronen 2006, 49.)

Puurosen mukaan edellä mainittu konstruktionismin ongelma on ratkaistavissa kiinnittämällä tutkimuksessa huomiota kontekstiin: puheessa tuotettu konstruointi ei ole mielivaltaista vaan kontekstisidonnaista (Puuronen 2006, 49). Myös Pietikäinen ja Mäntynen korostavat kontekstin merkitystä diskurssintutkimuksessa: sen avulla kielen käyttöä on mahdollista analysoida ja tulkita. Kontekstilla voidaan heidän mukaansa viitata eritasoisiin ilmiöihin, kuten puheen asiayhteyteen, vuorovaikutustilanteeseen, toimintaympäristöön tai yhteiskunnalliseen tilaan. Kontekstiin kuuluu kaikki ne tekijät, jotka muokkaavat merkityksen muodostumista, käyttämistä ja tulkitsemista. Käsitteen monikerroksisuuden vuoksi sitä on siis rajattava. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 29–30.) Suoninen korostaa silti, että konteksti ei ole analyysissa häiriötekijä. Päinvastoin se rikastuttaa analyysia ja kuuluu siksi olennaisesti diskurssianalyysiin. (Suoninen 2001, 50.) Omassa analyysissani tarkastelen

aineistoa ja haastateltavien puheita kahdessa kontekstissa: selkeimmin haastateltavat suhteuttivat selontekojaan monikulttuurisiin perheleireihin kertoessaan niihin liittyvistä kokemuksista. Toisaalta haastateltavien pohdinnat vapaaehtoisuudesta, monikulttuurisuudesta ja maahanmuuttajien asemasta Suomessa viittaavat laajemmin kulttuuriseen ja yhteiskunnalliseen tilaan.

Koska esimerkiksi vuorovaikutustilanne ja asiayhteys voivat vaikuttaa merkitysten tuottamiseen puheessa, tutkimusta tehdessäni minun on huomioitava myös haastattelutilanteisiin liittyneet kontekstit. Myös Suoninen pitää keskustelukumppanin panosta tärkeänä, kun merkitysten sisältöjä muokataan; oletukset yleisöstä tai vuorovaikutuskumppanista vaikuttavat kielenkäyttäjän selonteon muotoiluun alusta alkaen. Suoninen painottaa, että ihmiset reflektioivat sensitiivisesti sitä, miten heidän tekonsa otetaan vastaan. Niinpä vuorovaikutuskumppaneita ja yleisöä voidaan pitää toiminnan ja siihen liittyvien selontekojen sopivuusomareina. Kun vuorovaikutusketjuja tulkitaan, on siis tärkeää varoa sellaista jaottelea, joka rajaa yksilön selvästi ympäristöstään. Siksi diskurssianalyysissä havaintoyksiköksi otetaan jotain laajempaa kuin yksilö, kuten esimerkiksi toimintatilanne tai diskurssi. Tällä voidaan painottaa toimijan ja hänen sosiaalisen ympäristönsä yhteenkietoutumisen merkitystä tutkimuksessa. (Suoninen 1999; 27–29, 31.) Tutkimuksen kannalta on siis tärkeää, että tiedostan kontekstin vaikutuksen aineistonkeruuvaiheessa: eri tilanteessa, eri aikana ja eri haastattelijan kanssa haastateltavien selonteot voisivat olla erilaisia ja ilmentää toisenlaisia diskursseja. Diskurssianalyysin näkemyksen mukaisesti tarkastelen kuitenkin aineistoa ja haastateltavien selontekojä tilanteisena sosiaalisen todellisuuden tuottamisena enkä siksi kyseenalaista tässä tutkielmassa haastateltavien puheiden totuudellisuutta.

Suoninen muistuttaa, että diskurssianalyysi ei rajoitu vain mikrotason tarkasteluun. Analyysi on kiinnostunut myös konkreettisesti vuorovaikutuksessa ilmenevien, makrotasolla toimivien yhteiskunnallisten instituutioiden läsnäolosta, ja toimijat voidaan nähdä institutionaalisten roolien kantajina. (Suoninen 2001, 20.) Myös Pietikäinen ja Mäntynen sanovat, että diskurssintutkimuksessa selvitetään kielenkäytön seurauksia laajemmin, sillä kielenkäyttö ja konteksti muokkaavat toisiaan. Siksi tutkimuksessa kiinnitetään huomiota tekstien lisäksi yhteiskunnan ja instituutioiden rakenteisiin sekä valtasuhteisiin. Diskurssianalyysi yhdistää näin kielenkäytön mikrotason ja laajemmin yhteiskunnan makrotason. Tämän vuoksi diskurssianalyysi on monitasoinen analyysimenetelmä. (Pietikäinen & Mäntynen 2009; 19–21, 36, 164.)

Pietikäinen ja Mäntynen toteavat, että diskurssianalyysissä käytettävä havaintoyksikkö, diskurssi, on olennainen käsite, kun tarkastellaan sen merkitystä tiedon rakentamisen ja jakamisen työkaluna. Yhteiskunnan tietokäsitykset ja -rakennelmat perustuvat muun muassa sille, millaiset asiat esitetään totena ja millaisille arvojärjestelmille niiden uskotaan rakentuvan. Diskurssit ovat tärkeä osa tapaamme tietää, sillä niiden avulla voidaan hyödyntää aikaisempia tietämisen tapoja sekä jäsentää ja esittää tieto tietystä näkökulmasta. Toisin sanoen niillä merkityksellistetään tietoa nostamalla esiin tiettyjä asioita ja sulkemalla toiset pois. Maailmaa koskeva tieto näyttäytyy siksi erilaisena eri diskursseissa. (Pietikäinen & Mäntynen 2009; 53–54, 56.)

Suonisen mukaan diskurssit eivät ole tarkkaan rajattuja ja selviä selontekoja, koska niitä tarkennetaan kielenkäytön eri tilanteissa, joissa myös niiden kulttuurinen varanto muotoutuu. (Suoninen 1999, 23). Pietikäinen ja Mäntynen lisäävät, että usein diskurssia nimitetään lausetasoa suuremmaksi kielenkäytön kokonaisuudeksi. Olennaista kuitenkin on, että diskurssin valta kiinnittyy sekä kieleen että kontekstiin. (Pietikäinen & Mäntynen 2009; 24, 27.)

Olen analyysissäni nostanut esiin kolme diskurssia, jotka mielestäni erottuvat selkeimmin aineistosta. Koska diskurssit tarkastelevat maailmaa eri näkökulmista ja esittävät siitä erilaista tietoa, ne eivät välttämättä ole samanarvoisessa asemassa. Suoninen toteaa, että ne voivat olla rinnakkaisia, mutta myös kilpailevia merkityssystemejä. Silloin on kyse valtasuhteista: jotkut diskurssit ovat vahvempia kuin toiset, jolloin ne voidaan kokea yhteisesti jaetuiksi, itsestään selviksi totuuksiksi. Samalla ne kuitenkin vaientavat vaihtoehdoisen tiedon. (Suoninen 2001, 50.) Pietikäinen ja Mäntynen huomauttavat, että diskurssien hierarkkinen järjestelmä ei ole pysyvä vaan dynaaminen. Asetelma voi muuttua, koska diskurssit saavat erilaisia arvoja eri tilanteissa, paikoissa ja eri aikoina. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 58.) Myös omassa analyysissäni diskurssien välillä voidaan havaita edellä mainittua hierarkkisuutta ja ristiriitaisuuksia. Käsittelen niitä tarkemmin luvussa 6.

Analyysissäni tarkastelen myös erilaisia sosiaalisia rooleja ja identiteettejä, joita haastateltavat omaksuivat selonteoissaan. Pietikäisen ja Mäntynsen mukaan erilaisissa tilanteissa rakentuvat sosiaaliset roolit ja kielelliset toimijuudet muokkaavat sosiaalisia identiteettejämme, joista sitten neuvottelemme aina uudestaan kussakin tilanteessa. Kielelliset toimi-

juudet ovat siis tilannekohtaisia, kuten esimerkiksi kysyjä, neuvoja tai kannustaja, mutta sosiaaliset identiteetit ovat Pietikäisen ja Mäntynen mukaan sosiokulttuurisen ja yhteiskunnallisen ympäristön tuottamia. Näin myös tilanteisten roolien ja laajemmin sosiaalisten identiteettien tarkastelu yhdistää mikro- ja makrotason tutkimusta diskurssianalyysissa. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 34.)

Suoninen kokoaa diskurssianalyttistä tarkastelukulmaa toteamalla, että kaikki kielen käyttö on tilannekohtaista sosiaalisen todellisuuden rakentamista diskurssien avulla niin, että siinä on käytetty elementtejä, jotka uusintavat ideologisesti latautuneita käytäntöjä. Käytetty diskurssi ei kuitenkaan tuota suoraan ideologisia seurauksia tai tilannekohtaisia funktioita, vaan merkityssysteemejä sovelletaan ja tulkitaan erilaisten institutionaalisten ehtojen määrittämissä vuorovaikutustilanteissa. Kun kielen käytön vaihtelevuutta analysoidaan, konkreettinen vuorovaikutustaso yhdistyy laajempaan ideologiseen tasoon. (Suoninen 2001, 85.) Pietikäisen ja Mäntynen mukaan diskursiivisten tutkimusten tarkoitus onkin se, että ne auttavat meitä ymmärtämään syvemmin kielenkäyttöä sosiaalisena toimintana. Tällä he tarkoittavat kielellistä käyttäytymistä ja muun muassa sitä koskevia normeja, valtakäsymyksiä, asenteita, kokemuksia ja mielikuvia. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 170.)

Seuraavaksi siirryn tutkielmani analyysiosioon. Ennen kuin käsittelen aineistoa tässä kuvattun diskurssianalyysin avulla, on syytä perehtyä aineistoon teemojen kautta. Teemoittelulla kartoitetaan aineistoa esittämällä se aihepiireittäin ja selvittämällä, mitä kustakin aihepiiristä on sanottu. Lisäksi se auttaa hahmottamaan diskursseja, jotka ilmenevät teemojen sisällä.

5 VAPAAEHTOISTOIMINTA MONIKULTTUURISILLA PERHELEIREILLÄ

Tässä luvussa kartoitan tutkielmassani käytettyä aineistoa kuvailemalla sitä teemojen avulla. Sirkka Hirsjärven ja Helena Hurmeen (2000) mukaan aineiston kuvaileminen luo analyysille pohjan, jossa selvitetään henkilöiden, tapahtumien tai kohteiden piirteitä (Hirsjärvi & Hurme 2000, 145). Olen jakanut aineiston teemoihin tekemäni haastattelurungon mukaan, koska haastattelut kulkivat sujuvasti siihen valittujen aihepiirien sisällä. Teemojen sisältä olen nostanut esiin sellaisia ominaisuuksia, jotka esiintyivät usean haastateltavan puheessa. Teemoittelulla voin siten tehdä aineiston alustavaa analyysia, joka auttaa myöhemmin diskurssianalyysin tekemisessä.

Ensimmäiseksi tarkastelen haastateltavien motivaatiota osallistua Parasta Lapsille ry:n vapaaehtoistoimintaan ja tarkemmin sen monikulttuurisille perheleireille ohjaajiksi. Toisessa ja kolmannessa alaluvussa keskitytään haastateltavien määritelmiin vapaaehtoistoinnasta ja monikulttuurisuudesta. Neljäs alaluku käsittelee heidän kokemuksiinsa vapaaehtoistoinnasta monikulttuurisilla perheleireillä. Lopuksi viidennessä alaluvussa selvitän, millaisena haastateltavat näkevät näiden leirien merkityksen heille itselleen sekä muille toiminnassa mukana olleille.

5.1 Motiivit vapaaehtoistoinnin taustalla

Kuten vapaaehtoistointia koskevissa tutkimuksissa (ks. luku 3.2.2) ilmeni, motiivit vapaaehtoistoinnin taustalla ovat moninaiset. Tässä tapauksessa aineisto on liian pieni laajempien yleistyksien tekemiseksi, mutta aineiston kartoittamiseksi vastausten tarkastelu on kiinnostavaa ja antaa samalla käsityksen haastateltavien toiminnan tausta-ajatuksista. Lisäksi myöhemmin on hyvä vertailla, miten toimintaa edeltävät ajatukset ja odotukset vastaavat haastateltavien kokemuksia vapaaehtoistyöstä.

Anne Birgitta Pessin ja Tomi Oravasaaren (2010) mukaan vapaaehtoisuudessa yksilö voi suuntautua metatasolla itsestä ulospäin esimerkiksi keskittymällä vapaaehtoistyöstä saatuihin kontakteihin, uusiin asioihin ja toiminnallisuuteen. Vapaaehtoistoiminta on silloin eri-

tyisesti vapaa-aikaan liittyvää puuhaa ja ylimääräisen ajan käyttöä. Toisaalta toiminta voi suuntautua myös itsen ja sisäisempiin teemoihin, joihin liittyy esimerkiksi omiin arvoihin, rooleihin ja henkiseen kasvuun liittyvää pohdintaa. Pessi ja Oravasaari näkevät vapaaehtoistoiminnan antamisen ja saamisen syklinä, jossa molemmat suuntautumistavat esiintyvät limittäin. (Pessi & Oravasaari 2010, 155–156.) Tässä tutkielmassa tarkoitan siis motiiveilla haastateltavien toiminnan ulkoisia ja sisäisiä syitä sille, miksi he ovat vapaaehtoistoiminnassa mukana ja miksi he ovat osallistuneet ohjaajina Parasta Lapsille ry:n monikulttuurisille perheleireille.

Paul Dekker ja Loek Halman (2003) sanovat, että vapaaehtoisten puheista ei välttämättä ole helppo erottaa erilaisten motivaatioiden tyyppejä. Toimijat eivät aina itse erottele esimerkiksi altruistisia ja egoistisia motiiveja, ja eri käsitteet saattavat merkitä eri asioita eri ihmisille. (Dekker & Halman 2003, 4.) Samoin tässä tapauksessa haastateltavien puheissa esiintyi useita motiiveja päällekkäin. Monikulttuuriselle perheleirille päätyminen saattoi olla omien sisäisten motiivien ja ulkoisten tekijöiden, kuten mukaan pyytämisen, yhdistelmä.

”Ne pyysi, kun mä olin ilmoittautunut siihen toiseen ja ne ei ollu saanu sitten ketään miespuolista.” (Haastateltava 6)

Kaksi haastateltavaa kertoi, että heitä oli pyydetty mukaan monikulttuurisille perheleireille ohjaajiksi. Toinen heistä oli ollut aiemmin ohjaajana lastenleirillä, jonka jälkeen häntä oli pyydetty ohjaajaksi myös monikulttuuriselle perheleirille. Haastateltaville leirimuoto ei siis ole välttämättä ollut tärkein syy vapaaehtoisuudelle. Haastateltavien motiivien taustalla on voinut olla laajemmin omat näkemykset ja kokemukset järjestön toiminnasta, jotka vastasivat Parasta Lapsille ry:n toimintaperiaatteita ja arvoja. Ulkoiset tekijät eivät siis yksinään vaikuttaneet kenenkään ratkaisuun osallistua järjestön toimintaan ja sen monikulttuurisille perheleireille.

”Mä etsin jotain semmoista harrastusta ja mukavaa siihen [työhön] tukevaa toimintaa. -- Se yhdistys [on] ollu musta vähän hiljaisempi, se yhdistystoiminta, ni mä oon sitten [tullut] vain tänne leireille.” (Haastateltava 8)

Haastateltava 8 oli toivonut voivansa olla mukana järjestön paikallisessa yhdistystoiminnassa, mutta koska tämä toiminta ei ollut tuolloin aktiivista, haastateltava halusi osallistua järjestön toimintaan muulla tavalla. Samoin kuin haastateltava 8, myös kaikki muut haastateltavat kertoivat motiiveihinsa vaikuttaneesta elämäntilanteestaan. Tekemisen keksiminen sen hetkiseen elämänvaiheeseen oli ollut erityisesti viidelle haastateltavalle yksi merkittävä motiivi osallistua vapaaehtoistoimintaan. Tällaisia syitä olivat esimerkiksi kesätöiden puute tai halu päästä pois omasta arjesta.

”Haeskelin ylipäättään aika laaja-alaisia, jos sattui olemaan jotain vapaaehtoistoimintaa, mitä vois ajatella tekevänsä ja sitten määhän päädyin muun muassa tämän sivuille ja ajattelin, että voisin kokeilla tuommosta, kun se on ihan täysin erilaista kuin mitä mä olin ikinä tehnyt.” (Haastateltava 5)

Haastateltavien puheissa ilmeni motiivien moninaisuus: vapaaehtoistoiminnalta odotettiin monia eri asioita suhteessa haastateltavien arkeen. Osalla oli esimerkiksi selkeä tarve päästä mukaan tietynlaiseen toimintaan, johon järjestön toimintatavat vastasivat. Toiset sen sijaan etsivät laaja-alaisemmin jonkinlaista itselle sopivaa, jopa uudenlaista vapaaehtoistoimintaa, joka toimisi vastapainona esimerkiksi omalle palkkatyölle.

Leiritoimintaan liittyen haastateltavilla oli vahvat mielikuvat siitä, mitä leirielämä on eli millaista toimintaa siellä tulee olla. Neljä haastateltavaa kertoi henkilökohtaisista muistoistaan leireillä, joilla he olivat olleet joko leiriläisinä tai työntekijöinä, ja näistä erityisesti kolme mainitsi omien kokemustensa olleen syynä osallistua nimenomaan leiritoimintaan. Näille haastateltaville vapaaehtoistoimintaa koskevat odotukset liittyivät siten samanlaisen leirikokemuksen saamiseen kuin aiemmin: leirielämyksiä haluttiin luoda niin itselle kuin muillekin leiriläisille.

”Määhän oon oikeastaan viettänyt elämäni mukavimmat ajat ehkä erilaisilla lasten kesäleireillä töissä. -- Kauheasti jäi kaipaamaan sitä sellaista älyttömän kivaa leirifilistä ja sit on aina ollut sellainen ajatus että ois kauheen hauska tehdä jotain samantyyppistä.” (Haastateltava 7)

Monikulttuuristen perheleirien ominaisuuksien osalta yksi haastateltavia kiinnostava piirre oli se, että leirit olivat perheleirejä. Esimerkiksi lasten- ja nuortenleireihin verrattuna leiri-

läisinä oli siis myös aikuisia lapsineen, mikä vaikutti selvästi muun muassa leiriohjelmaan, koska toimintaa järjestettiin monenikäisille. Kaksi haastateltavista mainitsi myös, että he odottivat toiminnan olevan helpompaa tai kevyempää ohjaajille, koska nämä eivät olisi yksin vastuussa kaikista leireillä olevista lapsista. Ohjaajat järjestäisivät enemmän yhteistä ohjelmaa koko perheelle sekä auttaisivat perheitä heidän rutiineissaan ja lastenhoidossa. Näin toiminta ei välttämättä kävisi liian raskaaksi.

Toinen haastateltavien esiin nostama erityispiirre perheleireissä oli niiden monikulttuurinen luonne, vaikka se ei ollutkaan kovin monen ensimmäinen syy lähteä toimintaan mukaan. Yhteensä kuusi haastateltavaa nosti esiin leirien monikulttuurisuuden yhdeksi motiivikseen. Monikulttuurisuuden yhteydessä korostui toiminnan sosiaalinen ulottuvuus, sillä haastateltavat odottivat voivansa tutustua eri kulttuureihin leireillä olleiden perheiden ja erityisesti aikuisten kautta. Samalla he ajattelivat oppivansa enemmän siitä, millaista maahanmuuttajien elämä on Suomessa.

”Se aihe [monikulttuurisuus] kiinnosti ja siis se on kiinnostanut pidempään, mut mul ei ollu mitään kokemusta siitä vielä ja mää ajattelin, et olisi kiva ammatillisuuden kannalta, mut sit myös ihan muutenkin, että saisi lisää näkökulmaa siitä ja kokemuksia.” (Haastateltava 4)

Haastateltava 4 toivoi saavansa vapaaehtoistoiminnan kautta kokemusta, josta olisi hyötyä tulevassa työssä, mutta hän halusi yleisestikin kartuttaa tietoaan ja tietoisuuttaan eri kulttuureista ja niiden olemassaolosta Suomessa. Kahden muun haastateltavan tavoitteena oli jakaa samanlaista tietoa ja näkemystä omille lapsilleen. Ohjaajilla on mahdollisuus ottaa omia lapsia mukaan Parasta Lapsille ry:n monikulttuurisille perheleireille ja haastateltavista siis kaksi oli osallistunut leireille lastensa kanssa. He kokivat tämän sujuvaksi, sillä se mahdollisti haastateltavien vapaaehtoistyön viikon kestävällä leirillä ja tarjosi samalla tilaisuuden viettää lomaa yhdessä omien lasten kanssa. Lisäksi molempien haastateltavien toiminnan taustalla oli kasvatuksellinen ajatus:

”Mä ajattelin ja odotin sitä, et se olisi lasten kannalta myös ihan hyvä. -- Mun mielestä on hirveen tärkeää, että lapset oppii siihen, että ihmisiä on eri puolilta maailmaa Suomessakin, koska mua jotenkin hirveästi ärsyttää se

nouseva rasismi, joka Suomessakin aina silloin tällöin tulee esille.” (Haastateltava 2)

Leena Kurki (2001) käsittelee tähän liittyvää sosiokulttuurisen innostamisen käsitettä vapaaehtoistoiminnassa. Hänen mukaansa innostamisella pyritään tuottamaan solidaarisuuden arvojen pohjalta kasvattava yhteiskunta kiinnittämällä huomiota ihmisen kokonaiskehitykseen. Tämän pedagogisen liikkeen tarkoituksena on saada ihmiset tietoisesti ja aktiivisesti rakentamaan omaa ja yhteisöjensä elämää arkipäivän sosiaalisessa toiminnassa. (Kurki 2001, 73.)

Kurjen (2000) mukaan sosiaalipedagogiikassa innostaminen nähdään moraalisenä toimintana, johon sisältyy ajatus ihmisten välisestä kohtaamisesta ja dialogista. Innostamisella pyritään siis edistämään sosiaalista vuorovaikutusta, jossa ihmiset osallistuvat ja sitoutuvat yhteiseen toimintaan parantaen siten omaa elämänlaatuaan. Sosiokulttuurisen innostamisen kautta etsitään sellaisia resursseja, joiden avulla ihmiset tulevat tietoisiksi roolistaan yhteisössä, yhteiskunnassa ja maailmassa. Yksilöiden ja ryhmien kulttuurista ja sosiaalista identiteettiä voidaan näin vahvistaa ja ihmiset kehittyvät ympäristössään aktiivisiksi toimijoiksi. (Kurki 2000; 19–20, 27, 162.) Näin ajateltuna monikulttuuriset perheleirit tarjoavat hyvän toimintaympäristön osallistujien oman ja läheistensä elämän tiedostavaan rakentamiseen keskinäisessä vuorovaikutuksessa ja solidaarisuuden hengessä.

Kokonaisuudessaan haastateltavien motivaatio näyttää liittyneen vapaaehtoistyön toiminnallisuuteen, tekemisen löytämiseen ja uusien asioiden kokemiseen. Kuitenkin taustalta löytyy myös omiin arvoihin ja maailmankatsomukseen liittyviä tekijöitä pääasiassa leirien monikulttuurisuuteen liittyen. Pessi ja Oravasaari (2010) muistuttavat, että vapaaehtoistoimintaan liittyvät motiivit ovat moninaisia ja motivaation eri ulottuvuudet ilmenevät rinnakkain arjen toiminnassa. Vapaaehtoistoiminnan kokemusten aikana motivaatio voi myös muuttua. (Pessi & Oravasaari 2010, 155.)

Motiiveja kysyttäessä haastateltavat kertoivat syitä, jotka liittyivät muun muassa omiin mielenkiinnon kohteisiin, kokemusten saamiseen ja uusien ihmisten tapaamiseen. Tämä näyttäisi viittaavaan Anne Birgitta Yeungin (2002) tulokseen, jonka mukaan suomalaisten vapaaehtoistoimintaa koskevissa asenteissa ilmenevät erityisesti subjektiiviset motiivit, jotka kuitenkin palvelevat myös yhteisöllistä etua. Toisin sanoen motiiveissa heijastuu

postmodernin ajan individualistinen eetos: ihmiset suhtautuvat elämään yksilöllisemmin ja vapaaehtoistyökin koetaan enemmän henkilökohtaisena projektina kuin esimerkiksi instituutioiden ohjaamana toimintana. (Yeung 2002, 37.)

Vapaaehtoistoiminnan motivaatioon liittyy läheisesti myös käsitys siitä, mitä vapaaehtoistoiminta on. Tarkastelenkin seuraavaksi, millä tavalla haastateltavat kuvailivat vapaaehtoistoiminnan käsitettä. Motiivien yhteydessä haastatteluissa esiintyi monia asioita, joita vapaaehtoistoiminnan kautta voidaan saada, mutta vapaaehtoistoimintaa määritellessään haastateltavat painottivat toimintaan sisältyvää antamista ja altruismia.

5.2 Vapaaehtoistoiminnan määrittelyä

Selvitin aiemmin tutkielmassani, että vapaaehtoistoimintaan voidaan liittää erilaisia kriteerejä tilanteesta riippuen. Tässä aineistossa määritelmät liittyivät selkeästi vapaaehtoisten motiiveihin, miksi vapaaehtoistyötä tehdään. Haastatteluissani vapaaehtoistoiminta oli keskeinen ja jatkuvasti käytetty käsite, joten mielestäni tässä vaiheessa on hyvä käydä läpi, miten haastateltavat määrittelivät tämän käsitteen.

Vapaaehtoistoiminnan määritelmiä käsitelleessä luvussa (3.2) tarkastelin toimintaan liitettyjä ominaisuuksia, joista yleisimmät ovat toiminnan palkattomuus ja vapaaehtoisuus. Anne Birgitta Yeung (2002) toteaa, että vaikka palkattomuus on ollut virallisissa linjauksissa keskeinen kriteeri vapaaehtoistoiminnalle Suomessa, niin arkiajattelussaan ihmiset eivät silti useinkaan liitä käsitteeseen tämänkaltaista abstraktia piirrettä. Sen sijaan mielikuvat koskevat yleensä konkreettisia kohteita, kuten järjestöjä tai tiettyjä työmuotoja. Yeung sanoo tämän johtuvan todennäköisesti siitä, että palkattomuus mielletään niin elimelliseksi osaksi vapaaehtoistyötä, ettei se siksi tule ensimmäisenä toiminnasta mieleen. (Yeung 2002, 22–23.) Tässä tapauksessa useimmat haastateltavat kuitenkin määrittelivät vapaaehtoistoiminnan edellä mainittujen kriteerin mukaisesti työnä, josta ei saa rahallista korvausta ja jota ei ole pakko tehdä. Sen sijaan vapaaehtoistyö antaa mahdollisuuden tehdä sitä, mikä todella kiinnostaa; siinä voi hyödyntää niitä taitoja, joita osaa, mutta toisaalta sen kautta voi kokea tehtäviä, joita ei esimerkiksi palkkatyössä pääse kokeilemaan.

”Siinä saa toisaalta myös ite sit vähän valita, että minkä verran tekee ja mitä tekee ja mun mielestä se on sit taas tietyllä tavalla antoisampaa ehkä kuin palkkatyö, koska siinä sä oot itse valinnut sen, että mä haluan tehdä just tätä.” (Haastateltava 1)

Vapaaehtoisuudesta puhuessaan kolme haastateltavaa mainitsi haluavansa tehdä itselleen tärkeitä asioita tai toimia niiden puolesta. Haastateltavat korostivat motiiviansa yhteydessä elämäntilanteeseensa ja vapaaehtoisuuden toiminnan luonteeseen liittyviä seikkoja eli monia ulkoisia tekijöitä, mutta vapaaehtoistoiminnan määritelmässä he kertoivat toimintaan ohjanneista sisäisistä vaikuttimista, kuten omista arvoistaan. Motiivien osalta haastateltavia oli pyydetty kertomaan, miksi he olivat osallistuneet juuri Parasta Lapsille ry:n toimintaan ja tarkemmin monikulttuurisille perheleireille, joten motiiveihin vaikuttaneet ulkoiset syyt, kuten tietyn toimintamuodon ominaisuudet, luultavasti korostuivat vastauksissa. Kokonaisuudessaan vapaaehtoisuuden takana on silti toimijoiden henkilökohtaiset kiinnostuksen kohteet.

”Vapaaehtoistoiminta on toimintaa missä ei tavoitella omaa etua tai taloudellista etua, että tarkoitus on toimia tietyn asian puolesta tai yhdessä. -- Et se on itse siinä toiminnassa se hyöty.” (Haastateltava 4)

Yhteensä kolme haastateltavaa korosti vapaaehtoistoiminnan sisäistä mielekkyyttä: toiminta ei ole väline jonkin muun asian saavuttamiseksi, vaan se on arvo itsessään. Lisäksi puheissa korostui Virginia A. Hodgkinsonin (2003) mainitsema vapaaehtoisuuden ulospäin suuntautuva ulottuvuus, jossa toimintaa kohdistuu altruistisesti muihin (Hodgkinson 2003, 38). Haastateltavat pitivät auttamista sekä esimerkiksi toiminnan mahdollisuuksien ja puitteiden antamista leiriläisille tärkeänä osana monikulttuurisia perheleirejä.

Myös toiminnan sosiaalinen merkitys tuli esille vapaaehtoistoiminnan käsitettä määriteltäessä. Tässä haastateltavat kertoivat erityisesti vapaaehtoistyöntekijöiden välisestä vuorovaikutuksesta ja sosiaalisista suhteista. Yksi haastateltavista kuvasi vapaaehtoisia tasavertaisina toimijoina, jotka eivät kilpaile keskenään, vaan toimivat yhdessä jonkin asian äärellä tai puolesta. Näin vapaaehtoistyö tarjoaa yhteisön, jossa voi tutustua muihin samanhenkisiin ihmisiin:

”Mä koen itsenikin tämmöseksi tai olenki paluumuuttaja, ni mä sen jälkeen, kun [olen] asunut ulkomailla pitkään, niin on ollut ehkä sellanen vähän irrallinen tunne, et mitäs tässä Suomessa tapahtuukaan. En mää oikein tunnekaan tältä alueelta ketään ja vapaaehtoistoiminnan kautta saa uusia tuttuja ja ystäväystyy.” (Haastateltava 2)

Tämä viittaa Anne Birgitta Pessin ja Juho Saaren (2008) tekemään huomioon vapaaehtoistoiminnasta, jolla on sivullisuuden kokemusta poistava vaikutus osallistamalla ja voimaannuttamalla yksilöä tämän elämässä (Pessi & Saari 2008, 146). Lisäksi haastateltavien puheissa nousi esiin vapaaehtoistyö omien voimavarojen mukaisena toimintana. Myös Pirkko Hakkarainen ja Kaisli Syrjänen (2003) korostavat oman jaksamisen ehdoilla toimimisen tärkeyttä vapaaehtoistyössä, jossa ei tarvita erityistä tietoa tai osaamista (Hakkarainen & Syrjänen 2003, 13–14). Vapaaehtoisuus on siis enemmän kiinni toimijan innostuksesta ja kiinnostuksesta toimintaan kuin tiettyjen taitojen hallitsemisesta.

”Sä viet sen oman persoonasi ja sen panokses sinne mukaan ja mitä [on] sun vahvuuksia, ni sä käytät niitä. Sä annat ittes likoon, et ei sun tartte monesti ajatellaan, et voi osaanko mä nyt jonku askarrella, eihän se ole siinä oleellinenkaan, siellä sitten kehitellään.” (Haastateltava 8)

Edellä mainituissa vapaaehtoistoiminnan kuvauksissa korostuu vapaaehtoistyöntekijän luonteen merkitys toiminnassa. Paul Dekker ja Loek Halman (2003) ovat määrittäneet kaksi mahdollista syytä sille, miksi ihmiset osallistuvat vapaaehtoistoimintaan. Kiinnostus voi kummuta ihmisen geneeistä, kasvatuksesta tai esimerkiksi jostain itseään vahvistaneesta kokemuksesta. Tällöin vapaaehtoistoiminta kuvastaa ihmisen persoonaa. Esimerkiksi aktiivisuus ja anteliaisuus ovat Dekkerin ja Halmanin mukaan enemmän tai vähemmän vakaita eroja ihmisten välillä. Toisen mahdollisuuden mukaan vapaaehtoistoiminnassa on kyse olosuhteista: ihmiset eivät tee asioita sen vuoksi, keitä he ovat vaan siksi, missä he ovat. (Dekker & Halman 2003, 3.) Vapaaehtoistoimintaa määritelleessään haastateltavat käyttivät siis selkeästi ihmisen persoonaan liittyviä kuvauksia esimerkiksi kertoessaan vapaaehtoistyöstä elämäntapana.

”Kyllä ne yleensä ne tyypit sitten itte lokeroituu noihin asioihin ja jos ei jostain syystä viihdy, niin ne jää pois, et jollekin se on synnynnäistä joku tämän

mönen asia. Ei sitä pakolla saa ketään tommoseen vapaaehtoistyöhön.”
(Haastateltava 6)

Haastateltavien välillä oli eroja siinä, kuinka paljon he olivat aiemmin tehneet vapaaehtoistyötä. Haastateltavista neljä oli omien määritelmiensä mukaan toiminut muussa vapaaehtoistyössä ennen Parasta Lapsille ry:n toimintaa. Kaksi haastateltavaa kertoi, että he eivät olleet aiemmin tehneet vapaaehtoistyötä käsitteen organisoidussa merkityksessä, mutta he kokivat kuitenkin omaavansa vapaaehtoistoimintaan ominaisen asenteen tai luonteen. Kun vapaaehtoistoimintaa määritellään persoonasta käsin, myös muu kuin organisoitu toiminta voidaan sisällyttää käsitteeseen.

”En oo mitenkään virallisesti kyllä tehnyt oikeestaan muuta kuin tässä Parasta Lapsille järjestössä, mutta mulla on sellanen tekemisen meininki, että en työpaikallakaan aina laske, että saanko mä nyt tästä palkkaa kun teen kotonan jotakin. -- Et mä oon vähän niin ku semmonen yrittäjähenkilinen ja semmonen, että ei niitä työtunteja aina tarvii niin laskea eikä sitä palkkaa, et mitä siitä saa. -- Ei sitä voi vapaaehtoistyöks sanoo, mut just tavallaan se, että mä voin saada työstä ja jostaki asiasta muutaki ku rahaa.” (Haastateltava 1)

Molemmat haastateltavat mielsivät lähtökohtaisesti vapaaehtoistyön organisoituna toimintana, jossa toiminta tapahtuu ”virallisesti”. He eivät kuitenkaan omassa arjessaan rajoittaneet vapaaehtoistoimintaa erilaiseen järjestötoimintaan, vaan näkivät sen laajemmin osana tapaansa elää: ”Jos joku pyytää, et tuut sää auttamaan, ni mä tuun aina” (Haastateltava 7). Tässä mainittu muiden auttaminen voidaan joidenkin määritelmien mukaan mieltää vapaaehtoistoinnaksi, sillä esimerkiksi Hodgkinsonin mielestä toiminta voi kohdistua muun muassa ystäviin tai yhteisöön (Hodgkinson 2003, 38).

Edellisessä luvussa nousi esiin vapaaehtoistoiminnan olosuhteita korostava puhe, mutta vapaaehtoistoimintaa määritellessään haastateltavat korostivat enemmän toiminnan taustalla olevia arvoja ja persoonan merkitystä. Dekker ja Halman huomauttavatkin, että kummatkin selitykset – olosuhteet ja persoona – voivat olla oikein ja usein käyttäytymistä selittäessä käytetään molempia perusteluja (Dekker & Halman 2003, 3). Haastateltavat eivät ehkä olisi elämäntilanteessaan päätyneet tämänkaltaiseen vapaaehtoistoimintaan, jos se ei olisi heidän persoonilleen luontevaa tai päinvastoin. Yeungin mukaan vapaaehtoisina toi-

mineet liittävät vapaaehtoistyöhön auttamisen, talkoot ja järjestötoiminnan (Yeung 2002, 21), mikä näyttää myös tässä tapauksessa pitävän paikkansa. Seuraavaksi perehdyn toiseen tutkielman kannalta keskeiseen käsitteeseen, monikulttuurisuuteen.

5.3 Monikulttuurisuuden määrittelyä

Motiiveissaan useat haasteltavat nostivat esiin monikulttuurisuuden yhdeksi syyksi sille, että he olivat osallistuneet ohjaajiksi Parasta Lapsille ry:n perheleirille: he olivat kiinnostuneita eri kulttuureista sekä niiden olemassaolosta ja asemasta suomalaisessa yhteiskunnassa. Vapaaehtoistoiminnan odotettiin siis antavan kulttuurisesti uudenlaisia kokemuksia ja näkökulmia elämään. Niinpä on tärkeää tarkentaa sitä, mitä monikulttuurisuus haastateltavien mielestä on.

Olen viitannut luvussa 3.3 Tuomas Martikaisen, Teppo Sintosen ja Pirkko Pitkäsen (2006) nimeämään kolmeen tapaan tarkastella monikulttuurisuutta, joista kaksi kuvaa käsitettä empiirisenä tilana ja yksi ideologisenä, poliittisena tavoitteena (Martikainen, Sintonen & Pitkänen 2006, 14). Tässä aineistossa haastateltavat näkivät monikulttuurisuuden merkitsevän yleisimmin etnisesti eri kulttuuriryhmiin kuuluvien ihmisten yhdessä toimimista ja elämistä. Seitsemän haastateltavan monikulttuurisuutta koskevissa kuvauksissa heijastui näkemys empiirisestä tilasta ja erityisesti yhteiskuntien sisällä olevien kulttuuriryhmien rinnakkaiselosta. Määritelmässä ei siis ilmennyt monikulttuurisuuden politiikkaan viittaavia tulkintoja. Haastateltavat kuvailivat monikulttuurisuutta monesti rikkautena, johon kuuluu toisten kulttuurien huomioiminen ja hyväksyminen. Monikulttuurisuutta pidettiin laajana ja moninaisena käsitteenä, joten sitä ei ollut kovin helppo määritellä. Usein se liitettiin nimenomaan monikulttuurisilla perheleireillä koettuun monikulttuurisuuteen.

”Annetaan mahdollisuus hyvin erilaisille ihmisille ja kulttuureille kohdata ja ymmärretään se rikkaus tai kaikki se, mitä siinä on ja ei ehkä hirveesti korosteta sitä erilaisuutta, mutta että annetaan mahdollisuus eri näkemyksille ja erilaisille erilaisuuksille tulla esiin ja toimia, että ei oo sellasta yhtä totuutta tai että annetaan mahdollisuus tällaseen vuorovaikutukseen ja tunnustetaan ne kaikki erilaiset.” (Haastateltava 4)

Yhtä lukuun ottamatta kaikki haastateltavat kokivat kulttuurien rikkauden ja moninaisuuden näkyneen leireillä hyvin. Haastateltavat pitivätkin eri maista tulevien ihmisten kohtaamista, vuorovaikutusta ja yhdessäoloa leirien tärkeänä sisältönä. Niinpä leireille tulleet maahanmuuttajataustaiset perheet ilmensivät ja edustivat eri kulttuureja ja siten monikulttuurisuutta. Leireillä ensimmäinen ja selkein merkki monikulttuurisuudesta oli leiriläisten näkyvät piirteet ”*ihan ulkonäöstä lähtien, ja tavoista ja kielestä*” (Haastateltava 1). Tällaisia asioita olivat muun muassa pukeutumistavat sekä keskustelujen rytmi ja temperamentti. Lisäksi uskontoihin liittyvät tavat, kuten mitä voi ja ei voi syödä, piti ottaa huomioon leiritöiminnassa.

Haastateltavien puheissa heijastuu näin tutkielmassani käytetty antropologinen tulkinta kulttuurista, johon Martikaisen ym. mukaan liitetään kulttuurien sekä näkyvät että näkymättömät piirteet. He huomauttavat, että jos eri kulttuuriryhmiä pidetään toisistaan selvästi eroavina yksikköinä, pukeutumisen ja kielen kaltaiset näkyvät ominaisuudet saatetaan sijoittaa osaksi ryhmien ”piirrelaatikkoa”, josta valitaan tilanteen mukaan sopivia piirteitä käytettäväksi. Martikaisen ym. mielestä tämä näkemys piirtää kulttuurien välille liian selkeät rajat eikä huomaa sosiaalisen vuorovaikutuksen monimutkaisuutta. (Martikainen ym. 2006; 12, 14.)

Näkyvien ominaisuuksien lisäksi osa haastateltavista nimesi Martikaisen ym. kuvaamia kulttuurien näkymättömiä piirteitä, joita ovat muun muassa arvot, ihanteet, moraali ja uskonto (Martikainen ym. 2006, 12). Tällaiset kulttuuriin liitetyt ominaisuudet eivät silti nousseet haastatteluissa esille yhtä usein kuin näkyvät piirteet. Haastateltavista kaksi pohti kulttuuria syvemmin yksilötasolla ihmisten erilaisuuden määrittäjänä.

”Mä tässä sen nään semmosena tapana elää ja toteuttaa ehkä osittain perittyjä tapoja omasta kodista ja laajemminkin omasta taustasta perittyjä arvoja, et kun jokaisella on semmonen oma kulttuurinsa -- sillä henkilökohtasella tasolla, et [kun ne] vähän laajemmalla tasolla sitten ovat tekemisissä keskenään, ni se on mun mielestä monikulttuurisuutta, -- semmosta erilaisten ihmisten yhteistyötä ehkä kulttuurisesti erilaisten. -- Kaikki muukin erilaisuus voi liittyä ku kansojen välinen erilaisuus -- mut jos tästä leiristä vaikka puhutaan, ni tässä on kuitenkin kyse eri kansallisuuksien ja etnisesti erilaisista taustoista tulevien, että ei mitään seksuaalivähemmistöjä tai mitä muita nyt

ois olemassa, vammaisia tai semmosia vähemmistöjä, mut kai sekin monikulttuurisuuteen liittyy.” (Haastateltava 7)

Haastateltava 7 käsittelee tässä muun muassa ihmisten arvomaailmaan liittyviä eroja ja päätyy pohtimaan, voiko monikulttuurisuuteen sisältyä muutakin kuin kulttuuripiirteiden mukaisia erilaisuuksia. Haastateltavan pohdinta liittyy Martikaisen ym. mainitsemaan yhteiskuntakäsitykseen, jonka mukaan monikulttuurinen yhteiskunta perustuu monimuotoisille identiteeteille. Siksi ryhmänmuodostuksessa olennaisempaa on erilaisten luokittelukriteerien käyttäminen kuin ihmisten näkyvät kulttuuripiirteet. (Martikainen ym. 2006, 15.) Niinpä näkymättömät kulttuuripiirteet ohjaavat tarkastelemaan monikulttuurisuutta syvemmin yksilötason erilaisuuksina. Jos monikulttuurisuus nähdään muina kuin etnisyyteen liittyvinä eroina, käsitteen merkitys laajenee:

”Ei me suomalaisetkaan olla todellakaan mitään massaa tai siis että mun mielestä sitä monikulttuurisuutta voi ajatella vähän laajemminkin. Että mekään ei olla kaikki keskiluokkaisia, tietynlaisista perheistä ja lähtökohdista tulevia, vaan on myös mun mielestä semmosta Suomen sisäistäkin, sellaisia erilaisia kulttuureja, alakulttuureja. Että mun mielestä se jää aina aika vähälle huomiolle, kun puhutaan monikulttuurisuudesta. Et jotenkin se on aina se ihonväri tai joku tämmönen, et sää oot erilainen. Mutta et ihan yhtä erilainen sää oot kaupunkilaisena landella tai landena kaupungissa. -- Et sit on myös semmosia, mitkä ei välttämättä näy päällepäin ne erilaisuudet -- erilaisia elämäkokemuksia ja näin.” (Haastateltava 1)

Lopulta monikulttuurisuus ei siis käsitä vain ihmisten etnisesti erilaisia kulttuuripiirteitä. Annika Forsander (2001) sanookin, että yhteiskunnissa elää etnisten kulttuurien lisäksi esimerkiksi aatteellisia, uskonnollisia ja sukupuolisia kulttuureita, joilla ei ole samanlaista normi- ja arvopohjaa. Monikulttuurisuus kuvaa siis yhteiskunnan tilaa, mutta ei välttämättä pysty kertomaan kulttuuriryhmien välisistä suhteista. (Forsander 2001, 44.) Haastatteluiden pohjalta monikulttuurisuus näyttäytyy kuitenkin kokonaisuudessaan etnisesti eri kulttuuristen ryhmien olemassaolon rikkautena yhteiskunnassa, jossa ihmiset elävät rinnakkain toisensa hyväksyen. Näin haastateltavien puheet viittaavat Martikaisen ym. kuvaamaan relativistiseen ajatussuuntaan, joka alleviivaa kulttuurista suvaitsevaisuutta. Näkemyksen mukaan jokaisella yhteisöllä ja kulttuurilla on omat suhteelliset arvonsa ja eettiset periaatteen-

sa eivätkä niihin liittyvät eri elämäntavat ole toinen toistaan parempia tai huonompia. (Martikainen ym. 2006, 22.)

Olen nyt tarkastellut haastateltavien lähtökohtia Parasta Lapsille ry:n vapaaehtoistoimintaan sekä heidän odotuksiaan monikulttuurisista perheleireistä. Lisäksi olen selvittänyt heidän näkemyksiään kahteen tutkielmani kannalta olennaiseen käsitteeseen, vapaaehtoistoimintaan ja monikulttuurisuuteen. Seuraavaksi perehdyn haastateltavien kertomiin kokemuksiin vapaaehtoistoinnasta monikulttuurisilla perheleireillä.

5.4 Kokemukset monikulttuurisista perheleireistä

Haastatteluiden keskiössä oli haastateltavien kokemukset monikulttuurisista perheleireistä. Kokemusten osalta haastatteluissa korostui leirien toiminnallisuus: mitä leireillä tehtiin, mikä niiden anti oli ja miten toiminta sekä yhteistyö leiriläisten ja muiden ohjaajien kanssa onnistui. Haastateltavien kokemukset olivat pääasiassa positiivisia.

Haastateltavat kertoivat, että järjestö pitää yleisten koulutusten lisäksi leirikohtaisia tapaamisia vapaaehtoisille ohjaajille ennen leiriä, joissa suunnitellaan tulevan leirin ohjelmaa. Haastateltavista neljä oli käynyt yhteisessä ohjaajien tapaamisessa ennen leirejä. Muut olivat kokeneet tapaamisten olleen liian kaukana, jotta he olisivat pystyneet osallistumaan niihin. Kaikki haastateltavat olivat kuitenkin tavanneet tai muuten olleet yhteydessä järjestön yhteyshenkilöön ennen leirejä. Leirien suunnittelutapaamisiin osallistuneet olivat kokeneet tapaamisen hyödyllisenä, sillä siellä pääsi tutustumaan muihin vapaaehtoisiiin jo ennen leirin alkua. Lisäksi tapaamisissa sai paremman käsityksen tulevista leireistä, kun roolit ja tehtävät voitiin jakaa etukäteen.

”Mä oon tykänny siitä, että Parasta Lapset ry:llä on ensinnäkin sitä koulutusta tarjolla vapaaehtoisille, mikä on tosi tärkeätä ja sitten myöskin tämmösiä yhteisiä tapaamisia ja se, että ennen leiriä leirijohtaja ja vapaaehtoset tapaa, vähän tutustuu toisiinsa ja pystyy alustavasti suunnittelee, et mitä kaikkee vois ajatella, et leirillä tapahtus ja mitä kaikkee vapaaehtoset vois tuoda omia taitoja ja ajatuksia mukaan siihen suunnitteluun, et tuntuu sellalta yhteiseltä jutulta.” (Haastateltava 2)

Leireillä oli paljon sellaista ohjelmaa, mitä haastateltavien mukaan perinteisesti leireillä tulisikin olla: olennaisina osina ohjelmassa olivat ulkoilu, askartelu, syöminen, uiminen, saunominen ja pelaaminen. Monet näistä koettiin siis erityisen suomalaisiksi leiritoiminnanmuodoiksi. Leiriläisille haluttiin antaa leirielämys, missä haastateltavien omien arvioiden mukaan olikin kokonaisuudessaan onnistuttu. Haastateltaville oli osin yllätys, miten hyvin leiriläiset lähtivät mukaan ohjattuun, ”suomalaiseen” toimintaan.

”Siellä oli tosi paljon musliminaisia et ne on niis kaavuissa, ni ne ku tuli sinne joogatunnille, ni ne heitti kaavut nurkkaan ja niil oli verkkapuvut alla ja sit ne aika iäkkäätki ihmiset ihan siellä vetivät täysillä. Et se oli jotenkin silleen et okei, että ihan paljastu sellanen uus puoli. Ja sitte ku ite mieltii, että no mitähän ne tykkää siitä ja mitähän ne et ei. Ja sit se et helposti tulee just sellanen, että ei ne varmaan halua sellasta tehdä, mutta onneks kokeiltiin että se oli tykätty juttu.” (Haastateltava 1)

Kuten aiemmin mainitsin, kolmelle haastateltavalle aiemmat hyvät kokemukset leirielämästä olivat osamotiivina osallistua leiritoimintaan vapaaehtoiseksi. Erityisesti kahdelle näistä haastateltavista monikulttuurinen perheleiritoiminta oli tarjonnut samankaltaisia elämyksiä kuin aiemmat leirikokemukset. Lisäksi kaksi muuta haastateltavaa kertoi päässeensä kokeilemaan asioita, mitä ei muualla pääsisi tekemään. Haastateltaville itselleen vapaaehtoistoiminta monikulttuurisilla perheleireillä antoi siis mieleenpainuvia kokemuksia ja mieluisia muistoja.

”Itelleki sillai et ei oo ehkä viime vuosina tullu enää niin paljon juostuu pulkkamäessä, niin ihania lapsuusmuistoja ja toisille taas eka kerta mahdollisesti pulkkamäessä.” (Haastateltava 1)

Tämä näyttää viittaavaan Anne Birgitta Yeungin (1999) tutkimustuloksiin, joiden mukaan vapaaehtoistoiminta voi tarjota toimijoille sosiaalisten verkostojen lisäksi vastapainoa tulle elämänmenolle. (Yeung 1999, 83). Lisäksi haastateltavat korostivat kokemuksissaan oman panoksensa antamista voimavarojensa mukaan, josta he mainitsivat myös vapaaehtoistoimintaa määritellesään. Haastateltavien mielestä toiminnassa ei tarvittu erityisiä tai-

toja vaan vain heittäytymistä. Toisaalta esille nousi myös se, että omia taitoja oli tai olisi ollut mukava hyödyntää leirielämässä.

Vaikka leiriohjelmiin oli kuulunut paljon suomalaisia pelejä ja leikkejä, niin tavoitteena oli ollut antaa myös leiriläisille tilaisuus järjestää ohjelmaa ja kertoa omasta kulttuuristaan. Esimerkiksi nuotioillan yhteydessä kaikki saivat kertoa kotimaastaan, mutta myös muun toiminnan ohella vapaaehtoiset oppivat leiriläisten elämäntarinoita ja kulttuureja. Tällaiset hetket olivat vapaaehtoisille ohjaajille monesti mieleenpainuvimpia asioita leireillä.

”Kerrankin ne rupes esittämään meille jotain häätansseja ja se oli ihan hirveen hauskaa. -- Se oli ehkä yks semmonen hausimmista jutuista.” (Haastateltava 7)

Motiiveissaan monet haastateltavista mainitsi toiveensa tutustua uusiin kulttuureihin ja useimman kohdalla se näytti toteutuneen. Viikon mittaisilla leireillä vapaaehtoiset ehtivät tutustua erilaisiin ihmisiin ja oppia mahdollisesti heidän taustoistaan ja lähtömaastaan. Neljä haastateltavaa kertoi saaneensa ystäviä tai tuttavien leiriläisistä tai ohjaajista. Lapsille oli järjestetty paljon ohjelmaa leikkien sekä pelien muodossa ja useat vapaaehtoiset viettivätkin mielellään heidän kanssaan aikaa. Vanhempien ja ohjaajien välisessä vuorovaikutuksessa ongelmaksi saattoi nousta kielimuuri, mutta myös elämäkokemusten erilaisuus: yhteistä aihetta ei ollut aina helppo löytää. Muiden vapaaehtoisten kanssa yhteistyö sujui kaikilla hyvin, joskin kovin moni ei kokenut oppineensa tuntemaan muita ohjaajia hyvin ja kaksi haastateltavaa kertoi, etteivät he olleet tutustuneet muihin ohjaajiin juuri lainkaan. Sosiaalisten suhteiden osalta tässä ehkä korostuu vapaaehtoistoiminnan kohdistuminen leireillä olleisiin perheisiin. Lisäksi leiritoiminta ei intensiivisestä viikosta huolimatta ole pitkäaikaista ja säännöllistä toimintaa, jossa muihin vapaaehtoisiin ehtisi tutustua syvemmin. Yksi haastateltava huomautti, että toisaalta juuri tämän vuoksi hänen oli ollut helppo tulla tasavertaisena jäsenenä toimintaan mukaan; joskus voi olla vaikea osallistua uuteen järjestötoimintaan, jossa useimmat vapaaehtoiset ovat toimineet pitkään yhdessä.

Motiiveistaan kertoessaan haastateltavat kuvasivat perheleirejä vastuultaan helpommiksi kuin esimerkiksi lastenleirit. Kuitenkin kahden haastateltavan mukaan joitain vaikeuksia oli lopulta aiheuttanut epäselvyys vastuunjaosta ja lasten kurinpidollisista asioista vanhempien ja ohjaajien välillä. Muita hankaluuksia oli aiheuttanut tiedonkulkuun liittyvät vaikeu-

det ja epäselvyydet ohjaajien ja leiriläisten välillä, jotka osin johtuivat kieliongelmistä. Suurin osa haastateltavista koki tällaiset asiat kuitenkin pieniksi ongelmiksi, jotka eivät haitanneet leirin yleistä ilmapiiriä. Perheleireillä oli silti tullut esille perheiden elämiin liittyviä vaikeampiakin aiheita. Jokin perhe oli esimerkiksi saapunut Suomeen vaikeista oloista tai sitten perheenjäsenillä saattoi olla suomalaisen yhteiskuntaan tai kulttuuriin liittyviä arjen ongelmia. Joskus vapaaehtoinen saattoi kohdata tilanteita, joissa omat kyvyt eivät riittäneet ongelman ratkaisemiseen, mutta joita ei kuitenkaan voinut sivuuttaa. Yeung (2002) korostaa, että vapaaehtoistyöntekijän on saatava toiminnassaan rohkaisua ja tukea (Yeung 2002, 11). Monikulttuurisilla perheleireillä vapaaehtoisten tuki oli leirijohtaja. Haastateltavat kertoivat leirijohtajien olleen osaavia ja luotettavia tukihenkilöitä, jotka pystyivät selvittämään leireillä mahdollisesti ilmenneet yllättävätkin tilanteet.

”Ennen niitä leirejä ois voitu käyä enemmän läpi erilaisii kulttuureja, että se jäi aika vähäselle semmonen tieto ja toisaalta mä oon miettiny, et kuinka paljon sitä tarvii. Mutta et vois valmentaa siihen, koska semmosia asioita sit tapahtuu siellä, [mihin] ois sitte toivonukki saavansa vähän enemmän tukea ja avustusta, mutta toisaalta sit siel leirillä käytii läpi kyllä aina, et jos jotain tuli, ni sai sit siellä sitä tukea, et miten kohdata tietynlainen ihminen.” (Haastateltava 4)

Kuten todettu, vapaaehtoiset eivät kokeneet tarvinneensa toiminnassaan mitään erityisiä taitoja tai osaamista. Leireillä olleiden perheiden moninaisten taustojen ja joskus vaikeiden tilanteiden vuoksi osa haastateltavista jäi pohtimaan, tarvitsisiko ohjaajien etukäteen tietää jotain esimerkiksi leiriläisten lähtömaista ja tilanteista siellä, jotta he pystyisivät paremmin ymmärtämään ja tukemaan leiriläisiä. Lopulta useimmat kuitenkin olivat sitä mieltä, ettei sekään ole tarpeellista. Vapaaehtoisten tehtävänä pidettiin yleisesti toiminnallisen ohjelman järjestämistä ja siten mahdollistaa perheille mahdollisimman mukava loma.

”Mä olin pari kertaa nuorten kanssa, mut sit ku ne ystävystyy, ni eihän niitten kans enää tartte ollakkaa muuta ku sit nää soudut ja onginnat ja nää hoitaa.” (Haastateltava 3)

Haastateltavat puhuivat useaan otteeseen tehtävistään puitteiden tarjoajina: leiriläiset luovat myös itse toimintaa ja saavat vapaasti kehittää tekemistä, ”ja sit se läsnäolo oli kuitenkin

tärkeintä” (Haastateltava 4). Kokonaisuudessaan haastateltavat olivat kokeneet monikulttuuriset perheleirit pääasiassa hyvin positiivisina kokemuksina, ja seitsemän haastateltavaa kertoi aikovansa osallistua leireille uudestaan. Toiminta kohdistui leikkeineen ja peleineen pääasiassa lapsille, mutta tärkein tehtävä vapaaehtoisille ohjaajille oli tarjota leiriin kuuluvat tietyt raamit, joiden puitteissa leiriläiset voivat viettää lomaansa. Myös erilaiset kulttuurit olivat näkyvä ja mielenkiintoinen osa leirejä. Haastateltavien odotukset näyttävät vastanneen yleisesti ottaen hyvin heidän kokemuksiaan. On kuitenkin hyvä huomioida, että haastateltavien motiivit voivat heijastaa jo koettua toimintaa, koska haastattelut on kokonaisuudessaan tehty heidän leirikokemustensa jälkeen. Haastateltavien vapaaehtoistoiminnan kokemuksista siirryn seuraavaksi tarkastelemaan heidän näkemyksiään monikulttuuristen perheleirien ja vapaaehtoistoiminnan merkityksistä. Sen jälkeen keskityn aineistosta esille nostamiini diskursseihin ja niiden tulkintoihin.

5.5 Vapaaehtoistoiminnan merkitykset

Haastatteluissa vapaaehtoistoimintaa käsiteltiin pääasiassa käytännönläheisesti haastateltavien kokemusten kautta. Lopuksi haastateltavia kuitenkin pyydettiin vielä arvioimaan monikulttuurisen perheleiritoiminnan merkityksiä heille itselleen ja leiriläisille. Lisäksi he pohtivat laajemmin niiden yhteiskunnallisia merkityksiä. Kokonaisuudessaan toiminnan merkitykset nähtiin hyvin konkreettisina ja käytännöntason hyötyinä.

Kuten edellä tuli ilmi, haastateltavat pitivät leirejä pääosin onnistuneina. Tärkeimpinä asioina esiin nousivat konkreettiset ja arkielämään liittyvät hyödyt: loma ja irtiotto arjesta koettiin tärkeiksi niin itselle kuin leiriläisillekin. Toiminta oli siten ”*tosi ruohonjuuritasoa*.” (Haastateltava 1) Kaikki haastateltavat arvioivat, että leireillä perheet saivat lomailta ja erityisesti vanhemmat saivat tilaisuuden levätä. Tärkeää oli myös se, että vanhemmat ja lapset voivat viettää perheen yhteistä aikaa kodin ulkopuolella. Osa haastateltavista huomautti, että Suomeen vasta muuttaneilla ei välttämättä ole sukulaisia tai kesämökkejä, jonne voisi mennä viettämään aikaa ja siksi leiritoiminta koko perheelle oli siinäkin mielessä ollut antoisa.

”Virkistävä ja on kesän kohokohta, koska ei niilläkään [ole] niitä niin mahdollisuuksia monenlaisiin lomareissuihin ja tämmösiin yhdessäoloon ja tekemiseen.” (Haastateltava 6)

Lomailun lisäksi toiminnan merkitys nähtiin laaja-alaisesti kulttuureista oppimisena puolin ja toisin. Jo aiemmin motiiveistaan kertoessaan haastateltavat olivat toivoneet leireiltä juuri jonkinlaista monikulttuurista toimintaa, mikä oli yleisesti ottaen toteutunut. Leiriläisille oli pyritty luomaan ennen kaikkea hyvät puitteet perheiden lomaviikolle ja yhteiselle tekemiselle, mutta heille haluttiin opettaa myös suomalaista kulttuuria esimerkiksi tapojen, leikkien ja oman käyttäytymisen kautta. Puheissa heijastuu pluralistinen ajattelutapa, joka Tuomas Martikaisen, Teppo Sintosen ja Pirkko Pitkäsen (2006) mukaan tähtää siihen, että kulttuuriset vähemmistöt voivat säilyttää ja kehittää omille kulttuureilleen keskeisiä ominaisuuksia, mutta samalla sitoutuvat joihinkin sellaisiin periaatteisiin, jotka on yhteisesti hyväksytty (Martikainen, Sintonen & Pitkänen 2006, 23). Haastateltavat toivoivatkin autta-neensa maahanmuuttajia ymmärtämään suomalaista yhteiskuntaa paremmin ja esimerkiksi muuttamaan mahdollisia negatiivisia käsityksiä suomalaisista.

”Mun mielestä se on tosi tärkeätä, että puolin ja toisin luodaan sellasia tilanteita, jolloin ihmiset voi olla yhdessä ja oppia ymmärtämään paremmin toisiaan, et luomaan semmosia positiivisia kokemuksia puolin ja toisin monikulttuurisuudesta tai suomalaisesta yhteiskunnasta tai suomalaisista ihmisistä ja kaikista, jotka täällä Suomessa asuu.” (Haastateltava 2)

Myös toiveet päästä tutustumaan eri kulttuureihin näyttävät toteutuneen. Eri kulttuureista ja maista oppiminen katsottiin tärkeäksi hyödyksi, *”koska niin paljon kuitenkin perustuu ennakko-oletuksiin, käsityksiin ihmisryhmästä, joita et ole itse koskaan edes kohdannut”* (Haastateltava 1). Haastatteluissa nousi kuitenkin esille myös se, että leiriläiset eivät ole ainoastaan kulttuurinsa edustajia tai tyyppiesimerkkejä vaan erilaisia yksilöitä. Näin haastateltavien puheissa korostui myös sosiaalisten kohtaamisten merkitys erityisesti leiriläisten kanssa.

”Ettei voi laittaa ihmisii lokeroihin millään tavalla ja et pitäis välttää sitä tietosesti, et aatella et jokainen on yksilö, ja sit opin myös ite näitten ihmisten maista ja tilanteista ja varmaan hahmottaa vielä paremmin koko maailmaa,

kun tietää et mistä eri maista tääl on ihmisii ja minkälaisii kieliä ne puhuu ja et myös tällanen yleistieta karttuu. -- Sitä ei aattelekaan, et kuinka paljon sitte loppujen lopuks oppi ja käytiin läpi sitä ja niitä ihmisten taustoja ja mistä ne on tullu.” (Haastateltava 4)

Haastateltava 4 korosti vapaaehtoistoiminnasta saamaansa tietoon ja ymmärrykseen liittyvää hyötyä: käsitys maailmasta monipuolistui ja tarkentui kokemusperäisemmäksi tiedoksi. Lisäksi kaksi haastateltavaa kertoi, että heidän tietonsa maahanmuuttajista ja heidän elämästään Suomessa parani. Olen käsitellyt vapaaehtoistoiminnan yhteiskunnallisia merkityksiä luvussa 3.2.1 ja olen viitannut siinä Leena Kurkeen (2001), jonka mukaan vapaaehtoistoiminta osaltaan kasvattaa demokratiaan ja kansalaisuuteen: Toimijat oppivat tarkastelemaan omia päivittäisiä kokemuksiaan suhteessa niiden laajempiin yhteyksiin, yhteiskunnan sosiaalisiin ja ekonomisiin rakenteisiin. Lisäksi se auttaa heitä ymmärtämään omien viitekehystensä merkitys tekemiinsä ratkaisuihin. (Kurki 2001, 90–91.)

Haastateltavien mielestä järjestön asettamat tavoitteet toteutuivat monikulttuurisilla perheleireillä hyvin. Pääasia oli, että leireillä olleet perheet saivat lomakokemuksen kodin ulkopuolella. Myös suurimmalle osalle haastateltavista leirit olivat hyvä keino päästä irti omasta arjesta toimimaan itselle kiinnostavien ja tärkeiden asioiden äärellä. Lisäksi leireillä korostuivat sosiaaliset kohtaamiset erityisesti monikulttuurisuutensa puolesta. Monikulttuurisuus toi leireihin syvällisemmän merkityksen ja monet haastateltavista toivoivat, että olivat voineet antaa positiivisen kuvan suomalaisista ihmisistä, tavoista ja kulttuurista. Haastateltavat olivat itsekkin saaneet tutustua toiveidensa mukaisesti uusiin kulttuureihin ja ennen kaikkea etnisesti eri kulttuureista lähtöisin oleviin ihmisiin.

Olen tässä käsitellyt teemoja, jotka olen muodostanut tehtyjen haastattelujen pohjalta. Seuraavassa kolmessa luvussa perehdyn tarkemmin aineistosta esille nostamiini kolmeen diskurssiin, joilla haastateltavat ovat tehneet vapaaehtoistoimintaa ja monikulttuurisia perheleirejä ymmärretyksi. Kuten Eero Suoninen (2001) huomauttaa, vaihtoehtoiset näkökulmat voivat esiintyä samankin ihmisen puheessa rajautuen kuitenkin tämän kulttuurin sisältämiin kielen käytön konventioihin. Siksi kiinnitän tässä huomion haastateltavien sijasta kielen käytön säännönmukaisuuksiin, diskursseihin. (Suoninen 2001, 92.) Olen nimennyt nämä diskurssit erilaisuuden huomioimiseksi, yhteisöllisyyden luomiseksi sekä kokemuksen jakamiseksi.

6 VAPAAEHTOISTOIMINNASTA TUOTETUT DISKURSSIT

Olen nostanut aineistosta esiin kolme diskurssia, jotka ilmentävät ja tekevät ymmärretyksi kahdeksan haastateltavan kokemuksia vapaaehtoistoiminnasta Parasta Lapsille ry:n monikulttuurisilla perheleireillä. Ensimmäisenä tarkastelen erilaisuuden huomioimiseksi nimeämäni diskurssia, jossa korostuu vapaaehtoistoiminnan monikulttuurinen piirre. Tässä diskurssissa huomioidaan leireille tulleiden perheiden kulttuurinen erilaisuus ja sen näkyminen leiritoiminnassa. Haastatteluissa korostuu tämän diskurssin osalta myös aiemmin tarkastelemani kulttuurien tunnustamisen käsite haastateltavien näkökulmana yhteiskunnan kulttuuriseen tilaan.

Toinen diskurssi on yhteisöllisyyden luominen. Se yhdistyy ensimmäiseen diskurssiin haastateltavien kuvaaman leiritoiminnan kautta: molemmissa korostetaan leirien yhteisöllisyyden ja solidaarisen ilmapiirin merkitystä. Yhteisöllisyyden luomisessa korostuu kuitenkin vapaaehtoisten tehtäväkeskeisempi asenne vapaaehtoistointaan. Haastateltavat kuvaavat tässä diskurssissa leireihin liittyviä tehtäviä ja vastuualueitaan sekä tavoitteitaan luoda leiriläisille onnistunut leirikokemus. Näin diskurssissa korostuu myös leirien toiminnallisuus. Haastateltavat käsittelevät tässä myös maahanmuuttajien sosiaalista ja taloudellista asemaa Suomessa.

Viimeisenä tarkastelen kokemuksen jakamiseen tähtäävää diskurssia. Tässä diskurssissa haastateltavien näkemys vapaaehtoisen roolista on ristiriidassa edellisen, yhteisöllisyyden luomisen, diskurssin kanssa, sillä tässä he keskittyvät tarkastelemaan vapaaehtoistointaa individualistisemmasta näkökulmasta. Kokemuksen jakamisen diskurssissa haastateltavat käsittelevät työn ja vapaa-ajan eroa vapaaehtoistoiminnassa sekä sitä, millä tavalla se voidaan erottaa leiritoiminnassa. Tässä heijastuu haastateltavien ajatukset siitä, mitä vapaaehtoistointa antaa toimijalle itselleen. Tarkastelen seuraavaksi diskursseja edellä mainitsemassani järjestyksessä.

6.1 Erilaisuuden huomioiminen

Ensimmäinen aineistosta esille nostamani diskurssi käsittelee kulttuurisia erilaisuuksia ja niiden erityistä huomioimista. Ei liene yllättävää, että tutkimusaineistossa käsitellään paljon erilaisuutta: haastatteluiden kontekstina on maahanmuuttajaperheille tarkoitettu leiri-toiminta, jossa toimintaan osallistuneilla ei välttämättä ole yhteistä historiaa, kulttuuria tai kieltä. Lisäksi haastateltavien mukaan leireillä annetaan eri kulttuureille tilaa kannustamalla osallistujia esimerkiksi kertomaan omasta kotimaastaan. Näin toiminnassa korostuu sosiaalisten kohtaamisten ja vuorovaikutuksen merkitys. Erilaisuuden huomioimisen diskurssissa käsitellään myös kulttuurien tunnustamista.

Jo teemoja tarkasteltaessa esille nousi leirien monikulttuurisuuden korostuminen. Monet haastateltavista suhtautuivat leirien monikulttuurisuuteen mielenkiinnolla ja se ohjasi lopulta myös heidän kokemuksiaan. Ihmisten kulttuurista erilaisuutta koskevat asenteet olivat positiivisia ja siitä tehtiin leireillä näkyvä asia. Esimerkiksi leirien ohjelmassa kulttuurit huomioitiin siten, että jokainen sai tilaisuuden kertoa maastaan ja kulttuuristaan. Toiminta oli vastavuoroista, sillä haastateltavien mukaan se antoi eri kulttuureihin liittyviä kokemuksia niin leiriläisille kuin ohjaajillekin.

”Oli se aika hyvässä tasapainossa, että yritettiin sanoa jotain vähän, että tämmöstä on Suomessa ja sitte annettiin mahdollisuus niille muille, että mitä teidän kotimaassa on, et se ei oo mitenkää semmone selkeesti mikään Suomi tietoisku.” (Haastateltava 5)

Tässä diskurssissa haastateltavien puheissa näyttäisi heijastuvan Stuart Hallin (2003b) kuvaama näkemys kulttuurista, joka on suhteellisen pysyvä ja vakaa merkitysten ja käytäntöjen joukko. Se tarkoittaa, että kulttuureilla on oma ajallinen ja paikallinen jatkuvuutensa: kulttuurin traditio yhdistää yksilön osaksi merkitysten jatkumoa. Samalla se kasvattaa saman kulttuurisen identiteetin jakavien ihmisten yhteisötunnetta ja ryhmän sisäistä solidaarisuutta sekä ylläpitää erilaisuuden tunnetta suhteessa toisiin kulttuureihin. (Hall 2003b, 85–86.) Tässä on hyvä muistuttaa myös luvussa 5.3 viittaamaani Tuomas Martikaisen, Teppo Sintosen ja Pirkko Pitkäsän (2006) huomioon kulttuurien liiallisestakin erottamisesta, joka voi johtaa mielikuviin kulttuuriryhmistä ”piirrelaatikkoina” (Martikainen, Sintonen

& Pitkänen 2006, 14). Luvussa 3.3 viittasin myös Annika Forsanderiin (2001), jonka mielestä kulttuurien erilaisuuden lokerointi voi tuottaa kliseisiä oletuksia etnisistä vähemmistöistä (Forsander 2001, 44). Tässä tapauksessa kulttuurien erilaisuus ei kuitenkaan näyttäyty aivan Martikaisen ym. tai Forsanderin kuvaamalla tavalla. Tärkeä syy tähän on diskurssissa korostuva sosiaalisiin kohtaamisiin liittyvä puhe: *”Varmaan kaikille se oli semmonen kulttuurikokemus myös, et täyty joka päivä kommunikoida ja niihin tilanteisiin meni enemmän aikaa”* (Haastateltava 4). Siksi eri kulttuurien kohtaamiset eivät jääneet leireillä vain näkyvien piirteiden tarkastelun tasolle eivätkä esimerkiksi kielivaikeudet muodostuneet ylitsepääsemättömiksi esteiksi:

”Jos siihen ihmiseen pääsee tutustumaan itteensä, ni se kumminki löytyy ihan semmone helposti ymmärrettävä inhimillinen puoli sieltä takaa sitte, että kun nopeesti kohtaa jonkun, ni mikä jää silloin piiloon.” (Haastateltava 5)

Toiminnan keskeisenä osana oli siis eri kulttuuriryhmien sosiaalinen vuorovaikutus. Sosiaalisten kohtaamisten ja vuorovaikutuksen kautta sekä ohjaajien että leiriläisten oli mahdollista tutustua toisiinsa kulttuuriensa edustajina ja siten myös oppia uutta. Anne Birgitta Pessin (2011) mukaan tällainen toiminta kohtaamisen ja välittämisen puolesta ilmentää vapaaehtoistoiminnan merkitystä sosiaalisen vuorovaikutuksen edistämisen kanavana. Sitä vapaaehtoistoiminta auttaa ylläpitämään erityisesti sosiaalista pääomaa. (Pessi 2011; 183, 185.) Koska vuorovaikutus koettiin tärkeäksi osaksi leirielämää, tämän diskurssin sisällä myös leireillä koetut ongelmat olivat juuri sosiaaliseen kanssakäymiseen tai tiedonkulkuun liittyviä. Esimerkiksi haastateltava 4 pohti, millaisia asioita hänen olisi ollut hyvä tietää tai osata ennen osallistumistaan monikulttuurisille perheleireille:

”Ehkä jonku verran enemmän ois voinu tavallaan siitä kohtaamisesta tai semmosta -- just ongelmatilanteesta tai sit et, miten käsitellä ristiriitoja, et semmosta vuorovaikutus ehkä siihen liittyen. Et paljon just käytiin menetelmii ja semmosta tietoo ja sääntöjä ja ohjelmaa läpi, mut myös sellasta, miten toimia tietyissä tilanteissa ja kohdata jonkunlainen ihminen ehkä semmosta ois voinu olla.” (Haastateltava 4)

Erilaisuuden huomioimisessa on siis selkeästi kyse kulttuurisesta diskurssista. Kun haastateltavat nostivat kulttuurisia eroja esille, he identifioituivat suomalaiseen kulttuuriin, jota

he sitten vertasivat puheissaan muunmaalaisiksi mieltämiinsä kulttuureihin. Siten myös suomalaisuuteen liitetyt itsestäänselvyydet korostuvat diskurssissa. Esimerkiksi leiritoinnalle annettiin tässä kulttuurisia merkityksiä: ohjelmaan kuuluneet aktiviteetit, kuten soutaminen tai uiminen nähtiin kulttuurisesti perinteisinä suomalaiseseen kesään ja leiritointiin kuuluvina osina, joissa ei suomalaisille ”mitään erityistä oo, että tätähän sitä on tehty vuosikausia” (Haastateltava 2).

”Se oli musta yllättävää, että ne hirveen nopeesti oppi sen, miten soudetaan ku mä ajattelin, et eihän ne ku eihän ne oo suomalaisia niin opi, mut että -- kummasti ne tajuu, et siel täytyykin istua hiljaa ja nätisti.” (Haastateltava 3)

”He välillä ihmetteli suomalaisia tai meidän käyttäytymistä ja meidän yhteiskuntaa. Joskus käytiin keskustelua siitä, että minkä takii suomalaiset ja nuoret naiset hankkii niin myöhään lapsia ja miks pitää kouluttautua ensin.” (Haastateltava 4)

Näin vapaaehtoinen esiintyminen tässä diskurssissa kulttuurinsa edustajana ja identiteetti on siis vahvasti kulttuurinen: ”me” merkitsee ”suomalaisia”. Ryhmäidentiteetti näyttäytyy kulttuurikäsityksen mukaisesti melko pysyvänä, ja kulttuurista ryhmää määrittelevät piirteet ovat vakaita. Sari Pietikäinen, Hannele Dufva ja Sirkka Laihiala-Kankainen (2002) kuvaavat tätä näkökulmaa essentialistiseksi lähestymistavaksi, jonka mukaan ryhmän jäsenet jakavat yhteiset tunnusmerkit, kuten kielen ja yhteisen menneisyyden (Pietikäinen, Dufva & Laihiala-Kankainen 2002, 11). Stuart Hall (1999) muistuttaa silti, että myös kansallinen kulttuuri on diskurssi: siinä rakennetut merkitykset suuntaavat ja järjestävät sekä ihmisten käsityksiä itsestään että heidän toimintaansa (Hall 1999, 47). Niinpä on hyvä muistaa, että määritellesään itsensä suomalaisiksi haastateltavat samalla representoivat sosiaalista identiteettiään ja kansallista kulttuuria, kuten suomalaisuuteen liitettyjä käsityksiä soutamisesta tai kouluttautumisesta suhteessa perheen perustamiseen.

John Fiske (2003) huomauttaa, että ”toiseksi tekeminen” (engl. *othering*) on yksi olennaisimmista representaation strategioista, johon liittyy sekä diskursiivista että materiaalista valtaa (Fiske 2003, 135). Tässä diskurssissa ”toinen” käsittää muut kulttuuriryhmät. Haastateltavien puheissa ”meidän” ja ”muiden” välinen suhde nähdään molemminpuolisena ja tasavertaisena vuorovaikutuksena, jossa osapuolet tutustuvat toistensa kulttuureihin. Koska

kulttuuriset identiteetit nähdään tässä tapauksessa melko pysyvinä, niihin ei myöskään ole tarkoitus vaikuttaa. Esimerkiksi haastateltava 6 tarkastelee uskontoon liittyviä tapoja osana yksilön identiteettiä:

”Niillä on ne omat [tavat] ja ne on vaan hyväksyttävä, koska se on heidän tärkeitä juttuja, meille voi olla joku muu taas tärkeä juttu. Tavallaan heidän ehdoillahan me tehdään sitä, että ei me nyt sitte ruveta väkisin tyrkyttää heille sianlihaa tai jotain muuta yrittää muuttaa heidän tämmöstä identiteettiä, että se kuuluu heidän omiin, se on heidän itse päätettävissä. Ei sitä voi niin tyrkyttää mitään muuta juttua siihen, että ei se oo meidän asia.” (Haastateltava 6)

Koska diskurssianalyyseissa nähdään, että haastateltavat tuottavat puheillaan sosiaalista todellisuutta, erilaisuuden huomioimisen diskurssin kielen käytön mikrotasoa voidaan tarkastella suhteessa yhteiskunnan makrotasoon. Kuten Petri Hautaniemikin sanoo, monikulttuurisuuteen liitetään myös poliittisia käsityksiä esimerkiksi demokratiasta ja kansalaisoikeuksista, jolloin keskustelua käydään hänen mukaansa kulttuurisen erityiskohtelun ja kansallisen yleispätevyyden välillä (Hautaniemi 2001, 29–30).

Erilaisuuden huomioiminen heijastaa aiemmin luvussa 3.3.2 viittaamaani Charles Taylorin (1994) käyttämään käsitteeseen kulttuurien tunnustamisesta, jonka mukaan ihmisten tasa-arvoisen kohtelun tulisi perustua yhteiskunnalliseen yksilöllisyyden tunnustamiseen (Taylor 1994, 43). Erilaisuuden huomioimisen diskurssissa etnisesti kulttuurisia erilaisuuksia kuvattiin ihmisten identiteetteihin liittyvinä tärkeinä ominaisuuksina. Siten monikulttuurisuuteen sisältyy ajatus, *”että ei oo sellasta yhtä totuutta tai että annetaan mahdollisuus tällaseen vuorovaikutukseen ja tunnustetaan ne kaikki erilaiset”* (Haastateltava 4). Haastateltavien puheissa esiintyi myös kuvaus monikulttuurisuudesta rikkautena.

Ulf Hannerz (2003) kuitenkin huomauttaa, että koska kulttuureja koskevan ymmärryksen tulisi olla vuorovaikutteista, niin myös kulttuurierojen mukanaan tuomat erilaiset ongelmat pitäisi tunnustaa. Hän varoittaa, että jos kulttuurista moninaisuutta ylistetään korostamalla kulttuurien esteettisiä merkityksiä, monikulttuurisuus saatetaan kokea enemmän erilaisiksi performansseiksi, joista nautitaan etäältä. Siispä monimuotoisuus pitäisi nähdä aktiivisena, jatkuvana ja ajoittain ongelmallisenakin toinen toiselta omaksumisena. (Hannerz 2003,

229.) Haastateltavat käsittelivät puheissaan myös sellaisia kulttuurisiksi mieltämiään ominaisuuksia, joista he eivät itse pitäneet. Tällaisia olivat esimerkiksi jotkut arvot tai tavat: ”*Semmosia käytöstapoja, joista mä en ite pidä ja jonka seurassa mä en viihdy, et miks mä nyt sitä kiistäsin, että näin se vaan on*” (Haastateltava 7). Haastateltava 7 näkee kommentissaan rikkovansa yleisesti kannatettuna pitämänsä kulttuurista normia, jossa kaikki erilaiset tavat otetaan vastaan positiivisena rikkautena. Erilaisuuteen liittyy silti myös suvaitsevaisuus, vaikka kaikesta ei oltaisi samaa mieltä.

”Erilaiset tavat ja kulttuurit [ovat] mielenkiintoisia, vaikka niissä olis paljon sellasia asioita, mitä ei itte pidä hyvänä eikä edes hyväksyttävänä, mutta ois mielenkiintonen tietää.” (Haastateltava 5)

Amy Gutmann (1994) huomauttaakin, että monikulttuurisen yhteiskunnan on sisällettävä kunnioitettavia moraalisia erimielisyyksiä, jotka mahdollistavat omien näkemysten puolustamisen eri mieltä oleville ihmisille, koska siten erilaisuuksista voidaan oppia. Keskinäinen kunnioitus vaatii sellaisia neuvoteltavia hyveitä, kuten halukkuutta ja kykyä artikuloida erimielisyyksiä, puolustaa niitä muille, erottaa kunnioitettavat ja epäkunnioitettavat ristiriidat sekä olla avoimia muuttamaan mieltä hyvin perustellusta kritiikistä. (Gutmann 1994; 22, 24.) Monikulttuurinen leiritoiminta yleisesti koettiin hyvänä keinona poistaa vääriä käsityksiä ja luuloja eri kulttuuriryhmistä.

”Kyllähän suomalaisissa vielä törmää näihin iha hirvittäviin rasistisiin käsityksiin. -- Sitte aina miettii sitä, että mistäköhän ne kaikki kumpuaa niittenki ajatukset -- et niillehän tekis oikee hyvää mennä tälläselle leirille vähän niinku silmät avartuisivat.” (Haastateltava 3)

Karmela Liebkindin (2000) mukaan tasapainoisesti kehittyvässä yhteiskunnassa etnisten ryhmittymien väliset suhteet voivat olla hyvät, jos ryhmät ovat sosiaalisesti ja taloudellisesti tasa-arvoisessa asemassa, jolloin ne voivat kehittää ja ylläpitää omaa kulttuuriaan. Tällainen kehitys riippuu sekä asenteellisesta ilmapiiristä että sitä vastaavasta vähemmistöpolitiikasta yhteiskunnassa. Molempiin voidaan Liebkindin mukaan vaikuttaa tiedon lisäämisellä. (Liebkind 2000, 9.) Tähän viittaa myös muun muassa yllä oleva haastateluote. Lisäksi motiivinsa yhteydessä osa haastateltavista ilmaisi tavoitteensa kulttuureita koskevan tiedon ja tietoisuuden lisäämisestä sekä lasten kasvattamisesta suvaitsevaan ja

solidaariseen yhteiskuntaan. Myös Briitta Koskiahon (2001) mielestä kansalaisten tietoinen yhteiskunnallinen toiminta saa aikaan kollektiivisia seurauksia (Koskiahon 2001, 33).

”Yritän aina miettiä, et mitä mä ajattelen ihmisistä ja tälle, että tavallaan pystyy sitten muokkaanki niitä omia asenteita.” (Haastateltava 1)

Haastateltavien puheessa erilaisuuden huomioimiseen painottuva diskurssi representoi siis vapaaehtoisen sosiaalista identiteettiä kulttuurisena toimijana monikulttuurisella perheleirillä. Toiminnassa korostetaan kulttuurisia erilaisuuksia ja niiden tunnustamista, mikä heijastaa haastateltavien näkemyksiä myös laajemmin yhteiskunnan kulttuurisesta tilasta. Toiminnan nähdään luovan tietoisuutta ja antavan tietoa eri kulttuuriryhmistä. Tämä voi johtaa hyväksyvään ja molemmin puolin suvaitsevaan ilmapiiriin, joka tuottaa yhteisöllisyyttä ja sosiaaliseen pääomaan keskeisesti liittyvää luottamusta.

”Leirien lopussa oli jotenki sellanen tosi yhteisöllinen fiilis, vaikka ei tietysti tunnettu toisiamme täydellisesti, mutta siellä oli luotu sellanen hyväksyvä ilmapiiri koko siinä porukassa.” (Haastateltava 4)

Erilaisuuden huomioimisen diskurssi liittyykin toiseen, yhteisöllisyyden luomisen diskurssiin yllä olevassa haastatteluoitteessa mainitun yhteisöllisyyden kokemisen kautta. Yhteisöllisyyden luomista korostava diskurssi on kuitenkin tehtäväkeskeisempi, jossa vapaaehtoisen tavoitteena on luoda leiriläisille yhteinen ja onnistunut leirikokemus. Keskityn siis seuraavaksi tähän tarkemmin.

6.2 Yhteisöllisyyden luominen

Yhteisöllisyyden luomiseksi nimeämälläni diskurssilla kuvaan haastatteluissa esiin nousseita, monikulttuuristen perheleirien toimintaan ja tehtäväkeskeisyyteen liittyviä selontekoja. Haastateltavat kuvailivat tässä tapauksessa toimintaan liittyneitä tehtäviä ja niiden taustalla olevaa auttamisen eetosta. Leiriläisille haluttiin luoda hyvä ja yhteinen kokemus perheleireistä. Diskurssi eroaa edellisestä selvästi sillä, että tässä haastateltavien puheissa ei korosteta toiminnan kulttuurisia merkityksiä, vaan huomio kiinnitetään vapaaehtoisten tehtäviin ja leiriläisten sosiaaliseen kokemukseen. Laajemmin haastateltavat pohtivat maa-

hanmuuttajien asemaa sekä mahdollisia sosiaalisia ongelmia Suomessa, mikä heijastui myös haastateltavien näkemyksiin vapaaehtoisen roolista leireillä.

Yhteisöllisyyden luomisen diskurssi painottaa käytännön toimintaa ja leirin sujuvuutta. Kuten luvussa 5.5 todettiin, haastateltavat korostivat onnistuneen ja sujuvan leirin tärkeyttä, jossa keskeistä on yhdessäolo, rentoutuminen ja uusien ihmisten tapaaminen. Tässä diskurssissa haastateltavat suhtautuvat vapaaehtoistoimintaan tehtäväkeskeisemmin kuin edellisessä diskurssissa: vapaaehtoisten tehtävänä on luoda leiriläisille mukava ja yhteiseksi koettu leirielämys. Käytännössä tämä kuvataan erilaisten vastuutehtävien kautta, joita ovat muun muassa uimavalvonta tai leiriohjelman organisointiin liittyvät tehtävät. Diskurssissa näkyy Leena Kurjen (2001) kuvaama rationaalisen toiminnan taso, jossa toiminta keskittyy sen teknisiin tavoitteisiin (Kurki 2001, 83).

”Hirveen tärkeetähän se, ku ajattelee näitä leiriläisiä, niin on antaa mahdollisuuksia myöskin tämmöseen vapaa-ajan viettoon, kun ajattelee joitain perheitä, joissa on tiukka taloudellinen tilanne ja paljon lapsia ja äidit saattaa olla hyvinkin väsyneitä ja että se ainakin tuli esille, että tosi kiva kun on aikaa myöskin rentoutua.” (Haastateltava 2)

”Olin kyllä vähä yrittäny sitä viestittää, millai mun mielestä luontoo tai eläimiä pitäis kohdella ja niihin suhtautua, mutta kai se suurin anti nyt on lähinnä siinä, että sitte vietin aikaa niiden lasten kanssa ja pelasin jalkapalloa.” (Haastateltava 5)

Toiminnan taustalla on voinut olla erilaisia arvoja tai tavoitteita, mutta ohjelmassa tärkeintä oli keskittyä käytännön toimintaan leiriläisten ehdolla. Tässä diskurssissa toiminta kohdistuu erityisesti leiriläisiin, kun taas ensimmäinen diskurssi kuvasti enemmän vastavuoroista näkökulmaa. Lisäksi tässä keskitytään leirien toiminnallisuuteen: ohjelman järjestäminen oli vapaaehtoisille ensisijaista ja sillä pyrittiin innostamaan ja tuomaan leiriläisiä yhteiseen toimintaan, jonka kautta perheet voivat tutustua toisiinsa. Kun ensimmäinen diskurssi tarkastelee leiriohjelmia kulttuuristen merkitysten kautta, tässä korostuu toiminnan pyrkimys yhdessäoloon ja yleiseen viihtyvyyteen.

”Mä aattelin, että ei ihmiset välttämättä haluis osallistuu kaikkiin juttuihin, mitä on suunniteltu tai vois suhtautuu epäilevästi jotenki asioihin ja päiväohjelmaan ja että heidän omat tavat saattais häiritä sitä leiriohjelmaa tai jotenki vaikuttaa, mut kuitenkin sit yllätyin positiivisesti siinä mielessä, että kaikki oli mukana aina ja sillä kulttuuritaustalla ei ollu mitään vaikutusta niihin, miten pysty osallistumaan asioihin.” (Haastateltava 4)

Organisoitu, yhteinen toiminta ilmenee siis tässä diskurssissa tärkeänä osana leirejä. Siten myös haastateltavien esiin nostamat ongelmat liittyivät esimerkiksi tilanteisiin, jotka vaikuttivat negatiivisesti leirien yleiseen tunnelmaan tai viihtyvyyteen. Tällainen tilanne oli muun muassa se, kun jotakuta ei saatu mukaan yhteiseen toimintaan. Tällaiset asiat vaikuttivat vapaaehtoisten kokemuksiin onnistumisestaan toiminnassa, mutta taustalla oli myös huoli leiriläisten hyvinvoinnista.

”Jos jotain ei saada oikeen koko viikkona mukaan, et se tuntuu silleen tosi pahalle, että mikä on. -- Isä jäi sinne huoneeseensa ja se oli hirveen väsyny ja kaikkee, mut mää sain ne mukaan.” (Haastateltava 8)

”Siit tuli semmosia ikäviä tilanteita, ku kuitenkin meiän pitäis luoda semmonen ilmapiiri, että kaikilla on hyvä olla siellä leirillä ja siel oli turvallista, niin yks poika löi kivellä jotain päähän.” (Haastateltava 7)

Yhteisöllisyyden diskurssissa korostuu myös haastateltavien kokemukset vapaaehtoisten vastuusta järjestää onnistunut leiri perheille. Tähän liittyy esimerkiksi erilaisista säännöistä kiinni pitäminen, joista uimavalvontaan liittyneet säännöt nousivat selkeimmin esille. Siten yhteisöllisyyden luomisen diskurssissa haastateltavat representoivat sosiaalista identiteettiään työn kautta: toimintaa tehdään perheille ja heidän viihtyvyyttään varten. Tätä kuvasi esimerkiksi itsensä määrittäminen osaksi ”henkilökuntaa”. Konkreettinen toiminta jonkun asian puolesta myös palkitsee, ”koska siinä tulee niin paljon hyvää mieltä itelle ja sille toiselle” (Haastateltava 6). Reino Hjerppekin (2005) mainitsee, että positiivinen vuorovaihtus yhteisössä lisää ihmisten hyvinvointia jo itsessään (Hjerppe 2005, 118).

Niinpä tässä diskurssissa kuvastuu auttamisen eetos. Anne Birgitta Yeungin (2002) mukaan tämä eetos ilmentää piirteitä suomalaisten yleisimmästä vapaaehtoistoiminnan motii-

vista eli halusta auttaa. Hän lisää, että sosiaaliset tekijät nousevat vapaaehtoistoiminnassa todennäköisesti tärkeämmiksi vaikuttimiksi, mitä pidempään toimintaa jatketaan. Tällä hän tarkoittaa muun muassa uusien sosiaalisten kontaktien saamista, jotka palkitsevat ja sitouttavat toimintaan. (Yeung 2002; 22, 60.) Haastateltavien sosiaalisen toiminnan tärkeyttä korostaa myös luvussa 3.2.1 viittaamani Pekka Mäkelän ja Floora Ruokosen (2005) kuvaus sosiaalisesta pääomasta, joka muun muassa edistää yhteiskunnallisten ryhmien sekä yksilöiden välistä yhteistyötä ja kehittää sosiaalista tukea yhteisöissä. Nämä lisäävät tiedonkulkua ja luottamusta yhteiskunnassa parantaen sen toimintakykyä. (Mäkelä & Ruokonen 2005, 21.)

Haastateltavien puheissa ilmeni myös vapaaehtoisen merkitys sosiaalisena tukena: ”*Siis se että niit kuuntelee. Eihän meiän tartte kysellä kauheesti, mut jos ne kertoo jotain, niin ne hän kertoo sen sitte omasta halustaa*” (Haastateltava 3). Käytännön toiminnan taustalla vapaaehtoiset saattoivat kohdata ja käsitellä laajemmin perheiden vaikeitakin elämänkokemuksia. Jotkut perheet olivat vasta saapuneet Suomeen, minkä vuoksi leireillä käsiteltiin myös monia arkeen ja työhön liittyviä kysymyksiä. Niinpä yhteisöllisyyden luominen on yhteiskunnallinen diskurssi, sillä leiritoiminnan käytännön ohella haastateltavat pohtivat muun muassa maahanmuuttajien tilannetta sekä näiden mahdollisia sosioekonomisia ongelmia Suomessa. Siten haastateltavien pohdinta laajeni koskemaan julkisten palvelujen ja instituutioiden tehtäviä suomalaisessa yhteiskunnassa sekä sitä, millainen rooli vapaaehtoisella on leireillä. Haastateltavat rakentavat tässä diskurssissa itselleen tilannekohtaisia kielellisiä toimijuuksia, kuten neuvojan ja tukijan toimijuuksia, jotka Sari Pietikäisen ja Anne Mäntynen (2009) mukaan muokkaavat sitten heidän sosiaalisia roolejaan (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 34).

”Kyllä sitä pitää varautua siihen, että jos ajattelee ihmisiä, jotka tulee jostakin maasta, jossa on sodittu ja siellä on ollu paljon väkivaltaa, just syntyy semmonen suhde esimerkiks jonkun äidin kanssa, niin saattaa kuulla aika järkyttäviä asioita ihmisten taustoista, mut siinäkin mielessä se on ihan hyvä, siellä leirillä on aina ollukin semmosta tilaa sit yhdessä vapaaehtosten ja johtajien kanssa keskustella niistä asioista ja miettiä yhdessä, et miten esimerkiks tätä ihmistä vois jeesata ja mikä se oma rooli vapaaehtosella siinä on.” (Haastateltava 2)

Toisin kuin ensimmäisessä diskurssissa, tässä leiriläisiä eli maahanmuuttajaperheitä ei tarkastella kulttuuriensa edustajina. Jukka Törrönen (2010) toteaa, että kun identiteettiä katsotaan yhteiskunnallisesta näkökulmasta, haastatteluissa esitetyt subjektiasemat viittaavat yhteiskunnan poliittisiin, taloudellisiin ja materiaalsiin toimintoihin eivätkä siis esimerkiksi kulttuuriin (Törrönen 2010, 184). Diskurssi heijastaa myös Steven C. Rockefellerin (1994) näkemystä siitä, että yksilön etninen identiteetti ei ole hänelle ensisijainen, vaan demokraattisesta näkökulmasta kaikki ihmiset ovat tasa-arvoisia universaalien ihmisyytensä perusteella (Rockefeller 1994, 88).

Koska leireillä olevia perheitä ei tarkastella heidän kulttuuristen identiteettiensä perusteella, haastateltavien puhe näyttää viittaavan Amy Gutmannin (1994) kuvaukseen liberalistisesta ajattelutavasta, josta mainitsin luvussa 3.3.2. Tästä näkökulmasta kansalaisten tasa-arvoinen kohtelu taataan julkisten instituutioiden puolueettomuudella ja persoonattomuudella, jolloin tasa-arvo perustuu kansalaisten yhteisiin ominaisuuksiin, kuten toimeentulon ja terveydenhuollon tarpeisiin. (Gutmann 1994, 4.) Haastatteluissa pohdittiin myös vapaaehtoisten mahdollista tarvetta lisätä omaa tietoaan yhteiskunnan rakenteista ja politiikasta suhteessa maahanmuuttajien elämään: ”*Oli muistaakseni ajatusta, et joskus vois järjestää jotain koulutuspäivää, missä kerrottas vähän enemmän siitä suomen ulkomaalaispolitiikasta ja käytännöstä*” (Haastateltava 5).

”Ois hirveen mielenkiintoista mieltä sitä, että miten me tai miten Parasta Lapsille ry:ssä vois jotenki ehkä kehittää niitä semmosia linkkejä muihin organisaatioihin ja muihin palveluihin -- Nii no sit siinä liikutaan just siinä rajamailla, et mikä on sen vapaaehtosen rooli ja jotta siitä vapaaehtostyöstä ei tulis liian rankkaa sille. Mut onhan se aika vaikeeta, kun kumminkin aika intensiivisesti ollaan yhdessä viikon verran niitten vanhempienkin kanssa ja ihmiset alkaa purkaa omia juttujaan, niin eihän sitä voi sanoa silleen, et nyt heippa, et mä en halua kuulla enää yhtään mitään. Et se tuntuu aika ikävältä, jos se jää ihan vaan semmosen voivottelun tasolle, et ei oo tarjota mitään. Et siinä mielessä hirveen tärkeätä, että ne leirin johtajat on aika tietosii tämmösisistä asioista ja pystyy sit myöski ottaan sen vastuun pois vapaaehtosen harteilta.” (Haastateltava 2)

Tässä onkin hyvä huomata, että Parasta Lapsille ry:n toiminnan tarkoituksena ei ole korvata tai täydentää julkisia palveluja (Vapaaehtoisena Parasta Lapsille -perheessä 2011, 9). Vapaaehtoinen ei siten voi ottaa vastuuta leiriläisten ongelmien hoitamisesta. Haastatteluissa monet haastateltavat käsittelivätkin joitain ristiriitoja vapaaehtoisen roolista tukea leiriläistä ja toisaalta olla ottamatta vastuuta.

”Olen mä jonku verran auttanu, et kannattaa teidän kysyä sitä ja sitä, mut en minä taas oo ottanu, ku heillä on kuitenkin ne verkostot ja ei tartte semmosta viranomaseen asemaa ottaa.” (Haastateltava 8)

Haastateltavat korostavat puheissaan, ettei vapaaehtoinen voi ottaa esimerkiksi terapeutin tai sosiaaliviranomaisen roolia. Ristiriita vapaaehtoisen tehtävistä suhteessa tämän omaan leirikokemukseen lomana olikin yksi ristiriita, jota haastatteluissa käsiteltiin. Viimeisenä tarkastelenkin kokemuksen jakamisen diskurssia, jossa painotetaan monikulttuuristen perheleirien merkitystä vapaaehtoisille lomana ja vapaa-ajan viettönä.

6.3 Kokemuksen jakaminen

Haastatteluissa vapaaehtoistoimintaa ei pidetty ainoastaan työnä, vaan haastateltavat kuvasivat toimintaa myös kokemuksena, jossa opitaan uusia asioita, osallistutaan peleihin ja leikkeihin sekä saadaan uusia ystäviä. Kokemuksen jakamisen diskurssi keskittyy haastateltavien puheissa esiintyneisiin kuvauksiin kokemuksen saamisesta ja jakamisesta muiden osallistujien kanssa. Heille leiri oli samalla tavalla mahdollisuus virkistymiseen ja lomailuun kuin leireille tulleille perheille.

Kokemuksen jakamisen diskurssi eroaa selvästi yhteisöllisyyden luomisen diskurssista siinä, että kun edellisessä korostettiin vapaaehtoistoiminnan työn luonnetta, tässä haastateltavien puheessa ilmennetään sen antia sekä harrastuksen ja vapaa-ajan merkitystä vapaaehtoistoimijan omassa elämässä. Vaikka edellisessä diskurssissa korostui vapaaehtoistoiminnan tehtäväkeskeisyys, se koettiin silti myös antoisaksi toimijalle itselleen. Tässä korostuu toiminnan anti sen vapaa-aikaan ja lomaan liittyvässä merkityksessä. Leireille tultiin siis myös itse viettämään aikaa; uimaan, saunomaan, viettämään lomaa luonnon keskelle ja tapaamaan uusia ihmisiä. Niille, joille vapaaehtoistoiminta oli keino päästä hetkeksi pois

omasta arjesta, leirien toiminnallisuus ja jatkuva tekeminen olivat hyviä keinoja saada ajatukset irti muista asioista. Kuten mainitsin luvussa 5.4, vapaaehtoistoiminnan kautta vapaaehtoiset pääsivät lisäksi tekemään asioita, joihin ei esimerkiksi töissä olisi ollut mahdollisuutta.

”Se on ollu mullekin tavallaan erilainen viikko. Se on katkassu munki elämää ja sitä arkea. -- Mä oon siis tosi hyvällä mielellä, vaikka joski aika väsyneenäki välillä. -- Ku mä oon saanu toimeentulon kerta, ni se on vaan antanu muulla tavalla sitte.” (Haastateltava 8)

”Me pantiin jotku hirveet kuteet sieltä varastosta sadetakit ja kauheet hatut päälle ja esitettiin se näytelmänä. -- Mä muistan, ku me sit tehti meil oli nii hauskaa sit tehdä -- ja iha hauska, ku ne tuli sitte ne muut mukaa, joku laulo siel reunalla ja meitä oli vielä ohjaajat mentii letkajenkkaan.” (Haastateltava 3)

Kuten aiemmin motiiveissakin, tässä diskurssissa haastateltavat korostavat vapaaehtoistoiminnan kautta saatuja yksilöllisiä kokemuksia. Anne Birgitta Yeungin (2002) mukaan ihmisten suhtautuminen vapaaehtoistoimintaan henkilökohtaisena projektina kuvaa postmodernin ajan individualistista eetosta (Yeung 2002, 37). Haastateltaville oli siis oleellista voida erottautua välillä ohjaajan työstä ja nauttia leireihin kuuluvasta vapaasta oleilusta niin kuin muutkin leiriläiset.

”Mut hirveen vapaita oli ne leirit mun mielestä ohjaajalleki, että ei ollu sillä tavalla -- ei ollu semmone olo, et koko ajan pitää olla tekemässä jotaki vaan et se oli myös meille sitte semmosta yhdessäoloa ja keskustelua ja vapaa-aikaa.” (Haastateltava 1)

Vapaa-ajan erottaminen työstä ei kuitenkaan ollut aina selkeää, mikä ilmeni haastateltavien ristiriitaisina käsityksinä siitä, mitä kulloinkin voi ja ei voi tehdä. Kokemuksen jakamisen diskurssi eroaa siis edellisestä, yhteisöllisyyden luomisen diskurssista selkeimmin siinä, millä tavalla työn ja vapaa-ajan merkitystä painotetaan. Ajankäytön jakamisen vaikeus ilmensi tässä tapauksessa vapaaehtoistoiminnan erityistä luonnetta: viikon kestävä leiri koettiin intensiiviseksi yhdessäoloajaksi.

”Ku sitä mieltä, et ollaanks me tavallaan ihan koko ajan töissä vai onks meil sit joku vapaa-aika ja jos on töissä, ni jos täältä nyt heittäytyy sinne makoilee nurmikolle, ni onks se pahasta -- ja sitte ku kuitenkin, kun ei ollu palkkatyössä, ni sit välillä tuntuu, et minkäs takia mä nyt tässä stressaan, kun mä oon täällä vapaaehtosena, että ehkä sitä vois vähän pohtia ja määritellä sitä vapaaehtosen roolia.” (Haastateltava 7)

Tässä diskurssissa haastateltavat pohtivat vapaaehtoisen roolia ja toiminnan rajoja. Viikon kestäväällä leirillä työajat eivät välttämättä ole yhtä selkeitä kuin esimerkiksi sellaisessa vapaaehtoistyössä, jossa toiminta rajoitetaan tarkemmin vaikka pariin tuntiin viikossa. Kaisli Syrjänenkin (2003) sanoo, että vapaaehtoistoiminnan rajattomuus verrattuna työelämään voi tehdä vapaaehtoistyön jatkuvuuden haasteelliseksi ja voi vaikuttaa myös vapaaehtoistoimijan jaksamiseen. Vapaaehtoistoiminnassa ei välttämättä ole rajattu selkeästi työaikoja tai toimenkuvia eivätkä taloudelliset toimintaedellytykset tai tavoitteetkaan ole aina selviä. (Syrjänen 2003, 33.) Toiseksi tässä diskurssissa pohdittiin vastuuseen liittyviä rajoja, kuten edellisessäkin diskurssissa tuli ilmi. Toisaalta haluttiin irrottautua esimerkiksi terapeutin tai muun viranomaisen roolista, mutta ennen kaikkea oli tärkeää erottaa välillä vapaaehtoistoiminta yleensä työhön liitettävistä huolista ja vastuusta.

”Mää ajattelen, että jos mä oisin ollu sen leirin johtaja, ni mä oisin halunnu ottaa sen asian jotenki, mut sit siinä oli vähän semmonenki, ku mä aattelin, että mä en nyt kuitenkaa oo töissä, että enhän mä nyt haluu sellasta opettajan roolia ottaa kuitenkaa tässä, et jotenki kuitenkin sitte yritti vähän sillee, että no kai tää nyt tässä sit jotenki menee, että luovitaan nyt vaan.” (Haastateltava 7)

Kokemuksen jakamiseen liittyvä individualismin eetos heijastaa Sari Pietikäisen, Hannele Dufvan ja Sirkka Laihiala-Kankaisen (2002) kuvaamaa ei-essentialistista näkemystä identiteetistä. Se nähdään joustavana ja muuttavana, jolloin myös ryhmässä voi esiintyä monimuotoisia identiteettejä. (Pietikäinen, Dufva & Laihiala-Kankainen 2002, 12.) Myös tässä aineistossa haastateltavat ovat nostaneet esiin erilaisia ja osin ristiriitaisiakin käsityksiä sosiaalisesta identiteetistään.

Tuomas Martikainen, Teppo Sintonen ja Pirkko Pitkänen (2006) huomauttavatkin, että monikulttuurisia yhteiskuntia on yhä enemmän tarkasteltu erilaisiin identiteetteihin liittyvien peruskysymysten kautta eikä niinkään eri kulttuuriryhmien ominaisuuksien perusteella. Silloin yhteiskunnan voidaan katsoa koostuvan monimuotoisemmista identiteeteistä, joissa olennaista on ryhmiin yhdistyminen tai niistä erottautuminen merkitysneuvottelujen kautta. (Martikainen, Sintonen & Pitkänen 2006, 15.) Tässä diskurssissa leiriläisiä tai itseä ei tarkasteltukaan kulttuuriensa edustajina vaan yhteisen leirielämyksen jakavina yksilöinä:

”Ne luulee, et suomalaiset on tämmösiä ku minä, mut se ei kyl pidä paikkansa.” (Haastateltava 8)

Haastateltava 8 korostaa tässä omaa henkilökohtaista identiteettiään. Sosiaalinen identiteetti on yhdistänyt hänet joko suomalaisiin tai muihin ”työntekijöihin” aiemmin tässä tutkielmassa, mutta henkilökohtaisen identiteetin kautta hän erottautuu niistä. Myös muut haastateltavat ilmaisivat muun muassa suomalaisuutensa lisäksi muitakin identiteettejä, joita olivat esimerkiksi äiti, opiskelija tai paluumuuttaja. Erilaiset identiteetit kulkivat toiminnassa mukana eikä monikulttuurisilla perheleireillä ”*tarvinnu olla missään muotissa*” (Haastateltava 4).

Myös Paul Dekker ja Loek Halman (2003) korostavat, että individualisoituminen on vaikuttanut merkittävästi vapaaehtoisuuteen, jossa heijastuu vapaaehtoistoimijan arvot, uskomusjärjestelmät sekä normit (Dekker & Halman 2003; 6, 8). Laajemmin haastateltavien pohdinta vapaaehtoisen työnkuvasta ja erilaisista rooleista ilmentävät siten individualisoiutumiseen liittyvää muutosta. Jokaisella on omia henkilökohtaisempia syitä osallistua toimintaan ja pysyä siinä mukana. Kävin luvussa 3.2.2 läpi Syrjäsen määrittämiä erilaisia tyyppisiä ja tapoja tehdä vapaaehtoistyötä. Hän sanoo, että vapaaehtoistoiminta onkin kokonaisuus, johon vaikuttaa paitsi toiminnan tavoitteet ja toimintaedellytykset, myös vapaaehtoistoimijan elämäntilanne ja arvot. (Syrjänen 2003, 33–34.)

Olen nyt tarkastellut tutkielmassani kahdeksan vapaaehtoistoimijan kokemuksia Parasta Lapsille ry:n monikulttuurisista perheleireistä. Perehdyin haastatteluista koostuneeseen aineistoon ensin teemojen avulla ja sen jälkeen tarkemmin diskurssianalyysin keinoin. Viimeisessä luvussa teen yhteenvedon tutkielman tuloksista ja pohdin sen antia.

7 YHTEENVETO

Vesa Puurosen (2007) mukaan yhteiskuntatieteissä on tutkittu viime aikoina kulttuuria ja erityisesti siihen liittyviä merkitysjärjestelmiä, kielellisiä ilmaisuja sekä ihmisten merkityksellistä toimintaa (Puuronen 2007, 101–102). Olen tässä tutkielmassa keskittynyt tarkastelemaan juuri tällaisia kielellä tuotettuja kulttuurisia merkityksiä; olen selvittänyt vapaaehtoisten kokemuksia Parasta Lapsille ry:n monikulttuurisista perheleireistä. Tutkielmani tehtävänä on ollut kuvata, millaisilla selonteoilla Parasta Lapsille ry:n monikulttuurisille perheleireille osallistuneet vapaaehtoistyöntekijät tekevät ymmärrettäväksi toimintaansa leireillä.

Olen analysoinut teemahaastatteluaineiston diskurssianalyysin avulla. Analyysimenetelmäni taustalla on ollut näkemys funktionaalisesta kielenkäytöstä, jonka mukaan kielellä tuotetaan ja uusinnetaan yhteistä sosiaalista todellisuutta eri tilanteissa ja eri aikoina. Menetelmällä olen voinut selvittää, millä tavalla haastateltavat hahmottavat asioita ja mitä merkityksiä he niille antavat. Marjo Siltaojan ja Meri Vehkaperän (2011) mukaan tulkitseva diskurssianalyysi ei kuitenkaan pyri tunnistamaan yksittäisistä teksteistä, tai tässä tapauksessa puheista, vain yksilöiden antamia subjektiivisia merkityksiä. Analyysissä selvitetään yleisempiä diskursseja, joilla ilmiöistä tuotetaan kollektiivisia tulkintoja. (Siltaoja & Vehkaperä 2011, 217.) Siksi olen voinut analyysissäni tarkastella myös haastateltavien tuottamia merkityksiä laajemmin suomalaisen yhteiskunnan ja kulttuurin tilasta. En olekaan keskittynyt tutkielmassani yksityiskohtaiseen tekstin analyysiin, vaan olen verrannut aineistosta nostamiani diskursseja mikro- ja makrotason konteksteihin, joissa puheet on tuotettu ja tulkittu. Eero Suonisen (2001) tapaan on silti hyvä muistuttaa, että näin pienen aineiston analyysillä voidaan havainnollistaa kulttuurisia mahdollisuuksia, mutta sen avulla ei voida tehdä kulttuuria koskevia yleistyksiä (Suoninen 2001, 28).

Yksi tärkeä tarkastelun kohde tutkielmassani on ollut haastateltavien antamat määritelmät ja kuvaukset kulttuurien erilaisuudesta ja monikulttuurisuudesta erityisesti perheleirien kontekstissa. Monikulttuurinen toimintaympäristö heijastuikin haastateltavien puheissa erityisesti erilaisuuden huomioimisen diskurssissa. Siinä käsiteltiin etnisesti eri kulttuuri-taustoista tulevien ihmisten kohtaamista ja vuorovaikutusta. Haastateltavat ottivat esille sellaisia kulttuuriryhmien vuorovaikutukseen vaikuttavia piirteitä, jotka yhdessä muodos-

tavat Umayya Abu-Hannan (2012) mukaan kulttuurikompetenssin. Näitä piirteitä ovat käsitys omasta ja tieto toisista kulttuureista ja maailmankuvista sekä osapuolten suhtautuminen kulttuurieroihin. Kulttuuriryhmien sujuva vuorovaikutus edellyttää siis ymmärrystä, tietoa ja asennetta. (Abu-Hanna 2012, 80.) Makrokontekstissaan haastateltavien puheet monikulttuurisuudesta käsittelevät kulttuurien tunnustamista eli sitä, kuinka erilaisuus ja ihmisten yksilöllisyys tulisi huomioida monikulttuurisessa yhteiskunnassa. Haastateltavien käyttämä diskurssi monikulttuurisuudesta ja erilaisuuden huomioimisesta on tutkielmani näkökulmasta tärkeä, sillä kuten Anu Puusa ja Pauli Juuti (2011b) sanovat, kulttuuri ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa rakentuvat tilanteelliset toimintatavat tuottavat sosiaalista todellisuutta erilaisten tulkintojen ja käsitysten kautta (Puusa & Juuti 2011b, 51). Ulf Hannerz (2003) muistuttaa myös, että kulttuuri on sekä olemista että tekemistä, ja siksi käytäntöjä ja merkityksiä voidaan myös muuttaa (Hannerz 2003, 229). Käytetty selonteko viittaa tässä tutkielmassa kulttuurisen rikkauden ja erilaisuuden huomioimiseen.

Vaikka monikulttuurisuus ilmeni aineistossa näkyvänä osana monikulttuurisia perheleirejä, kaksi diskurssia keskittyi enemmän vapaaehtoisuuden määritelmiin ja siihen liittyvään pohdintaan. Nämä diskurssit käsittelevät erilaisia näkökulmia vapaaehtoistoimintaan: toinen tarkasteli toimintaa tehtävien kautta, jossa ilmaistiin muun muassa altruismiin liittyviä tavoitteita, ja toinen viittasi vapaaehtoistoiminnasta saatuun henkilökohtaiseen antiin. Diskurssien väliset ristiriidat näkyivät esimerkiksi silloin, kun haastateltavat pohtivat työn ja vapaa-ajan erottamista vapaaehtoistoiminnassa, joka kestää yhtäjaksoisesti viikon. Niinpä haastateltavat käsittelevät näissä diskursseissa laajemmin vapaaehtoistoiminnan luonnetta verrattuna esimerkiksi työhön. Lisäksi kaikissa diskursseissa nousi esiin sosiaalisten kohtaamisten ja vuorovaikutuksen merkitys sekä vapaaehtoistoiminnan motiiveissa että itse toiminnasta koetuissa merkityksissä. Anne Birgitta Yeungin (2002) mukaan tämä osoittaa, että vapaaehtoistoiminta toimii areenana, jossa muodostuu yhteiskunnan sosiaalista pääomaa: se edellyttää toimijoilta keskinäistä luottamusta, joka vahvistaa yksilöiden verkostoa ja sosiaalisia siteitä. (Yeung 2002, 34.)

Diskurssien sisällä olen tarkastellut myös haastateltavien tuottamia identiteettejä, jotka ovat asemoineet haastateltavia vahvasti kulloinkin käyttämiinsä diskursseihin. Tutkielmani analyysin kannalta tämä on tärkeä osa, sillä Sari Pietikäisen ja Anne Mäntysen (2009) mukaan kielenkäytöllä kerrotaan sekä itsestä että muista (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 14). Aineistossa ilmeni monia identiteettejä diskursseista riippuen ja sen lisäksi haastateltavat

rakensivat tilanteisia toimijuuksia, jotka osaltaan muokkaavat identiteettiä. Markus Termonen (2003) huomauttaakin, että subjektin olemus on moninainen eikä sitä voi siksi pitää pysyvänä, vaan päinvastoin se on jatkuvassa liikkeessä (Termonen 2003, 246).

Erityisesti kahden ensimmäisen diskurssin – erilaisuuden huomioimisen ja yhteisöllisyyden luomisen – sisällä haastateltavat tarkastelivat vapaaehtoistoimintaa suhteessa yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen tilaan. Voitto Helanderin ja Harri Laaksosen (2000) mukaan vapaaehtoisuussektoria on pidetty julkista ja yksityistä sektoria herkempänä vähemmistöjen tarpeille (Helander & Laaksonen 2000, 14). Myös Anne Birgitta Pessi (2011) sanoo, että vapaaehtoistoiminta ei pysty ratkaisemaan joitain yhteiskunnallisia ongelmia tietyssä kontekstissa, mutta se edistää silti ajatusta ihmisten kohtaamisesta ja välittämisestä. Siten se voi innostaa, ylläpitää ja laajentaa ihmisten kykyä sympatiaan. Tällaiset asiat voivat antaa yksilölle voimia ja siten vaikuttaa merkittävästi tämän elämään. (Pessi 2011; 183, 185.)

Kokonaisuudessaan vapaaehtoisten kokemukset näyttävät sisältävän samanlaisia ominaisuuksia kuin aiemmissa suomalaista vapaaehtoistoimintaa selvittäneissä tutkimuksissa on todettu. Vapaaehtoistoiminnan taustalla on individualistisia syitä, mutta myös altruismiin tähtääviä motiiveja. Vapaaehtoistoiminnassa korostuu sosiaalisten kontaktien merkitys osana toiminnasta saatua kokemusta: toiminnassa oli tärkeää yhteisöllisyys ja yhdessäolo. Leiritoiminta tuotti erityisesti maahanmuuttajien elämään ja sosioekonomiseen asemaan liittyvää tietoa sekä pohdintaa. Osa haastateltavista koki toiminnan tuottaneen sellaisia sosiaalisia kontakteja, joita ei välttämättä vapaaehtoistoiminnan ulkopuolella olisi luonut. Kaiken kaikkiaan haastateltavat kuvasivat vapaaehtoistoimintaa monikulttuurisilla perheleireillä hyödyllisinä kokemuksina.

LÄHTEET

- Abu-Hanna, Umayya (2012): *Multikulti. Monikulttuurisuuden käsikirja*. Helsinki: Siltala.
- Alasuutari, Pertti (1994): *Laadullinen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.
- Dekker, Paul & Halman, Loek (2003): Volunteering and Values: An Introduction. Teoksessa Dekker, Paul & Loek Halman (eds.): *The Values of Volunteering. Cross-Cultural Perspectives*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers, 1–17.
- Eskola, Jari (2007): 6–8? (Teema)haastattelututkimuksen toteuttamisesta. Teoksessa Viinamäki, Leena ja Erkki Saari (toim.): *Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen*. Helsinki: Tammi, 32–46.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2008): *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 8. painos. Tampere: Vastapaino.
- Fairclough, Norman (1997): *Miten media puhuu* (suom. Virpi Blom ja Kaarina Hazard). Tampere: Vastapaino.
- Fiske, John (2003): Toimi maailmanlaajuisesti, ajattele paikallisesti (suom. Juha Herkman). Teoksessa Lehtonen, Mikko ja Olli Löytty (toim.): *Erilaisuus*. Tampere: Vastapaino, 131–153.
- Forsander, Annika (2001): Etninen ryhmien kohtaaminen. Teoksessa Forsander, Annika, Elina Ekholm, Petri Hautaniemi et al.: *Monietnisyyttä, yhteiskunta ja työ*. Helsinki: Palmenia, 31–56.
- Gutmann, Amy (1994): Introduction. Teoksessa Taylor, Charles: *Multiculturalism. Examining the Politics of Recognition*. Princeton N.J.: Princeton University Press, 3–24.
- Hakkarainen, Pirkko & Syrjänen, Kaisli (2003): Vapaaehtoistoiminta. Teoksessa Hakkarainen, Pirkko (toim.): *Tukea ja mahdollisuuksia vapaaehtoistoiminnalle*. Helsinki: Kansalaisareena, 13–28.
- Hall, Stuart (1999): *Identiteetti* (suom. ja toim. Mikko Lehtonen ja Juha Herkman). Tampere: Vastapaino.
- Hall, Stuart (2003a): Monikulttuurisuus (suom. Mikko Lehtonen). Teoksessa Lehtonen, Mikko ja Olli Löytty (toim.): *Erilaisuus*. Tampere: Vastapaino, 233–281.
- Hall, Stuart (2003b): Kulttuuri, paikka, identiteetti (suom. Juha Koivisto). Teoksessa Lehtonen, Mikko ja Olli Löytty (toim.): *Erilaisuus*. Tampere: Vastapaino, 85–128.
- Hannerz, Ulf (2003): Kulttuurin määritelmien yhteentörmäys (suom. Olli Löytty). Teoksessa Lehtonen, Mikko ja Olli Löytty (toim.): *Erilaisuus*. Tampere: Vastapaino, 213–232.
- Harle, Vilho & Moisio, Sami (2000): *Missä on Suomi? Kansallisen identiteettipolitiikan historia ja geopolitiikka*. Tampere: Vastapaino.

- Hautaniemi, Petri (2001): Etnisyys ja kulttuuri. Teoksessa Forsander, Annika, Elina Ekholm, Petri Hautaniemi et al.: *Monietnisyys, yhteiskunta ja työ*. Helsinki: Palmenia, 11–30.
- Helander, Voitto & Laaksonen, Harri (2000): *Suomalainen kolmas sektori. Rakenteellinen erittely ja kansainvälinen vertailu*. 2. painos. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2000): *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hjerppe, Reino (2005): Sosiaalinen pääoma, sen taloudelliset vaikutukset ja akkumulaatio. Teoksessa Jokivuori, Pertti (toim.): *Sosiaalisen pääoman kentät*. Jyväskylä: Minerva, 103–132.
- Hodgkinson, Virginia A. (2003): Volunteering in Global Perspective. Teoksessa Dekker, Paul & Loek Halman (eds.): *The Values of Volunteering. Cross-Cultural Perspectives*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers, 35–53.
- Inglehart, Ronald (2003): Modernization and Volunteering. Teoksessa Dekker, Paul & Loek Halman (eds.): *The Values of Volunteering. Cross-Cultural Perspectives*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers, 55–70.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1999): Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa Jokinen, Arja, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen: *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 54–97.
- Jokivuori, Pertti (2005): Missä ja miten syntyy sosiaalinen pääoma? Teoksessa Jokivuori, Pertti (toim.): *Sosiaalisen pääoman kentät*. Jyväskylä: Minerva, 7–20.
- Koskiaho, Briitta (1999): Kansalaisyhteiskunta. Teoksessa Koskiaho, Briitta, Johanna Nurmi ja Petri Virtanen: *Kansalaisen sosiaalipolitiikka. Kansalaisyhteiskunta ja hyvinvointivaltio 2000-luvulla*. Porvoo; Helsinki; Juva: WSOY, 141–189.
- Koskiaho, Briitta (2001): Sosiaalipolitiikka ja vapaaehtoistyö. Teoksessa Eskola, Antti ja Leena Kurki (toim.): *Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena*. Tampere: Vastapaino, 15–40.
- Kurki, Leena (2000): *Sosiokulttuurinen innostaminen. Muutoksen pedagogiikka*. Tampere: Vastapaino.
- Kurki, Leena (2001): Kasvaminen palvelutehtävään – sosiaalipedagoginen katse vapaaehtoistyöhön. Teoksessa Eskola, Antti ja Leena Kurki (toim.): *Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena*. Tampere: Vastapaino, 67–92.
- Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (2003): Miksi erilaisuus? Teoksessa Lehtonen, Mikko ja Olli Löytty (toim.): *Erilaisuus*. Tampere: Vastapaino, 7–17.

Lepola, Outi (2000): *Ulkomaalaisesta suomenmaalaiseksi: Monikulttuurisuus, kansalaisuus ja suomalaisuus 1990-luvun maahanmuuttopoliittisessa keskustelussa*. Väitöskirja. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura.

Liebkind, Karmela (2000): Johdanto. Teoksessa Liebkind, Karmela (toim.): *Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa*. Helsinki: Gaudeamus, 9–12.

Martikainen, Tuomas; Saari, Matti & Korkiasaari, Jouni (2013): Kansainväliset muutto-
liikkeet ja Suomi. Teoksessa Martikainen, Tuomas, Pasi Saukkonen ja Minna Säävälä:
Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus,
23–54.

Martikainen, Tuomas; Sintonen, Teppo & Pitkänen, Pirkko (2006): Ylirajainen liikkuvuus
ja etniset vähemmistöt. Teoksessa Martikainen, Tuomas (toim.): *Ylirajainen kulttuuri. Et-
nisyyys Suomessa 2000-luvulla*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 9–41.

Mähönen, Tuuli Anna & Jasinskaja-Lahti, Inga (2013): Etniset ryhmäsuhteet ja maahan-
muuttajien akkulturaatio. Teoksessa Martikainen, Tuomas, Pasi Saukkonen ja Minna Sää-
välä: *Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: Gau-
deamus, 247–261.

Mäkelä, Pekka & Ruokonen, Floora (2005): Luottamus sosiaalisen pääoman teorioiden
ydinkäsitteenä. Teoksessa Jokivuori, Pertti (toim.): *Sosiaalisen pääoman kentät*. Jyväskylä:
Minerva, 21–44.

Ollila, Anne (1998): *Perspectives to Finnish Identity*. Scandinavian Journal of History 3-
4/1998, s.127–137.

Parasta Lapsille toimintasuunnitelma 2012 (2011). Helsinki: Parasta Lapsille ry.

Pessi, Anne Birgitta (2008): *Suomalaiset auttajina ja luottamus avun lähteisiin: RAY:n
juhlavuoden kansalaiskyselyjen tulokset*. Helsinki: Raha-automaattiyhdistys.

Pessi, Anne Birgitta (2011): *Vapaaehtoistoiminta – Unelmia ja uhkakuvia systeemiälyn
näkökulmasta*. Kansalaisyhteiskunta 2/2011, s. 174–214. Saatavilla:
<kans.jyu.fi/lehti/2011-2/artpessi/view>, luettu 10.3.2014.

Pessi, Anne Birgitta & Oravasaari, Tomi (2010): *Kansalaisjärjestötoiminnan ytimessä.
Tutkimus RAY:n avustamien sosiaali- ja terveysjärjestöjen vapaaehtoistoiminnasta*. Hel-
sinki: Raha-automaattiyhdistys.

Pessi, Anne Birgitta & Saari, Juho (2008): *Hyvä tahto. Auttamisen asenteet ja rakenteet
Suomessa*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry.

Petkova, Diana (2005): Cultural Identity in a Pluralistic World. Teoksessa Petkova, Diana
& Jaakko Lehtonen (eds.): *Cultural Identity in an Intercultural Context*. Jyväskylä: Uni-
versity of Jyväskylä, 11–60.

Pietikäinen, Sari; Dufva, Hannele & Laihiala-Kankainen, Sirkka (2002): Kieli, kulttuuri ja
identiteetti – ääniä Suomenniemeltä. Teoksessa Laihiala-Kankainen, Sirkka, Sari Pietikäi-

nen ja Hannele Dufva (toim.): *Moniääninen Suomi – Kieli, kulttuuri ja identiteetti*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, soveltavan kielentutkimuksen keskus, 9–18.

Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne (2009): *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.

Pohjola, Anneli (2007): Eettisyyden haaste tutkimuksessa. Teoksessa Viinamäki, Leena ja Erkki Saari (toim.): *Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen*. Helsinki: Tammi, 11–31.

Powell, Fred (2000): State, Welfare and Civil Society. Teoksessa Tonkiss, Fran & Andrew Passey (eds.): *Trust and Civil Society*. New York: St. Martin's Press, 90–110.

Puuronen, Vesa (2006): Näkökulmia etnisten suhteiden tutkimukseen Suomessa. Teoksessa Martikainen, Tuomas (toim.): *Ylirajainen kulttuuri. Etnisyys Suomessa 2000-luvulla*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 42–54.

Puuronen, Vesa (2007): Etnografinen tutkimus. Teoksessa Viinamäki, Leena ja Erkki Saari (toim.): *Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen*. Helsinki: Tammi, 101–120.

Puusa, Anu (2011a): Haastattelu laadullisen tutkimuksen menetelmänä. Teoksessa Puusa, Anu ja Pauli Juuti (toim.): *Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan*. Helsinki: JTO, 73–87.

Puusa, Anu (2011b): Laadullisen aineiston analysointi. Teoksessa Puusa, Anu ja Pauli Juuti (toim.): *Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan*. Helsinki: JTO, 114–125.

Puusa, Anu & Juuti, Pauli (2011a): Laadullisen lähestymistavan yleistymisen kulttuurinäkökulman myötä. Teoksessa Puusa, Anu ja Pauli Juuti (toim.): *Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan*. Helsinki: JTO, 31–46.

Puusa, Anu & Juuti, Pauli (2011b): Mitä laadullinen tutkimus on? Teoksessa Puusa, Anu ja Pauli Juuti (toim.): *Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan*. Helsinki: JTO, 47–57.

Pyykkönen, Miikka & Martikainen, Tuomas (2013): Muuttoliike ja kansalaisyhteiskunta. Teoksessa Martikainen, Tuomas, Pasi Saukkonen ja Minna Säävälä: *Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus, 281–300.

Rockefeller, Steven C. (1994): Comment. Teoksessa Taylor, Charles: *Multiculturalism. Examining the Politics of Recognition*. Princeton N.J.: Princeton University Press, 87–98.

Saukkonen, Pasi (2013): Maahanmuutto- ja kotouttamispolitiikka. Teoksessa Martikainen, Tuomas, Pasi Saukkonen ja Minna Säävälä: *Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus, 81–97.

Siisiäinen, Martti (2005): Pääoman lajien muuntumissäännöt. Teoksessa Jokivuori, Pertti (toim.): *Sosiaalisen pääoman kentät*. Jyväskylä: Minerva, 89–102.

Siltaoja, Marjo & Vehkaperä, Meri (2011): Diskurssianalyysi johtamis- ja organisaatiotutkimuksessa. Teoksessa Puusa, Anu ja Pauli Juuti (toim.): *Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan*. Helsinki: JTO, 206–231.

Sirén, Hanna & Järvinen, Anu (2005): *Ruokaa ja rinnalla kulkemista. Parasta Lapsille ry yhteiskunnan muutoksessa*. Helsinki: Parasta Lapsille ry.

Suoninen, Eero (1999): Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa Jokinen, Arja, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen: *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 17–36.

Suoninen, Eero (2001): *Miten tutkia moniäänistä ihmistä?* Akateeminen väitöskirja, 2. painos. Tampere: Tampereen yliopisto.

Syrjänen, Kaisli (2003): Vapaaehtoisten tukeminen ja ohjaus. Teoksessa Hakkarainen, Pirkko (toim.): *Tukea ja mahdollisuuksia vapaaehtoistoiminnalle*. Helsinki: Kansalaisareena ry, 29–67.

Taylor, Charles (1994): The Politics of Recognition. Teoksessa Taylor, Charles: *Multiculturalism. Examining the Politics of Recognition*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 25–73.

Termonen, Markus (2003): Vastarinnan subjekti ja diskursiivinen subjektituotanto. Teoksessa Juppi, Pirita, Jukka Peltokoski ja Miikka Pyykkönen (toim.): *Liike-elämää. Vastakulttuurinen radikalismi vuosituhaten vaihteessa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto: Kopiajyvä, 237–265.

Tiittula, Liisa & Ruusuvoori, Johanna (2005): Johdanto. Teoksessa Ruusuvoori, Johanna ja Liisa Tiittula (toim.): *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 9–21.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009): *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Trägårdh, Lars (2011): Rethinking the Position of Civil Society in the Nordic Social Contract: Social Trust and Radical Individualism. Teoksessa Wijkström, Filip & Annette Zimmer (eds.): *Nordic Civil Society at a Cross-Roads. Transforming the Popular Movement Tradition*. Baden-Baden: Nomos, 313–333.

Törrönen, Jukka (2010): Identiteetin ja subjektiasemien analyysi haastatteluaineistossa. Teoksessa Ruusuvoori, Johanna, Pirjo Nikander ja Matti Hyvärinen (toim.): *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 180–211.

Vapaaehtoisena Parasta Lapsille -perheessä. Järjestötoimintaa – lasten ja perheiden leirejä – koulutusta ja yhdessäoloa (2011). Julkaisematon esite. Helsinki: Parasta Lapsille ry.

Yeung, Anne Birgitta (1999): *Valmius vapaaehtoistyöhön. Tutkimus Pelastusarmeijan mainoskampanjan innoittamista vapaaehtoistyöntekijöistä*. Helsinki: Sosiaali- ja terveys- turvan keskusliitto ry.

Yeung, Anne Birgitta (2002): *Vapaaehtoistoiminta osana kansalaisyhteiskuntaa – ihanteita vai todellisuutta? Tutkimus suomalaisten asennoitumisesta ja osallistumisesta vapaaehtoistoimintaan*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys YTY ry.

LIITTEET

Liite 1. Haastattelupyyntö

Hei,

haluatko osallistua haastattelututkimukseen koskien Parasta Lapsille ry:n monikulttuurista toimintaa?

Olen yhteiskuntatieteiden opiskelija ja teen pro gradu-tutkimusta Jyväskylän yliopistoon. Tutkimuksen tarkoitus on selvittää vapaaehtoisten kokemuksia monikulttuurisuudesta ja vapaaehtoistoiminnasta Parasta Lapsille ry:ssä. Etsin haastatteluun vapaaehtoisia, jotka ovat olleet mukana järjestön monikulttuurisessa toiminnassa, kuten esimerkiksi leireillä tai viikonlopputoiminnassa.

Haastattelu kestää noin tunnin ja se voidaan tehdä sinulle sopivassa paikassa. Haastattelu käsitellään luottamuksellisesti ja antamasi vastaukset käsitellään tutkimuksessa niin, että henkilöllisyyttäsi ei yhdistetä antamiisi tietoihin. Haastattelussa selvitetään muun muassa taustaasi Parasta Lapsille ry:ssä, miten olet lähtenyt mukaan toimintaan ja millaisia kokemuksia toiminta on sinulle antanut. Erityisesti siinä painotetaan kokemuksiasi ja näkemyksiäsi monikulttuurisuudesta. Teen haastattelut marraskuun aikana. Toivottavasti voit tulla mukaan haastatteluun! Lisätietoja saat minulta alla olevista yhteystiedoista.

Kiitos jo etukäteen avustasi!

Terveisin

Riikka Suopellonmäki
riikka.e.suopellonmaki@student.jyu.fi

Liite 2. Haastattelurunko

TAUSTA

- Miten päädyit Parasta Lapsille ry:n toimintaan
- Oletko ollut järjestön toiminnassa mukana aiemmin
- Oletko ollut mukana järjestön monikulttuurisessa toiminnassa aiemmin
- Miksi lähdit mukaan monikulttuuriselle leirille/viikonlopputoimintaan
- Millaisia tavoitteita/odotuksia/oletuksia sinulla oli ennen leiriä/viikonlopputoimintaa
- Oliko toimintaan koulutusta/perehdytystä
 - o Oliko se hyvä/olisiko sellainen pitänyt olla
 - o Vaikutitko leirin/toiminnan ohjelmaan/olisitko halunnut

KÄSITTEET JA ASENTEET

- Miten ymmärrät monikulttuurisuuden/maahanmuuttajat
 - o Oletko paljon tekemisissä maahanmuuttajataustaisten kanssa
- Miten ymmärrät vapaaehtoistoiminnan
 - o Oletko ollut mukana muussa vapaaehtoistoiminnassa
 - o Oletko ollut mukana muussa monikulttuurisessa toiminnassa/missä/millaisia kokemuksia

KOKEMUKSET

- Millainen kokemus leiri/viikonlopputoiminta pääpiirteissään oli: hyvä/huono
- Mitä leirillä/toiminnassa tehtiin
- Tuliko leirillä/toiminnassa esiin jotain uusia/yllättäviä asioita
- Mitkä asiat sujuivat vai oliko jotain vaikeuksia
- Koetko oppineesi (sosiaaliset taidot, erilaisuuden hyväksyminen/kuuntelu, empatia, kunnioitus, ajatusmaailma, toimintatavat) tai saaneesi jotain uutta (ystävät)
 - o tiedot
 - o taidot
- Koitko, että sinulla oli tarvittavat taidot leirille/toimintaan
- Onko toiminta mielestäsi erilaista kuin jos leirillä/viikonlopputoiminnassa olisi vain suomalaisia/näkykö monikulttuurisuus jotenkin erityisesti
- Oliko toiminnan lopuksi jonkinlaista reflektointia/toiminnan purkua
- Aiotko mennä jatkossakin leireille/toimintaan
- Koetko, että olet itse saanut annettua jotain leirillä/toiminnassa olleille
- Uskotko että leirin/toiminnan yleiset tavoitteet ovat onnistuneet

SOSIAALISET SUHTEET

- Kuinka paljon olit maahanmuuttajien kanssa tekemisissä
 - o kommunikaatio
- Miten tulit toimeen perheiden kanssa
 - o vanhempien/lasten
- Miten tulit toimeen toisten ohjaajien kanssa

VAPAAEHTOISTOIMINNAN MERKITYS OPPIMISESSA

- Onko sinulla ollut muualla mahdollisuus toimia monikulttuurisessa ympäristössä
- Onko sinulla ollut muualla mahdollisuus oppia monikulttuurisuudesta

MONIKULTTUURISUUS LAAJEMMIN

- Näetkö tällä toiminnalla jotain laajempia merkityksiä yhteiskunnassa
- Onko käsityksesi maahanmuuttajien asemasta tai olemuksesta muuttunut
- Käsiteltiinkö tällaisia asioita leirillä/toiminnassa
- Koetko tällaisen toiminnan tärkeäksi/mielekkääksi
 - o miksi/millä tavalla
- Muuttuiko käsityksesi monikulttuurisuudesta jotenkin